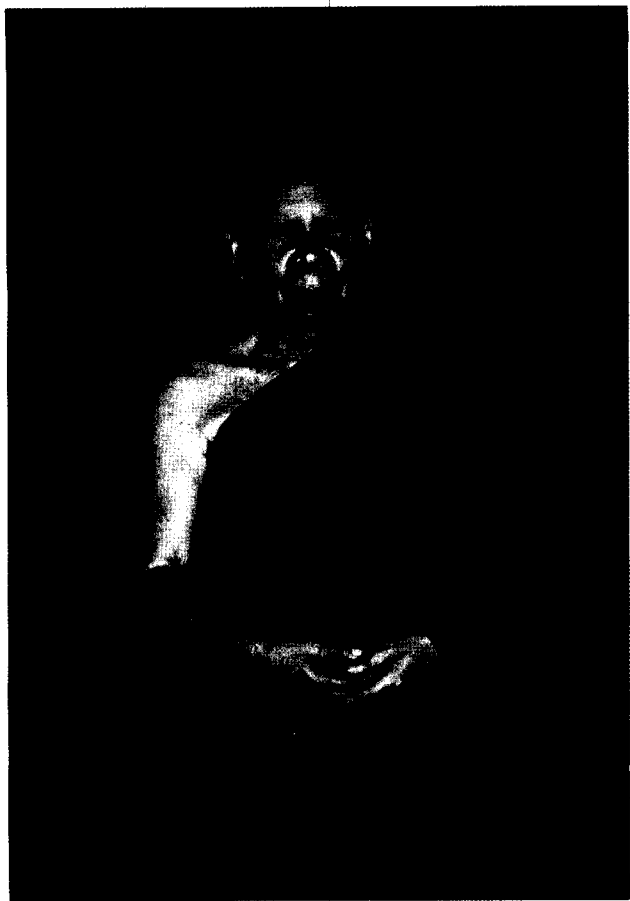

พระธรรมธีรราชมหามุนี
(โชดก ญาณสีหุติ)

คำนำ

ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๕) เป็นพระเถระรูปหนึ่งซึ่งร่วมพระอุปัชฌาย์พระอาจารย์กับข้าพเจ้าที่เจริญในสมณเพศมาด้วยกันจนถึงปัจฉิมวัย ทั้งมีความสนิทสนมกลมเกลียวกันโดยฉันน้องพี่ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทางที่ชอบพอสมควร ท่านรูปนี้ เป็นผู้มีความขยันขันแข็งในการปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม จึงเจริญในตำแหน่งหน้าที่ในวัดและทางคณะสงฆ์ตลอดจนเจริญในสมณฐานันดรศักดิ์ ท่านเป็นพระเถระที่มีบารมีสูง มีบริวารมาก วัดมหาธาตุได้พึ่งบารมีธรรมของท่าน แม้ข้าพเจ้าเองก็หวังเห็นความเจริญรุ่งเรืองของท่าน ท่านได้สร้างผลงานไว้ในวัดมหาธาตุ ทั้งงานการสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ การศึกษาและการเผยแผ่ เป็นจำนวนมาก แม้การพระศาสนาที่สำคัญยิ่ง เช่น การสังคายนาพระไตรปิฎก ก็เป็นแรงสำคัญ งานภายในสำนักที่ขอยกกล่าวคืองานมหาธาตุวิทยาลัยและงานมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ งานมหาธาตุวิทยาลัย เป็นการจัดการพระปริยัติศาสนาตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงและบูรพาจารย์ของสำนัก เป็นงานเพื่อธำรงพระปริยัติศาสนา ส่วนงานมูลนิธิศรีสรรเพชญ์เป็นงานใหม่โดยพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) และพระราชเมธี (วรวิทย์) ร่วมกันก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนงานมหาธาตุวิทยาลัย และค่อยเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ ก็เพราะบารมีของท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชมหามุนีโดยแท้ แต่เมื่อท่านมาด่วนจากไป ทั้งงานทั้ง ๒ วั้เบื้องหลังข้าพเจ้าก็จำเป็นต้องรับประคองงานทั้ง ๒ วั้สืบแทน นับว่าท่านเป็น

ผู้ได้สนองพระคุณแห่งมหาธาตุวิทยาลัยได้มากในบรรดาศิษย์มหาธาตุวิทยาลัยทั้งหลายและเป็นผู้มีพระคุณต่อมูลนิธิศรีสรรเพชญ์เป็นอย่างยิ่งที่ได้ก่อตั้งและสร้างสรรค์ให้เจริญเติบโตขึ้น ดังนั้นเมื่อถึงวาระที่กำหนดพระราชทานเพลิงศพของท่าน มูลนิธิศรีสรรเพชญ์สำนักในพระคุณของท่านเป็นพิเศษ ได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนมหาธาตุวิทยาลัย เป็นทุนจัดพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์ส่วนหนึ่ง ซึ่งได้มอบให้พระราชเมธี รองประธานคณะกรรมการกำกับการณ์มูลนิธิศรีสรรเพชญ์ และรองผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์และหาทุนเสริม เดิมจะให้พิมพ์เรื่องมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ แต่เมื่อมาระลึกถึงถ้อยคำที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชหมานูนี้ ซึ่งเคยเล่าว่า “ได้สั่งให้พระราชเมธี เรียบเรียงเรื่อง ๕ พระธรรมธีรราชหมานูนี้ เพื่อจะพิมพ์ในงานฉลองสมณศักดิ์ชั้นธรรม เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๓๑ เรียบเรียงเสร็จแต่จัดพิมพ์ไม่ทัน ตั้งใจจะพิมพ์เผยแพร่ในเทศกาลเข้าพรรษาหรืองานโศกงานหนึ่ง” จึงสอบถามพระราชเมธี ทราบว่ามีต้นฉบับอยู่พร้อมจึงให้นำพิมพ์เป็นเรื่องหลัก ส่วนเรื่องมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ให้บันทึกเรื่องราวความเป็นมาโดยย่อ ๆ และแปลนิทกัณฑ์คาถาตอนปลายลงพิมพ์ด้วย เพราะการก่อตั้งมูลนิธิศรีสรรเพชญ์และความเป็นมาของมูลนิธินั้น ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชหมานูนี้และพระราชเมธีรู้ได้ดี พระราชเมธียินดีปฏิบัติตามข้าพเจ้าทุกประการ

อนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชหมานูนี้ ได้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญทางคณะสงฆ์หลายตำแหน่งโดยเฉพาะตำแหน่งการเผยแผ่ คือ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ มีการรับผิดชอบถึง ๔ จังหวัด ท่านได้ตั้งใจปฏิบัติงานมาด้วยดีตลอดกาลอันยาวนาน เป็นที่เคารพนับถือ

ของพระธรรมทูตในสังกัดเป็นอย่างมาก เมื่อท่านถึงมรณภาพแล้ว พระ-
ราชเมธี หัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ ได้นำพระธรรมทูตสายที่ ๖
มาบำเพ็ญกุศลถวายข้าพเจ้าก็มีส่วนร่วมในงานด้วย เห็นพระธรรมทูต
และสาธุชนมาร่วมบำเพ็ญกุศลมากเป็นพิเศษ ก็พลอยยินดีและงานคราว
นั้น มีผู้บริจาคร่วมกุศลมาก ทราบจากพระราชเมธีว่า เสร็จบำเพ็ญกุศล
แล้ว มีเงินเหลือ ๖๔,๐๔๐ บาท คณะพระธรรมทูตสายที่ ๖ ดกลงจัดสรร
เงินดังกล่าวเพื่อบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราช-
มหานุญนี้ ดังนี้

๑. บริจาคเข้ากองกลางช่วยงานพระราชทานเพลิงศพ ๑๐,๐๐๐ บาท
๒. บริจาคเข้ากองกลางเพื่อเป็นค่าพิมพ์หนังสือ ๑๐,๐๐๐ บาท
๓. เตรียมสมทบทุนมูลนิธิพระธรรมธีรราชมหานุญนี้ ๗,๐๔๐ บาท
๔. เตรียมสมทบทุนมูลนิธิสังฆศาสน์ ๗,๐๐๐ บาท
๕. บริจาคสมทบทุนพิมพ์ ๕ พระธรรมธีรราชมหานุญนี้ ๒๐,๐๐๐ บาท
๖. สมทบตั้งทุนมูลนิธิศรีสรวรเพชญ์ ๑ ทุน ๑๐,๐๐๐ บาท

เมื่อคณะพระธรรมทูตสายที่ ๖ ได้บริจาคค่าพิมพ์ด้วยเช่นนี้ ข้าพเจ้า
จึงสั่งให้พระราชเมธีบันทึกเรื่องงานพระธรรมทูตสายที่ ๖ เพื่อพิมพ์
สมทบแถมท้ายอีกส่วนหนึ่ง

ข้าพเจ้ามั่นใจว่า ๕ พระธรรมธีรราชมหานุญนี้ มูลนิธิศรีสรวรเพชญ์
นิธิกัณฑ์คาถาและงานพระธรรมทูตสายที่ ๖ จักอำนวยความสะดวกแก่ผู้
ได้รับแจกตามสมควร ทั้งเป็นการอนุเคราะห์ตามเจตนารมณ์ของท่านเจ้าคุณ
พระธรรมธีรราชมหานุญนี้ โดยแท้

อิมินา กคปญฺเณน ด้วยอำนาจบุญกุศลที่เกิดจากการจัดพิมพ์
หนังสือซึ่งมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ มหาวิทยาลัย และคณะพระธรรมทูต
สายที่ ๖ จัดพิมพ์อุทิศส่วนกุศลนี้ จงสำเร็จแก่ท่านเจ้าคุณพระธรรม
ธีรราชมหานุณี (โชค) โดยควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภาพ สมตาม
เจตนาปรารถนทุกประการ

พระราชปัญญาภรณ์

ประธานคณะกรรมการกำกับการมูลนิธิศรีสรรเพชญ์

ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย

๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
๑. บทนำ	๑
๒. พระธรรมธีรราชหมุณี (ขึ้น)	๗
๓. พระธรรมธีรราชหมุณี (จันทร์)	๒๑
๔. พระธรรมธีรราชหมุณี (ธีร์)	๓๑
๕. พระธรรมธีรราชหมุณี (ช่วง)	๕๓
๖. พระธรรมธีรราชหมุณี (โชคก)	๗๐
๗. บทนิคม	๙๕
๘. มุลนิทธีสรพรพชญ์	๑๐๕
๙. นิธิกัณทคาถา	๑๑๗
๑๐. งานพระธรรมทูตสายที่ ๖	๑๒๐

บทนำ

ก่อนที่จะศึกษาประวัติพระเถระผู้ดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรม-
ธีรราชมหานูนี้ เป็นรายรูปนั้นควรได้รู้เรื่องสมณศักดิ์ทั่วไปและสมณ-
ศักดิ์ตำแหน่งนี้

สมณศักดิ์ เป็นคำเรียกอิสริยยศแห่งพระสงฆ์ ซึ่งพระมหากษัตริย์องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงพระราชทานเป็นเครื่องราช-
สักการะ หรือที่ผู้อื่นแต่งตั้งอันเนื่องด้วยองค์พระมหากษัตริย์ ในปัจจุบัน
แยกเป็น ๗ คือ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร
ฐานานุกรม เปรียญ ประทวนสมณศักดิ์ และพระพิธีธรรม

สมเด็จพระราชาคณะ เป็นสมณศักดิ์ชั้นสูงสุด ในปัจจุบันเป็น
อิสริยยศของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงสุด คือ สมเด็จพระสังฆราช
สมเด็จพระราชาคณะอื่น

พระราชาคณะ เป็นสมณศักดิ์ชั้นสูง สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียก
“พระสังฆราชาคณะ” ปัจจุบันเรียก “พระราชาคณะ” เป็นอิสริยยศ
สำหรับผู้ปกครองสงฆ์ชั้นสูง มีคำนำหน้าราชทินนามว่า “พระ” เช่น
“พระแก้วมรกต” “พระธรรมธีรราชมหานูนี้” แยกเป็นชั้นตามลำดับคือ
ชั้นสามัญ ชั้นราช ชั้นเทพ ชั้นธรรม ชั้นเทียบรองสมเด็จพระราชาคณะ
(ชั้นสัญญาบัตร) และชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ (ชั้นหิรัญบัฏ)

พระครูสัญญาบัตร เป็นสมณศักดิ์สัญญาบัตรชั้นต้น ในสมัย
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เรียก “ปู่ครู” ตั้งแต่สมัยพระมหาธรรมราชา
(ลิไทย) เป็นต้นมา เรียก “พระครู” มีคำนำหน้าราชทินนามว่า “พระ
ครู” เช่น “พระครูศรีธรรมวิชัย” “พระครูอรรถจารี” มี ๔ ชั้น คือ
ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก และ ชั้นพิเศษ

ฐานานุกรม เป็นสมณศักดิ์ระดับพระอิสริยยศของสมเด็จพระ-
สังฆราช และระดับอิสริยยศของสมเด็จพระราชาคณะ และของ
พระราชาคณะ มี ๔ ชั้น คือ ชั้นพระราชาคณะ ชั้นสัญญาบัตร ชั้น
อนุโลม และชั้นประทวน เดิมโปรดให้ตั้งตามสัญญาบัตรและตามกฎ-
หมาย ฐานานุกรมของผู้ใด ผู้นั้นตัวเอง ในปัจจุบันจำคณะและเจ้าอาวาส
พระอารามหลวง ยังคงตั้งฐานานุกรมอนุโลมตามกฎหมายและประเพณี
เดิมอยู่

เปรียญ มีทั้งเป็นชื่อของวิทยฐานะ ทั้งเป็นชื่อของสมณศักดิ์ ที่เป็นชื่อ
ของวิทยฐานะ มีเพราะสอบเปรียญหรือเปรียญธรรมได้ แต่เดิมสอบ
บาลีอย่างเดียวเรียกว่า “เปรียญ” อักษรย่อว่า “ป.” ในปัจจุบันสอบ
นักธรรมได้ก่อน จึงสอบเปรียญ เรียกว่า “เปรียญธรรม” อักษรย่อ
ว่า “ป.ธ.” ที่เป็นชื่อของสมณศักดิ์ มีคำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิม
เช่น “พระมหาสมเดช” มีขึ้นเพราะการทรงตั้ง เริ่มแต่เปรียญธรรม
๓ ประโยค เป็นต้นไป ได้รับการทรงตั้งเป็น “พระมหา” แล้วลาสิกขา
กลับอุปสมบทใหม่จะใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่ออีกมิได้ ต้องสอบ
ให้ได้ชั้นใดชั้นหนึ่งก่อน และได้รับการทรงแต่งตั้งอีก จึงจะใช้พดยศ
และคำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อได้

ประทวนสมณศักดิ์ ได้แก่พระครูประทวนซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง แต่เดิมเจ้าคณะมณฑลแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดเป็นเจ้าคณะแขวง ถ้าไม่มีสมณศักดิ์ก่อนอยู่ก่อน ตั้งให้เป็นพระครูประทวนด้วย

พระพิธีธรรม ได้แก่พระนักสวดประจำพระอารามหลวง กำหนดสำหรับละ ๔ รูป มีพัดใบตาลเป็นเครื่องแสดงยศ

สมณศักดิ์ดังกล่าว ได้เริ่มมีมาแล้วแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แต่ได้ปรับปรุงมาตามลำดับจนถึงสมัยปัจจุบัน กล่าวคือ สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีตำแหน่ง “พระสังฆราช” ซึ่งเป็นสังฆปริณายกแล้วมี “ปู่ครู” “มหาเถระ” “เถระ” ตามลำดับ ครั้นต่อมาในสมัยพระมหาธรรมราชา (ลิไทย) รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัย เพราะมีพระสงฆ์ ๒ คณะ จึงทรงจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์เป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายขวา ๑ ฝ่ายซ้าย ๑ และจัดทำเนียบสมณศักดิ์ผู้ปกครองของแต่ละฝ่ายดังนี้

ฝ่ายขวา มีพระสังฆราชา พระครูธรรมไตรโลก พระครูยาโชค และพระครูธรรมเสนา

ฝ่ายซ้าย มีพระธรรมราชา พระครูญาณไตรโลก และพระครูญาณสิทธิ

ครั้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้จัดระบบการปกครองและทำเนียบสมณศักดิ์ คล้ายกับแบบกรุงสุโขทัยนั่นเอง แต่ปรับปรุงให้เหมาะสมขึ้น โดยมีคำว่า “สมเด็จพระ” นำหน้าเจ้าคณะใหญ่คณะนั้น ๆ ให้มีพระราชอาณาเขต ในหัวเมืองมี พระสังฆราชบ้าง พระครูว่าที่พระสังฆราชบ้าง พระครูบ้าง ในตอนต้นคงมีเพียง ๒ คณะ เช่นในสมัยกรุงสุโขทัย

แต่ตอนปลายเมื่อมีสงฆ์คณะป่าแก้วเกิดขึ้นแล้ว จึงแยกออกเป็น ๓ คณะ คือ

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสจรรย์ราชูปถัมภ์ เป็นเจ้าคณะ มีพระราชาคณะขึ้น ๑๗ รูป คือ พระพิมลธรรม พระเทพกวี พระพรหมมุนี พระราชมุนี พระปรากรม พระราชกวี พระศรีสมโพธิ พระพากลเถระ พระญาณสิทธิ พระอภัยสรณ พระอภัยสารท พระอนุรุทธ พระโชติบาล พระศรีสังฆญาณมุนี พระธรรมนิโรธ พระญาณรักขิต พระไตรสรณรัช และมียี่หัวเมืองขึ้น ๔๘ เมือง

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีสมเด็จพระวันรัตน์เป็นเจ้าคณะ มีพระราชาคณะขึ้น ๑๗ รูป คือ พระธรรมโคดม พระธรรมไตรโลก พระธรรมเจดีย์ พระโพธิวงศ์ พระธรรมวิโรจน์ พระนารท พระพุทธโฆษา พระวิเชียรเถร พระธรรมสามเถร พระญาณสมโพธิ พระอริยโคดม พระอริยวงศ์มุนี พระนิกรม พระนิโครธญาณ พระญาณรังษี พระอริยรัช มียี่หัวเมืองขึ้น ๔๖ เมือง

คณะกลางอรัญวาสี มีสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นเจ้าคณะ มีพระราชาคณะขึ้น ๗ รูป คือ พระญาณไตรโลก พระอุบาฬี พระญาณโพธิ พระธรรมโกษา พระเทพมุนี พระเทพโมลี พระธรรมกิตติ

อนึ่ง เริ่มแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏว่า มีสมเด็จพระพุฒาจารย์อยู่ แต่ไม่ทราบว่าเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะใด

ที่พระธรรมธีรราชมหามุนี เป็นราชทินนามที่ไพเราะทั้งโดย อรรถและพยัญชนะ แต่ในทำเนียบสมณศักดิ์และคณะสงฆ์ครั้งกรุงเก่า มิได้ปรากฏราชทินนามนี้เลย แสดงว่าที่พระธรรมธีรราชมหามุนี ยังไม่มีในสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือจะมีมาแล้ว แต่ทำเนียบดังกล่าวจัดขึ้น

เมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสืบจากพระสงฆ์และผู้ทรงจำดี จึงดกหล่นได้ แม้ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ปรากฏในพระราชพงศาวดารมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา ก็ขาดหายไปและแม้เมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเมืองใหญ่มีวัดวาอารามเก่าแก่มาและอยู่ใกล้กับกรุงศรีอยุธยา ก็ระบุว่าไม่มีพระครู เคยมีผู้เล่าว่า “ที่พระธรรมธิราชมхамุนี ได้มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า แต่มิได้พระราชทานทั่วไป จะพระราชทานเฉพาะพระเถระที่เป็นนักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียง แต่ต้องโทษเกี่ยวกับการเมือง เมื่อพ้นโทษแล้วจะพระราชทานตำแหน่งนี้ แต่ยังหาหลักฐานทางเอกสารไม่ได้ และมีบางท่านกล่าวว่า ที่พระธรรมธิราชมхамุนี เป็นตำแหน่งพระสังฆราชาเมืองแกลง ก็มีบ้าง แต่ข้อนี้ขัดกับทำเนียบสมณศักดิ์และคณะสงฆ์ครั้งกรุงเก่า ซึ่งทำเนียบระบุชัดว่า พระครูธรรมรังษิมหากวีเป็นเจ้าเมืองแกลง และเมืองแกลงไม่มีพระสังฆราชา จึงขอฝากนักประวัติศาสตร์เพื่อวินิจฉัยต่อไป แต่ผู้เขียนเห็นว่า เจ้าคณะเมืองระยอง มีราชทินนามว่า “พระครูสุธรรมธิราชมхамุนี” คงเป็นราชทินนามที่ทรงเปลี่ยนเป็น “พระธรรมธิราชมхамุนี” ในรัชกาลที่ ๑ นั้นเอง และที่พระธรรมธิราชมхамุนีที่พระราชทานในรัชกาลที่ ๑ นั้น คงมีศักดิ์สูงกว่าชั้นธรรม หรืออาจสูงเท่ากับชั้นเจ้าคณะรองเพราะโปรดให้ว่าที่พระพนรัตน์ ซึ่งเป็นตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่คณะคามวาสีฝ่ายขวา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นตำแหน่งรองจากสมเด็จพระสังฆราช คงพระราชทานแก่พระธรรมธิราชมхамุนี (ชื่น) วัดหงษ์ รูปเดียวเท่านั้น แม้ในรัชกาลที่ ๒ ก็ทรงโปรดพระราชทานแก่พระจันทร์ (อดีตพระเทพโมลี) รูปเดียวและทรงกำหนดให้มีอิสริยยศเท่ากับชั้นเทพ เพราะเหตุที่รัชกาลที่ ๑ ทรงลด

สมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) ลงเป็นพระธรรมธีรราชฆาตุมหามุนี และเพราะ
รัชกาลที่ ๖ โปรดตั้งพระจันทร์ ซึ่งพ้นโทษแล้วเป็น พระธรรมธีรราช-
ฆาตุมหามุนี จึงมีผู้เข้าใจว่าเป็นตำแหน่งที่โปรดพระราชทานแก่พระเถระ
ผู้พ้นโทษแล้ว

จะอย่างไรก็ตาม ที่พระธรรมธีรราชฆาตุมหามุนีได้ว่างมานานจน
ถึงรัชกาลปัจจุบัน และมาบัดนี้ถือเป็นตำแหน่งที่ทรงเกียรติอย่างสูง
ต่างจากตำแหน่งอื่นในชั้นเดียวกัน และเมื่อพระราชทานเลื่อนพระเทพ-
เมธี (ธีร์) เป็น “พระธรรมธีรราชฆาตุมหามุนี” นั้น ทรงจัดเข้าทำเนียบ
พระราชอาคันตุกะชั้นธรรม เมื่อว่างลง ก็ทรงพระราชทานต่อมาอีกถึง ๒
รูป ผู้ดำรงที่พระธรรมธีรราชฆาตุมหามุนี ในรัชกาลนี้ล้วนแต่เป็นเปรียญ-
ธรรม ๙ ประโยค เป็นพระนักปกครอง นักเผยแผ่ นักการศึกษา
นักการพัฒนา และนักการต่างประเทศ แต่ละท่านที่ดำรงตำแหน่งนี้มี
ประวัติอันน่าศึกษาและถือเป็นแบบอย่าง ดังจะกล่าวตามลำดับ

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ขึ้น)

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ขึ้น) วัดหงษ์ (วัดหงส์รัตนาราม) เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จะมีรูปร่างลักษณะอย่างไร หาทราบได้ไม่ ทราบได้เพียงว่า ท่านรูปนี้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ “พระธรรมธีรราชมหามุนี” รูปแรก และเป็นรูปที่ได้ชื่อว่าเป็นพระพนรัตน์ ชีวประวัติของท่านเฉพาะที่ทราบได้ทางเอกสารนับว่าเป็นชีวิตที่โลดโผนน่าตื่นเต้น ดังเช่นชีวิตนักการเมือง คราวได้ตึกก็ได้ตีรวดเร็ว อย่างน่าอัศจรรย์ คราวตกอับก็ตกอับฉับพลันอย่างน่าใจหาย แต่เพราะท่านทรงความรู้พระปริยัติธรรมดีพิเศษ แม้จะตกอับอยู่ก็ได้รับการยกย่องในงานอุทิศของพระศาสนา

ท่านรูปนี้ นามเดิม “ขึ้น” เกิดวันอังคาร เดือน ๘ แรม ๑๐ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๐๙๑ พ.ศ. ๒๒๗๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ กรุงศรีอยุธยา ภูมิลำเนาเดิมไม่ปรากฏชัด แต่เข้าใจว่าคงเป็นชาวเมืองระยอง ได้รับการบรรพชาอุปสมบทและรับการศึกษาจากสำนักใด ก็หาหลักฐานมิได้ แต่เพราะท่านเป็นผู้มีความรู้พระปริยัติธรรมดีพิเศษ จึงสันนิษฐานว่าคงได้เข้าไปรับการศึกษาพระปริยัติธรรมในกรุงศรีอยุธยา แล้วจึงกลับไปอยู่เมืองระยอง มีผู้สันนิษฐานว่า เดิมท่านมีสมณศักดิ์ที่ “พระครูสุธรรมธีรราชมหามุนี” เจ้าคณะเมืองระยอง บางท่านเห็นว่า เดิมท่านเป็นพระสังฆราชาเมืองแกลงที่ “พระธรรม-

ธีรราชมหามุนี” ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ท่านคงเป็น “พระครูสุธรรมธีรราชมหามุนี” เจ้าคณะเมืองระยองอยู่ก่อนแล้ว ครั้นพระเจ้าตากสินประทับรวมพลอยู่ที่วัดลุ่ม เมืองระยอง ก่อนจะยกไปตีเมืองจันทบุรี ท่านคงมีโอกาสดูถวายพระพรเรื่องราวต่าง ๆ จนทรงโปรด ครั้นพระเจ้าตากสินตั้งกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง และทรงเร่งรัดปรับปรุงการคณะสงฆ์ จึงโปรดให้มาอยู่วัดหงษ์ (ปัจจุบัน คือ วัดหงส์รัตนาราม) เพื่อร่วมปรับปรุงการคณะสงฆ์ ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกเป็นต้นมา

ประวัติของท่านรูปนี้ มีปรากฏในประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์มีดังนี้ :-

เมื่อพระเจ้าตากสินยกทัพปราบพระนายกอง ซึ่งพม่าให้อยู่รักษากรุงศรีอยุธยาได้ชัยชนะ เลิศศัตรูไปพันแผ่นดินไทยแล้ว ศัตรูของพระองค์ยังไม่หมดสิ้น เพราะยังมีคนไทยซึ่งรักชาติ ตั้งตัวเป็นเจ้าอีกถึง ๔ ก๊ก คือ เจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) ตั้งตัวเป็นเจ้าอยู่เมืองพิษณุโลก ๑ พระสังฆราชาเมืองสวางคบุรี (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์) เดิมชื่อ “เรื่อน” เป็นพระราชาคณะที่ “พระพากุลเถร” อยู่วัดศรีอโยธยา กรุงศรีอยุธยา โปรดให้ขึ้นไปเป็นพระสังฆราชาเมืองสวางคบุรี ยังมิได้ลาสิกขา รวบรวมพระสงฆ์และญาติโยมเป็นสมัครพรรคพวก ตั้งตนขึ้นเป็นเจ้า เรียกว่า “เจ้าพระฝาง” ๑ พระยาปลัดเมืองนครศรีธรรมราช เดิมชื่อ “น้อย” บางท่านว่าชื่อ “หนู” เป็นผู้รั้งตำแหน่งเมืองอยู่ ก็ตั้งตัวเป็นเจ้าอยู่หัวเมืองทางทิศใต้ เรียกว่า “เจ้านคร” ๑ กรมหมื่นเทพพิพิธ (พระองค์เจ้าแขก) อยู่เมืองพิมายก็รวมหัวเมืองฝ่ายอีสานตั้งตัวเป็นเจ้า เรียกว่า “เจ้าพิมาย” ๑ เมื่อพระเจ้าตากสินทรงกู้ชาติได้แล้ว ทรงยกไปตั้งกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ด้วยพระกุศโลบายอันชาญฉลาดของ

พระองค์ ยังไม่ทรงยกทัพไปปราบก๊กใด ๆ ก่อนเลย พระองค์ทรงเร่งรัด
 ท่นำบำรุงปรับปรุงการคณะสงฆ์ การพระศาสนาเป็นอันดับแรก เพราะ
 พระสงฆ์และพระศาสนานั้น เป็นหัวใจของประชาชนและทกแก้วทวหาร
 และเป็นการร่อโอกาสพักบำรุงทกแก้วทวหาร ตระเตรียมอาวุธยุทธโธป-
 กรณ์ จึงโปรดให้พระศรีภุริปริชา เสาะแสวงหาพระสงฆ์ชั้นพระราชา-
 คณะ พระครู ฐานานุกรมและเปรียญซึ่งกระจายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ
 ให้เข้าอยู่ในนครหลวง เมื่อได้พอสมควรแล้วนัดประชุมใหญ่ ที่วัดบาง-
 หว่าใหญ่ (ปัจจุบัน คือ วัดระฆังโฆสิตาราม) แล้วทรงตั้งให้พระอาจารย์
 ดี วัดประดู่ กรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้มาเมื่อตีค่ายพระนายกองแตก เป็น
 “สมเด็จพระสังฆราช” โปรดให้ประทับ ณ วัดบางหว้าใหญ่ เพราะมี
 ความรู้ทางพระปริยัติธรรมและรู้ขนบธรรมเนียมในเมืองหลวงดี ทั้ง
 อายุพรรษามากกว่ารูปอื่น ๆ นอกจากนั้นทรงตั้งพระราชาคณะและ
 ฐานานุกรมตามควรแก่ความรู้และหน้าที่ และโปรดให้พระสงฆ์อยู่
 ตามอารามต่าง ๆ ทั้ง ๒ ฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ให้ทำหน้าที่ปกครอง
 พระภิกษุสามเณร ทั้งอบรมสั่งสอนข้าราชการและประชาชน โปรดให้
 สร้างและบูรณะเสนาสนะขึ้นในอารามต่าง ๆ สิ้นพระราชทรัพย์จำนวน
 มาก และทรงเผด็จสงฆ์ว่า “ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงตั้งในปฏิบัติ
 สำรวมรักษาพระจตุปาริสุทธิศีลให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง อย่าให้เศร้าหมอง
 แม้พระผู้เป็นเจ้าจะขัดสนด้วยจตุปัจจัยสิ่งใดนั้น เป็นธุระโยมจะอุปฐาก
 พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง แม้ถึงจะปรารถนามั่งสะและรุธิระของโยม โยม
 ก็อาจสามารถเชือดเนื้อและโลหิตออกถวายเป็นอัมตติกทานได้” การ
 บำรุงคณะสงฆ์และการพระศาสนาในครั้งนั้น พระธรรมธีรราชมหามุนี
 (ชื่น) เป็นพระหัวเมือง แม้ความรู้ดีแต่อายุพรรษายังน้อย จึงได้รับ

พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ “พระโพธิวงศ” และโปรดให้อยู่วัดหงษ์ตั้งแต่นั้นมา

ครั้นปีฉลู จุลศักราช ๑๑๓๑ (พ.ศ. ๒๓๑๒) มีผู้โจทก์ฟ้องกล่าวโทษสมเด็จพระสังฆราช (ติ) ว่าเมื่ออยู่ในค่ายพระนายกอง ที่ค่ายโพธิ์สามต้น กรุงเก่า ได้คิดอ่านกับพระนายกองให้เร่งรัดเอาทรัพย์สินของชาวเมือง และบอกผู้มีทรัพย์มาก โปรดให้พระยาพระเสด็จชำระ สมเด็จพระสังฆราชไม่ทรงรับ โปรดให้ลุยเพลิงพิสูจน์ ก็ทรงแพ่งแก่การพิสูจน์ จึงโปรดให้สึกเสีย และในระยะเดียวกันนั้น สามเณรผู้เป็นศิษย์ฟ้องกล่าวโทษพระพนรัตน์ว่า เสพเมถุนทางวัจจนมรรคของตน โปรดให้พิจารณาจับเป็นสัตย์จึงให้สึกเสีย แล้วทรงตั้งเป็น “หลวงธรรมรักษา” เจ้ากรมสังฆการี

ครั้งเมื่อยกทัพไปปราบเจ้านครที่เมืองนครศรีธรรมราช ได้ทรงพบพระอาจารย์ศรี วัดแพนงเชิง (ปัจจุบัน คือ วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา) ซึ่งพาพระภิกษุสามเณรและศิษย์หลบหนีพม่าเข้าศึกษาไปอยู่เมืองนั้น จึงโปรดให้เข้ามาอยู่กรุงธนบุรี พร้อมกับให้ราชบัณฑิตนำพระไตรปิฎกเมืองนครศรีธรรมราช มาคัดลอกแล้วส่งต้นฉบับคืน เมื่อถึงกรุงธนบุรี โปรดให้ตั้งพระอาจารย์ศรีเป็น “สมเด็จพระสังฆราช” และโปรดให้สถิต ณ วัดบางหว้าใหญ่

ครั้นจุลศักราช ๑๑๓๒ (พ.ศ. ๒๓๑๓) ทรงยกไปปราบเจ้าพระฝาง เมืองสวางคบุรี ได้ชัยชนะ จับได้แม่ทัพที่สำคัญ ๔ คือ พระครูคิริมานนท์ ๑ พระอาจารย์ทอง ๑ พระอาจารย์จันทร์ ๑ พระอาจารย์เกิด ๑ แต่เจ้าพระฝางและพระครูเพชรรัตนหาได้ตัวไม่ ทรงเห็นว่า พระสงฆ์

ซึ่งอยู่ในกัณนี้ได้อื้ออาวุธรบข้าศึก มาคนปล้นเมือง ดิมสุราเมรัย และ
 สร้างเสพสังวาสด้วยสตรีเป็นส่วนมาก แต่อาจมีบางรูปคงมิได้เป็น
 เช่นนั้น จึงต้องชำระสะสางให้พระศาสนาหมดจด จึงโปรดให้ประชุม
 พระสงฆ์พร้อมกัน แล้วสอบถามโดยมีหลักการว่า ถ้ารับเป็นสัตย์ก็จะให้
 ลีอกออกไปทำราชการ ถ้าไม่รับจะให้ดำน้าพิสูจน์ ถ้าชนะการพิสูจน์
 จะยกย่องให้เป็นอธิการ ถ้าแพ้ก็จะลงโทษสักข้อมือห้ามบวชอีก ถ้า
 เสมอก็จะทรงถวายไตรจีวรให้บวชใหม่ แต่ถ้าชั้นแรกไม่ยอม เมื่อจะ
 ให้ดำน้ากลับรับ จะให้ลงโทษประหารชีวิต ทรงประทับที่พระเก้าอี้
 ณ หาดทราย ทรงตั้งสัตยาธิษฐานเสียงทลายเอง ผลปรากฏว่ามีทั้งผู้
 แพ้ทั้งผู้ชนะ และผู้เสมอ ผู้เสมอนั้นมีจำนวนมาก จึงโปรดให้อาราม
 พระราชาคณะ และพระอันดับจากกรุงธนบุรีจำนวน ๕๐ รูป ไปบวช
 พระผู้เสมอและผู้ประสงค์จะบวชอื่น ๆ ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ และโปรด
 ให้พระราชาคณะเหล่านั้นอยู่สอนพระศาสนาในเมืองนั้น ๆ กับให้
 รวบรวมพระไตรปิฎกลงมากรุงอีกด้วย พระเถระที่โปรดให้ไปจัดการ
 พระศาสนาครั้งนั้น คือ พระพิมลธรรม (อิน) วัดโพธาราม (ปัจจุบัน
 คือ วัดพระเชตุพน) ไปอยู่เมืองสวางคบุรี พระธรรมโคดม วัดหงษ์ ไป
 อยู่เมืองพิษัย พระธรรมเจดีย์ วัดนาค (ปัจจุบัน คือ วัดพระยาทำ) ไป
 อยู่เมืองพิษณุโลก พระพรหมมุนี (อินทร์) ไปอยู่เมืองสุโขทัย พระเทพกวี
 ไปอยู่เมืองสวรรคโลก พระโพธิวงศ์ (ชื่น) วัดหงษ์ ไปอยู่เมืองศรีพนม-
 มาศ พระราชาคณะทั้ง ๖ รูป ได้ฟื้นฟูพระศาสนาในหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 เป็นที่พึงพอใจพระราชหฤทัยแล้วโปรดให้กลับอารามตามเดิม

ครั้นจุลศักราช ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๑๙) พระเจ้าตากสินได้ทรงไป
 เจริญพระกรรมฐาน ณ พระอุโบสถวัดบางยี่เรือใต้ (ปัจจุบัน คือ วัด

ขึ้นแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนาเป็นอย่างมากยิ่ง ประชาชนต่างเศร้าเสียใจ บางคนยอมให้เขียนหลังแทนพระสงฆ์ แล้วโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (จีน) ควบคุมพระเถระที่ถูกถอดสมณศักดิ์ไว้ที่วัดหงษ์ แล้วให้พระญาณไตรโลกมาอยู่ครองวัดโพธาราม แต่นั้นมา ฝ่ายพระราชอาณาเขตที่ถวายพระพรว่า ไหว้คฤหัสถ์ได้นั้น ก็เข้าเฝ้าถวายบังคมอย่างเดียวกับข้าราชการ เหตุการณ์ในกรุงก็ยิ่งทวีความระส่ำระสายมากยิ่งขึ้น

ครั้นลุลุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) นายบุญนาค บ้านแม่ลา แขวงกรุงเก่า คิดอ่านกับขุนสุระเพื่อจะแก้ไขเหตุการณ์ มีผู้คนสนับสนุนมาก จึงยกเข้าปล้นจวนพระพิชิตณรงค์ ผู้รักษากรุงเก่า จับผู้รักษากรุงเก่าได้แล้วฆ่าเสีย เตรียมจะยกเข้ายึดกรุงธนบุรี ทรงโปรดให้พระยาสรณ์บุรียกไปปราบ แต่เมื่อไปถึง พระยาสรณ์บุรีกลับรับเป็นหัวหน้า ยกลงมาตีกรุงธนบุรี ล้อมกรุงไว้เป็นสามารทและโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (จีน) พระพนรัตน์ (ทองอยู่) และพระรัตนมุนี (แก้ว) ออกไปเจรจาความเมืองสรวาพผิต ขอไว้แต่ชีวิตและขอบรรพชา พระยาสรณ์บุรีก็ยินยอม ครั้นเวลาค่ำลงเพลายามเศษก็เสด็จออกผนวช ณ พระอุโบสถวัดแจ้ง อยู่ภายในพระราชวัง สมเด็จพระสังฆราช (จีน) วัดหงษ์ คงได้เป็นพระอุปัชฌาย์

ครั้นเมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ยกทัพกลับจากราชการสงครามมาถึง ท้าวพระยามุขมนตรีและราษฎรทั้งปวง ขอทูลเชิญเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อทรงรับและทรงจัดการบ้านเมืองสงบลงแล้ว ทรงทะนุบำรุงและจัดการคณะสงฆ์ โดยโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช

(ศรี) พระพุฒาจารย์ และพระพิมลธรรม ซึ่งพระเจ้าตากสินทอดสมณศักดิ์นั้น ให้คงสมณศักดิ์ตามเดิมพร้อมกับให้กลับไปครองวัดเดิม พระพนรัตน์ (ทองอยู่) และพระรัตนมุณี (แก้ว) เป็นตัวการในการถวายพระพร โปรดให้สึกเสีย แล้วตั้งให้นายแก้ว (อดีตพระรัตนมุณี) เป็น “พระอาลักษณ์” ตามเดิม (ภายหลังได้เป็น พระยาธรรมปโรหิต) ให้ นายทองอยู่ (อดีตพระพนรัตน์) เป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์ อยู่ในกรมมหาดไทย (ภายหลังได้เป็น “พระยาพจนานิพนธ์”) สมเด็จพระสังฆราช (จีน) มิได้เป็นตัวการ พลอยว่าตามเขา ทั้งรู้พระไตรปิฎกมาก เสียดยายอยู่ จึงโปรดตั้งเป็น “พระธรรมธีรราชมหายุณี” ว่าที่พระพนรัตน์ ส่วนพระราชกณะอื่น ๆ พลอยว่าตามเขา เพราะกลัวราชภัย จึงทรงยกโทษเสีย แต่ที่พระธรรมโคดมซึ่งว่างอยู่ พ้องกับพระนามของพระพุทธเจ้า ทรงเปลี่ยนใหม่ โปรดให้พระเทพกวี เป็น “พระธรรมอุดม” ให้พระธรรมโกศา วัดปากน้ำ เป็น “พระเทพกวี” ให้พระมหานาค วัดบางหัวใหญ่ เป็น “พระพุทโธสมาจารย์” ให้พระมหาเรือง ขำหลวงเดิม วัดบางหัวใหญ่ เป็น “พระเทพมุณี” ให้พระมหาเกษร เปரியุโท วัดโพธาราม เป็น “พระญาณสิทธิ” ที่พระอุบาลีซึ่งว่างอยู่ พ้องกับนามพระอรหันต์ ทรงเปลี่ยนใหม่ให้พระมahami เปரியุเอก วัดเลียบ (ปัจจุบันคือ วัดราชบูรณะ) เป็น “พระวินัยรักขิต” พระพุฒาจารย์ วัดบางหัวน้อย มรณภาพ จึงให้พระเทพมุณี (เรือง) ไปครองอารามแทน ให้พระพรหมมุณี (อยู่) วัดบางหัวใหญ่ เป็น “พระพุฒาจารย์” ให้พระมหาทองดี เปரியุเอก วัดหงษ์ เป็น “พระนิกรมมุณี” ไปครองวัดนาค ให้พระครูเทพสิทธิเทพาธิปัตติพระครูศรีสุนทราภัสรวชิตร พระครูอุสวัสดิ์ ในสมเด็จพระสังฆราชไปอยู่วัดกลาง ให้พระอาจารย์สุก วัดท่าหอย

ต่อมาอีกไม่นาน พระปลัดจันทร์ ฐานาของพระรัตนมุนี (แก้ว) พ้องพระธรรมธีรราชมหามุนี (ชื่น) ว่า “เอาผ้าสำนซึ่งทรงถวายเป็นเครื่องยศไปขายเป็นมูลค่า ๘ ตำลึง” โปรดให้พระยาพระเสด็จพิจารณาได้ความสัตย์ โปรดให้สมเด็จพระสังฆราชลงทัณฑกรรมขนทราย ๕๐๐ ตะกร้า แล้วโปรดถอดจากที่ลดลงเป็น “พระธรรมไตรโลก” แล้วโปรดเลื่อนพระธรรมเจดีย์ (สุก) วัดสลัก ขึ้นเป็น “พระนพรัตน์” แทน ให้พระญาณสมโพธิ วัดหงษ์ เลื่อนขึ้นเป็น “พระธรรมเจดีย์”

ต่อมา พระปลัดจิ้น วัดนาค พ้องพระนิกรมุนี (ทองดี) ว่า จวบผ้าห่มนิมกรยาพระยามหาอนุภาพ โปรดให้ชำระได้ความสัตย์จึงให้ถอดเสียและให้ปัพพาทนียกรรม แล้วตั้งให้พระอยู่ (อดีตพระพุฒาจารย์) เป็น “พระธรรมกิติ” ไปครองวัดนาค ให้พระเรือง (อดีตพระเทพมุนี) เป็น “พระธรรมโกศา” ครองวัดบางหัว้าน้อยตามเดิม ให้พระมหาเป้าเปรียญเอก ครั้งกรุงเก่าลงมาอยู่วัดบางยี่เรือใต้ เป็น “พระพุฒาจารย์” อยู่ครองอารามนั้น

ถัดจากนั้น ทรงยกเลิกประกาศซึ่งห้ามมิให้รับวัตถุปัจจัยของทายกแต่ก่อนนั้นเสีย แล้วทรงถวายเงินตราเป็นค่าภัตตาหารแก่พระราชาคณะ ฐานานุกรม เปรียญ ทุกรูปเป็นนิตยภัตทุก ๆ เดือนมิได้ขาด นับเป็นครั้งแรกที่มีการถวายนิตยภัต และเป็นประเพณีสืบมาจนบัดนี้

ครั้นจุลศักราช ๑๑๕๐ (พ.ศ. ๒๓๓๑) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ถวายความอุปถัมภ์พิเศษให้สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ทรงเป็นประธานประชุมสงฆ์ทำสังคายนาพระไตรปิฎก โปรดให้ประชุมที่วัด

นิพพานาราม(วัดสลัก) เพราะอยู่ระหว่างกึ่งกลางแห่งพระบรมมหา-
 ราชวัง กับ พระราชวังบวรฯ โปรดเปลี่ยนนามวัดเป็น “วัดศรี
 สรรเพชดาราม” สมเด็จพระสังฆราช ทรงคัดเลือกพระราชาคณะ
 ฐานานุกรมเปรียญ ที่แตกฉานในพระไตรปิฎก ได้ ๒๑๘ รูป และราช
 บัณฑิต ๓๒ คน ขณะนั้น พระธรรมไตรโลก (ขึ้น) วัดหงษ์ ยังเป็น
 โทษอยู่มิได้รับการคัดเลือกเข้าด้วย ท่านพระธรรมไตรโลก (ขึ้น) เห็น
 ว่า เป็นการพระศาสนาที่สำคัญยิ่ง ควรจะได้รับรู้และร่วมการด้วย
 จึงเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช กราบทูลอ้อนวอนขอร่วมงาน จึงทรง
 รับ นัยว่าการสังคายนาครั้งนั้นแยกเป็น ๔ กอง คือ กองชำระพระสุ-
 ตันตปิฎก สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ทรงเป็นแม่กอง ๑ กองชำระ
 พระวินยปิฎก พระพนรัตน์ (สุก) เป็นแม่กอง ๑ กองชำระพระสัททา-
 วิสเสส พระพิมลธรรม เป็นแม่กอง ๑ กองชำระพระปรมัตถปิฎก พระ-
 ธรรมไตรโลก (ขึ้น) เป็นแม่กอง ๑ (บางแห่งว่า กองชำระพระปรมัตถ-
 ปิฎก พระพุฒาจารย์ (เป้า) วัดบางยี่เรือใต้ เป็นแม่กอง พระธรรมไตร-
 โลก (ขึ้น) เป็นเพียงผู้ช่วยแม่กอง) ตั้งกองชำระที่พระอุโบสถ พระวิหาร
 หลวง พระมณฑป และการเปรียญ เริ่มเมื่อวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระสงฆ์
 และราชบัณฑิตพร้อมแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชวัง-
 บวรฯ ได้เสด็จมาพร้อมทั้ง ๒ พระองค์ โปรดอาราธนาพระพิมลธรรม
 วัดโพธาราม อ่านประกาศชุมนุมเทพยดาอารักษ์ ในท่ามกลางสังฆ-
 สมาคม แล้วจึงดำเนินการ ทรงโปรดถวายปากไก่อรดาลูกกรุป ระหว่าง
 ที่ทำสังคายนาอยู่นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและกรมพระราชวังบวรฯ
 ได้เสด็จพระราชดำเนินมาในสังฆสมาคมทุกวัน ๆ ละ ๒ ครั้ง พระสงฆ์
 ประชุมทำสังคายนาพระไตรปิฎกอยู่จนถึงวันเพ็ญเดือน ๕ จึงเสร็จ

บริบูรณ์ รวมเวลา ๕ เดือน พระไตรปิฎกชุดนี้เรียกว่า “ฉบับลานทองใหญ่” โปรดให้นำบรรจุไว้ที่หอสมุดเทียรธรรมในพระบรมมหาราชวัง

พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (ชิน) เป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญในอดีต เช่น ได้ไปฟื้นฟูพระศาสนาในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ได้เป็นผู้เจรจาความเมืองระงับความวุ่นวายระหว่างพระยาสรณ์บุรี กับ พระเจ้ากรุงธนบุรี แม้จะถูกถอดสมณศักดิ์ลงมาเป็น “พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย” ก็ได้ว่าที่พระพนรัตน์ คือว่าที่รองสมเด็จพระสังฆราช หรือว่าที่เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ แม้ถูกลดลงเป็น “พระธรรมไตรโลก” ก็มีโอกาสดำรงตำแหน่งชำระพระปริมาตปิฎก ทั้งนี้เพราะความเป็นผู้ทรงความรู้พระปริยัติธรรมดีพิเศษนั่นเอง พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (ชิน) จะมรณภาพเมื่อใดหรือมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ในช่วงต่อมาหาได้ปรากฏไม่

พระธรรมธีรราชมหามุนี (จันทร์ สิริจนโท ป.๕)

พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดบรมนิवास เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร นามเดิม “จันทร์” นามสกุล “สุภสร” เป็นรูปที่ ๒ ที่ได้รับราชทินนามนี้ ตามที่ได้ยินมา ท่านรูปนี้รูปร่างทรวงทรงเล็กสันทัด แต่สง่างาม ผสมผสานด้วยความเป็นผู้มีเสน่ห์ ผิวพรรณขาว ลักษณะทุกส่วนสมประกอบ แต่งไว้ด้วยความงามและความขบขัน มีอัธยาศัยกว้างขวางและโอปอ้อมอารี มีลักษณะเป็นนักปกครองและลักษณะนักเผยแผ่สูง เสี่ยงก้องกังวาน รักหมู่คณะ และรักความยุติธรรม ใฝ่ใจในการศึกษาและการปฏิบัติสูง ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ พระครูวิจิตรธรรมภาณี พระญาณรักขิต พระราชกวี พระเทพโมลี พระธรรมธีรราชมหามุนี พระโพธิ์วงศาจารย์ และพระอุบาลีคุณูปมาจารย์

ท่านรูปนี้ เป็นบุตรคนหัวปีของหลวงสุโภทสุประการ (สอน) กรมการเมืองอุบลราชธานี มารดาชื่อ “นางแก้ว” เกิดวันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บ้านหนองไหล ตำบลหนองซอน อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี บ้านเดียวกับพระอุปัชฌาย์ดี พนฺธุโล ผู้เป็นต้นวงศ์คณะธรรมยุตในมณฑลอีสาน

ระยะแรก

พ.ศ. ๒๔๑๒ อายุได้ ๑๓ ขวบ ได้บรรพชาเป็นสามเณร โดยมีเจ้าอธิการเฒ่า เทวธมฺมี วัดศรีทอง (ปัจจุบันคือวัดศรีอุบลรัตนาราม) ในเมืองอุบลราชธานี เป็นพระอุปัชฌาย์ ครั้นบรรพชาแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทยและเลข พร้อมทั้งพระธรรมวินัย อยู่ในสำนักพระอุปัชฌาย์นั้น ครั้น พ.ศ. ๒๔๑๘ อายุได้ ๑๙ ปี ได้ลาสิกขาไปช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อพ.ศ. ๒๔๒๐ อายุได้ ๒๑ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พัทธสีมาวัดศรีทอง โดยเจ้าอธิการเฒ่า เทวธมฺมี (เจ้าอธิการเฒ่าเป็นสหทธิจาริกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าพระเจ้าอยู่หัว) วัดศรีทอง เป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทแล้วลาพระอุปัชฌาย์ไปจำพรรษา ณ วัดไชยมงคล ในเมืองอุบลราชธานี แต่คงไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ณ วัดศรีทอง ซึ่งเป็นสำนักพระอุปัชฌาย์

ครั้นอุปสมบทได้ ๔ พรรษา พระอุปัชฌาย์ได้จัดส่งไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในกรุงเทพมหานคร ฝากให้อยู่กับพระปลัดผา วัดเทพศิรินทราวาส ถือนิสัยในสำนักพระอริยมุนี (เฒ่า อายุวฑฺฒโก) เจ้าอาวาส ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมจากพระมหาติสและพระอาจารย์บุญยได้พิเศษ แล้วได้ไปศึกษาในสำนักพระยาธรรมปรีชา (บุญ) ต่อมาได้ย้ายไปอยู่วัดกันมาตุยาราม แล้วย้ายกลับไปอยู่วัดเทพศิรินทราวาสอีกครั้งหนึ่ง ครั้นพระอริยมุนี (เฒ่า) และพระปลัดผา มรณภาพแล้ว จึงย้ายไปอยู่วัดบุปผาราม ผังธนบุรี โดยอยู่ในสำนักพระศาสนโสภณ (อ่อน อหิสโก) วัดราชประดิษฐ์ แต่ยังเป็นเปรียญ

ครั้นถึงปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้เข้าสอบพระปริยัติธรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สอบได้เปรียญ ๓ ประโยคได้เป็นพระเปรียญในปีนั้น แล้วลากลับไปอยู่ ณ วัดศรีทอง ในสำนักพระอุปัชฌาย์ ได้ปฏิบัติหน้าที่อุปัชฌาย์วัดและรับภาระช่วยพระอุปัชฌาย์จัดตั้งสำนักศึกษาพระปริยัติธรรม และได้รับการช่วยเหลือสอนนักเรียนอย่างจริงจัง มีผู้ฝากตัวเป็นศิษย์จำนวนมาก

ในระยนี้ เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์ ประเทศราชของไทย (หรืออาณาจักรลาวใต้) และเจ้าพระยามหาอำมาตย์ (หรุ่น ศรีเพ็ญ) ข้าหลวงใหญ่ประจำภาคอีสาน ประสงค์จะสร้างวัดถวายสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย ได้สร้างวัดขึ้นที่นครจำปาศักดิ์ ตั้งชื่อว่า “วัดมหายาตราราม” ได้อาราธนาท่านไปเป็นเจ้าอาวาส เมื่อย้ายไปครองวัดมหายาตราราม ได้รับการงานทั้งงานปกครอง งานควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรในครั้นด้วย ที่สำคัญได้เอาภาระการศึกษาพระปริยัติธรรม ได้จัดตั้งสำนักศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น และเร่งรัดการสอนดังเช่นเมื่ออยู่วัดศรีทอง ทั้งงานเผยแผ่ก็ได้ออกเทศน์อบรมประชาชนทั้งในนครจำปาศักดิ์ และเมืองขึ้นอย่างเต็มสามารถ เป็นการสร้างผลงานดีเด่นเป็นเกียรติประวัติ ครั้นถึงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๓๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรตำแหน่งสังฆปาโมกข์เมืองนครจำปาศักดิ์ ที่ “พระครูวิจิตรธรรมภาณี” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาศักดิ์” ซึ่งนับเป็นรูปแรกที่ได้รับราชทินนามนี้ และราชทินนามนี้ยังคงอยู่ที่อุบลราชธานี จนบัดนี้ เมื่อเข้ามารับพระราชทานสมณศักดิ์ ท่านได้นำศิษย์เข้ามาฝากเรียนในกรุงเทพมหานครหลายรูป

เมื่อเป็นพระครูแล้ว

ท่านเป็นพระครูสัญญาบัตรเมื่ออายุ ๓๖ พรรษา ๑๕ เป็นพระครูรูปแรกของเมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อรับพระราชทานสมณศักดิ์แล้ว ได้กลั่นออกไปครองวัดมหาธาตุยาราม เมืองนครจำปาศักดิ์ ปฏิบัติหน้าที่สังฆปาโมกข์ต่อมาอย่างเข้มแข็ง โดยได้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยขึ้นที่เมืองนครจำปาศักดิ์ ๑ โรง ชื่อ “โรงเรียนบูรพาสยามเขต” จัดสอนทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี นักเรียนมีทั้งพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ นับเป็นการวางรากฐานการศึกษาให้แก่เมืองนั้น แต่อยู่มาไม่นาน ได้มีกรณีพิพาทเรื่องดินแดนเมืองนครจำปาศักดิ์ ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส จึงกลับเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร จำพรรษาที่วัดพิชัยญาติการาม แล้วไปอยู่วัดเทพศิรินทราวาส ได้เป็นครูสอนบาลีในสำนักนั้นและได้เป็นกรรมการของมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ในด้านส่วนตัวนั้น ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มเติม และได้เข้าสอบพระปริยัติธรรมได้อีก ๑ ประโยค รวมเป็น ๔ ประโยค การที่ท่านได้เข้ามาอยู่กรุงเทพมหานครคราวนี้ ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง กล่าวคือได้ความรู้และชั้นภูมิเพิ่มเติม ได้เป็นครูอาจารย์พระภิกษุสามเณรในนครหลวง และได้รวบรวมหนังสือแบบเรียนทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีได้พอสมควร

ครั้ง พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้นำศิษย์ที่เป็นเปรียญ ฐานานุกรม และพระอันดับ มีสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสฺสมหาเถร) เมื่อยังเป็นเปรียญ เป็นต้น ออกไปจัดตั้งสำนักจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นอีก ณ วัดสุปัญญาราม ในเมืองอุบลราชธานี อันเป็นวัดแรกแห่งคณะธรรมยุตในมณฑลอีสาน และได้ขยายการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมไปสู่เมืองนครจำปาศักดิ์อีกครั้งหนึ่ง โดยส่งพระมหาแก้ว อินทวโร (ชาวเมืองโขงเมืองขึ้นนครจำปาศักดิ์) ไปครองวัดมหาธาตุยาราม เมื่อจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นที่วัดนั้น ส่วนทางวัดสุปัญญาราม ก็ได้เปิดสอนทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี ให้ชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนอุบลวิทยาคม” ระยะแรกได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ ๒ รายการ เป็นเงิน ๑,๒๔๔ บาท ในปีต่อมาได้ขยายการเรียนออกไปตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดพระเหลาเทพนิมิต เมืองพนานิคม ซึ่งขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี ชื่อ “โรงเรียนอุดมวิทยากร” ท่านได้เป็นภาระควบคุมทั้ง ๓ แห่ง นับว่าเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาในมณฑลอีสานอย่างแท้จริงเพราะงานการศึกษาดังกล่าวนี้ ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ “พระญาณรักขิต” และโปรดให้เป็น “ผู้อำนวยการศึกษาจัดตั้งโรงเรียนวัดสอนภาษาไทยทั่วทุกหัวเมืองในมณฑลอีสาน” นับเป็นพระราชาคณะรูปที่ ๒ ของเมืองอุบลราชธานี ซึ่งขณะนั้นมีอายุ ๔๓ พรรษา ๒๒

เมื่อเป็นพระราชคณะแล้ว

ครั้นภายหลัง เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์รตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ในมณฑลอีสานแล้ว โปรดยกเล็กตำแหน่งผู้อำนวยการศึกษา พระราชทานตำแหน่งให้เป็น “เจ้าคณะมณฑลอีสาน” ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว นับเป็นเจ้าคณะมณฑลอีสานรูปแรก เมื่อท่านได้รับตำแหน่งนี้แล้ว ได้จัดพระเปรียญเป็นผู้ช่วยการคณะ ๔ รูป ให้เป็นผู้กำกับกิจการจังหวัดละ ๑ รูป มีสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสสมหาเถร) แต่ยังเป็นเปรียญ เป็นต้น เมื่อจัดระเบียบและจัดพระเปรียญเป็นผู้กำกับการเรียบร้อยแล้ว ได้ตกลงกับศิษย์ผู้มีบทบาทอันสำคัญคือ พระมหาอ้วน ติสโส (สมเด็จพระมหาวิรวงศ์) เพื่ออยู่ควบคุมการคณะในมณฑลอีสาน ส่วนท่านมุ่งจะไปอยู่ในนครหลวง มุ่งขยายงานออกไปให้กว้างกว่าที่จะรวมกันอยู่ ขอให้ศิษย์ตั้งใจเอาชีวิตเป็นประกันทำกิจพระศาสนาแทน แล้วพ.ศ. ๒๔๔๖ ได้ทูลถวายพระพรขอลาพักการคณะเจ้าคณะมณฑลอีสานชั่วคราว เพื่อจะได้ปฏิบัติกรรมฐาน และประกอบรุดงควัตรจาริกไปยังประเทศอินเดียและพม่า แต่หาสำเร็จดังประสงค์ไม่ เพราะครั้น พ.ศ. ๒๔๔๗ โปรดให้ไปครองวัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร ส่วนมณฑลอีสานโปรดให้พระมหาอ้วน ติสโส (สมเด็จพระมหาวิรวงศ์) เป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล

เมื่อเข้าอยู่ในกรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๔๔๗ นั้น ท่านย้ายไปครองวัดบรมนิวาสตามที่ทรงโปรดเมื่อไปครองแล้ว พ.ศ. ๒๔๕๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี อยู่ ๑ ปี แล้วโปรดให้ย้ายไปเป็นเจ้าคณะมณฑลราชบุรี อยู่ ๑ ปี แล้วโปรดให้ย้ายไปเป็นเจ้าคณะมณฑลกรุงเทพฯ อีก ๑ ปี เมื่อการคณะกรุงเทพฯ เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น จึงพ้นจากตำแหน่งเจ้าคณะมณฑล และพ้นจากตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ คงเป็นแต่เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสตำแหน่งเดียว พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ ที่“พระราชกวี” ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๗ ในรัชกาลที่ ๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ “พระเทพโมลี” ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๘ มีความผิด แต่งหนังสือนิเทศน์ตีเตือนรัฐประศาสน์บางอย่างเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักร (บางท่านว่า เพราะแต่งหนังสือเทศนาอธิบายทุกวิชากว้างเกินไป) จึงถูกถอดออกจากสมณศักดิ์เป็นอันดับ นัยว่าถูกกักบริเวณไว้ ณ วัดบวรนิเวศวิหารจนสำนักผิดได้ ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งให้เป็นพระราชาคณะที่ “พระธรรมธีรราชมหามุนี” มีสมณศักดิ์เท่าชั้นเทพ และโปรดให้กลับไปครองวัดบรมนิวาสตามเดิม ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่“พระโพธิวงศาจารย์” ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ฝ่ายอรัญวาสี (ชั้นสัญญาบัตร) ที่“พระอุบลคุญฺยปมาจารย์ ญาณวิสุทธิจริยาภิรมนายก ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถานราชคณินย์ สาธุการีธรรมาภร สุนทร

ศิลาหินขันธ์” นับเป็นรูปแรกของพระเถระมณฑลอีสาน ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ถึงขั้นเจ้าคณะรอง

รวมผลงาน

พระธรรมธีรราชฆาณิก (จันทร์) เป็นพระเถระรูปแรกของภาคอีสานที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นสูง ได้พยายามบุกเบิกในทุกด้านอย่างเข้มแข็งและมีอุดมการณ์ แม้จะเป็นปริยัติเพียง ๔ ประโยค แต่ก็แตกฉานในพระปริยัติธรรมดียิ่ง ใช้ความรู้เพียง ๓-๔ ประโยคนั้น สร้างผลงานให้เป็นประโยชน์กว้างขวาง โดยเฉพาะในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาภาษาไทย ท่านได้เริ่มทำงานแต่ในระดับวัด ขยายไปสู่ระดับเมือง จนถึงขยายงานในระดับมณฑลเป็นผลให้ชาวอีสานได้รับการศึกษาดีขึ้น ด้านการปกครองเริ่มงานปกครองแต่ละระดับวัดในนครจำปาศักดิ์ ขยายขอบเขตเป็นปกครองทั้งนคร ขยายปกครองทั่วมณฑลอีสาน เมื่อตั้งหลักเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (วัดบรมนิวาส) ได้ปกครองมณฑลอื่นถึง ๓ มณฑล ในเมื่อยังเป็นพระราชคณะชั้นสามัญ การเผยแผ่ได้เป็นธรรมกถึก เทศน์ปฎิญาณไวยาหารโด่งดังมาแต่เมื่อไปอยู่เมืองนครจำปาศักดิ์ จนมาอยู่ในนครหลวงก็ยังมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งขึ้น สำนวนเทศน์ของท่านฟังง่ายจับใจ นับเป็นยอดพระธรรมกถึกในยุคนั้น แม้สำนวนเรียบเรียงพระธรรมเทศนาก็มีวรรณไพเราะ ผู้เขียนได้ยึดแบบบาลีอุเทศของท่านเป็นแบบเทศน์อยู่ในปัจจุบัน การสาธารณูปการได้ทราบว่าเป็นน้ำใจรักเป็นพิเศษ ได้ก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดบรมนิวาสให้เจริญรุ่งเรืองกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ในส่วนอื่นได้สร้างวัดสิริจันทนิมิตร ขึ้นบนไหล่เขาบ่องามด้านตะวันออก จังหวัดลพบุรี ได้สร้างเสนาสนะอันเป็นถาวรวัตถุ

ไว้ที่วัดนี้จำนวนมาก เฉพาะปูชนียวัตถุที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ คือพระพุทธรูปใหญ่ซึ่งสร้างไว้บนไหล่เขา มีพุทธลักษณะงดงาม ทั้งใหญ่โตมาก จนเป็นเหตุให้เขาดังกล่าวได้นามว่า “เขาพระงาม” และต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับวัดสิริจันทนิมิตร เป็นพระอารามหลวง และได้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงวัดคำพล้อยอยู่ในคลอง ๕ เมืองธัญบุรี ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดปัญจทวยการาม” จนเป็นวัดมีฐานมั่นคง ท่านรูปนี้สนใจในการปฏิบัติกรรมฐาน พอใจในการออกจาริกปฏิบัติธุดงค์ จาริกไปตามหัวเมืองต่าง ๆ จนถึงเมืองยอง เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า คราวหนึ่งเมื่อท่านเที่ยวธุดงค์ไปเมืองนครลำปาง เจ้าบุญวาทย์วงศาธิบดี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ศรัทธาในท่าน ได้ยกวัดเซตวัน (วัดมหานิกาย) ให้ท่านเพื่อให้เป็นวัดธรรมยุต ท่านรับและจัดการปกครอง จนเป็นวัดธรรมยุตมาจนบัดนี้ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ เจ้าแก้ววโรวรัตน์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิต) สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ ได้อาราธนาให้ขึ้นไปครองวัดเจติยหลวง ท่านได้ครองวัดเจติยหลวง ดั่งสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน พร้อมกันได้รื้อวิหารหลวงหลังเก่าที่ปรักหักพังสร้างขึ้นใหม่เท่าเดิม งานรจนานหนังสือท่านได้แต่งหนังสือเทศนาอธิบายธรรมโดยมคิไว้มาก ในทางกวีพันธ์ ได้แต่งกาพย์ปาติโมกข์ กาพย์รัตนสูตร กาพย์มงคลสูตร กาพย์เวสันดรชาดก และกาพย์เบ็ดเตล็ด มีกาพย์เช็งบังไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ได้ตรวจแก้กาพย์สำนวนเก่าของภาคอีสานไว้หลายเรื่อง เช่น กาพย์ปู่สอนหลาน และกาพย์ลีปสุรย์ เป็นต้น ในการเลี้ยงและอบรมศิษย์ ท่านได้อบรมศิษย์ได้ดีมาก เช่น สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสสมหาเถร)

การมรณภาพ

บ้านปลายแห่งชีวิต เมื่ออายุได้ ๗๖ ปี ขณะที่พักปฏิบัติศาสนกิจอยู่ที่วัดเจติยหลวง นครเชียงใหม่ เริ่มมีอาการป่วยกระเสาะกระแสะ และทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จึงกลับเข้ามาจำพรรษาที่วัดบรมนิวาส ในปีนั้น เพื่อสะดวกแก่การรักษาพยาบาล ครั้นเดือนพฤศจิกายน ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมที่วัดเขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี ในขณะที่ขึ้นธรรมาสน์เพื่อแสดงธรรม หัวเข่าข้างขวา ได้กระทบกับหัวเม็ดประตูลง ธรรมาสน์อย่างแรง จนกระดูกขาหักอยู่บนธรรมาสน์ การเทศน์ก็ต้องงด เพราะถูกนำส่งกลับวัดบรมนิวาสเพื่อรักษาพยาบาล แต่ก็มิได้ตรงกับทรวด และต่อมาได้ถึงมรณภาพ ณ กุฏิหอเขียว วัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร ด้วยอาการสงบ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๕ เวลา ๑๑.๒๐ น. อายุได้ ๗๗ โดยปี นับว่าคณะสงฆ์ได้สูญเสียพระเถระที่มีปรีชาสามารถพิเศษรูปหนึ่ง

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์ ปุณณโก ป.ธ.๕)

พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร นามเดิม “ธีร์” นามสกุล “จันทวีระ” รูปร่างท้วมคทรวงสูงใหญ่ อังกาพยพุกส่วนเหมาะสม หูใหญ่หย่อนยานผมดำดกงาม พันธุ์และมั่นคง นัยน์ตาคมขำ ผิวเนื้อขาวเหลือง ท่าทางองอาจสง่าผ่าเผย แฝงไว้ด้วยเสน่ห์และอำนาจ เสียงดังฟังชัดไม่แหบเครือ นำเคารพยำเกรง ความทรงจำดีเลิศ ชอบแสวงหาความรู้ทุกประเภท จริ่งใจต่ออุดมการณ์ ชอบสร้างบุญกุศล ชอบสงเคราะห์สาธารณชน รักความยุติธรรม วางใจผู้ส่นองงานทุกประเภท รักประชาธิปไตย แดกฉานในภาษาต่าง ๆ หลายภาษา ยึดเหตุผลเป็นคติประจำใจ เป็นพระราชาคณะ และ สมเด็จพระราชาคณะ ตามลำดับ คือ พระสุธีวรคุณ พระราชสุธี พระเทพเมธี พระธรรมธีรราชมหามุนี พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ และ สมเด็จพระธีรญาณมุนี

ท่านรูปนี้ เกิดวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๔๐ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๕๙ ที่บ้านโนนแดง หมู่ที่ ๓ ตำบลตะกั่วป่า อําเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา โยมบิดาชื่อ “นายอํ้า” โยมมารดาชื่อ “นางอ่อน” อาชีพกสิกรรม

ระยะแรก

ครั้นวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๕๓ อายุย่าง ๑๓ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอบักรังชัย พระอธิการบุญเจ้าอาวาสวัดหน้าพระธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาแล้วพักอยู่วัดหน้าพระธาตุชั่วระยะหนึ่ง แล้วเดินทางไปหาวัดอยู่ในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ระยะแรกได้พักอยู่ที่วัดจางวางคิส (ปัจจุบันคือวัดคิสานุกราม) แล้วไปอยู่ที่วัดแก้วฟ้า (ปัจจุบันคือวัดแก้วแจ่มฟ้า) ซึ่งมีพระครูบณชิตานุวัตร เป็นเจ้าอาวาส และไปศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมที่วัดอนงคาราม และวัดมหาธาตุ เพราะวัดแก้วฟ้าไม่เป็นที่เรียน จึงลงชื่อสอบในสำนักอื่น พ.ศ. ๒๔๕๗ สอบได้นักธรรมชั้นตรี ในสำนักเรียนวัดอนงคาราม พ.ศ. ๒๔๖๐ สอบได้นักธรรมชั้นโท และเปรียญธรรม ๓ ประโยค ในสำนักวัดมหาธาตุ เมื่อได้เปรียญแล้ว ท่านพระครูบณชิตานุวัตร เห็นว่าเป็นสามเณรที่มีบุคลิกดีและขยันขันแข็งควรได้อยู่วัดใหญ่ จึงได้นำไปฝากที่วัดจักรวรรดิราชาวาส ครั้นวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๖๑ ได้อุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดจักรวรรดิราชาวาส พระมณฑลพิทยมุนี (ม้วย ปณฺธิโต) เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาบัน ป.ธ.๖ วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระคุณจารย์วัตร (ไช้) วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อยังเป็นพระครูมณฑลวิจิตร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้นามว่า “ปุณณโก”

เมื่ออุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักวัดจักรวรรดิราชาวาส บ้าง ไปเรียนที่มหาธาตุวิทยาลัย วัดมหาธาตุบ้าง นับว่า เคยเป็นศิษย์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร) วัดมหาธาตุ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำสำนักเรียนวัดจักรวรรดิ

ราชาวาส นับเป็นปีแรกที่มีบทบาทเกี่ยวกับการสอนในวัด พ.ศ. ๒๔๖๔ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยคในสำนักเรียนวัดมหาธาตุ ครั้น พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๗ สอบได้เปรียญธรรม ๕-๖ ประโยคและนักธรรมชั้นเอก ในสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและบาลีสนาทลวง พ.ศ. ๒๔๗๑ เมื่อเจ้าอาวาสได้จัดตั้งคณะกรรมการสงฆ์ขึ้นเพื่อบริหารวัด ก็ได้เป็นกรรมการสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส ได้เริ่มมีบทบาทในการปกครองการบริหารวัดแต่นั้นมา พ.ศ. ๒๔๖๙, ๒๔๗๓ สอบได้เปรียญธรรม ๗, ๘ ประโยค ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส อันเป็นตำแหน่งบริหารการศึกษาของวัดทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นงานที่ต้องรับผิดชอบอย่างสูง ครั้นวันที่ ๓ มีนาคม ๒๔๘๑ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ “พระสุธีวรคุณ” เมื่อขอรับพระราชทานสมณศักดิ์ยังเป็นเปรียญธรรม ๘ ประโยค และก่อนจะเข้ารับพระราชทานสมณศักดิ์ ได้เข้าสอบเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่อประกาศผลการสอบ ปรากฏว่าสอบได้ จึงได้ทั้งสมณศักดิ์ทั้งเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในปีเดียวกัน นับเป็นบุญวาสนาอย่างยิ่ง ซึ่งดูเหมือนจะมีเพียงรูปเดียว และ ท่านรูปนี้ได้รับยกย่องจากคณะสงฆ์ว่า มีความรู้ภาษาบาลีดีเป็นพิเศษสมกับที่สอบนานปี เมื่อเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ และสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค อายุได้ ๔๒ ปี

อนึ่ง พูดถึงการศึกษาภาษา ท่านสนใจเล่าเรียนภาษาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เคยเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ท่านชวนช่วยเรียนภาษาต่าง ๆ แต่เป็นเปรียญธรรม ๗-๘ ประโยคเรื่อยมา ภาษาที่เรียนมีความรู้กว้างขวางคือ ภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร ภาษาส่วย ภาษาจีน ภาษาไทยพายัพ ภาษา

สันสกฤต และ ภาษาฮินดี ภาษาเหล่านี้ ท่านสามารถให้ข้อแนะนำแก่
ครูอาจารย์และนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยได้
เป็นอย่างดี จึงเป็นที่ยอมรับว่าเป็นนักปราชญ์สมชื่อโดยแท้

เมื่อเป็นพระราชาคณะแล้ว

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์) เริ่มมีบทบาทในการปกครองคณะ
สงฆ์ในระดับสูง มาแต่ยังเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ซึ่งระยะแรกยัง
ปกครองรวมทั้งมหานิกายและธรรมยุต กล่าวคือ เมื่อต้นปีพ.ศ. ๒๔๘๖
คณะสงฆ์ได้มีสังฆาณัติกำหนดเขตภาค ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
พุทธศักราช ๒๔๘๔ ทั้งประเทศแบ่งเป็น ๖ ภาค เฉพาะภาคตะวันออกเฉียง
เหนือมี ๑๔ จังหวัด รวมเรียกว่า “ภาคอีสาน” พระธรรมฐิติญาณ
(สังข์ทอง นาควโร ป.ธ.๕) วัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา เป็นเจ้า
คณะตรวจการภาคอีสาน ท่านก็ได้เป็นเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาคอีสาน
โดยมีพระบัญชาแต่งตั้งลงวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๘๖ นับเป็นครั้งแรกที่ได้
เข้าสู่วงการบริหารคณะสงฆ์ในระดับสูง ท่านได้สนองงานมาด้วยดี
ครั้นปลายปี ๒๔๘๘ ได้ปรับปรุงเขตปกครองภาคใหม่ให้มีเพียง ๕
ภาค เฉพาะภาคอีสาน ๑๔ จังหวัด และรวมจังหวัดนครจำปาศักดิ์ เข้า
เป็น ๑๕ เรียกว่า “ภาค ๓” โดยพระธรรมฐิติญาณ วัดสุทธจินดา เป็น
เจ้าคณะตรวจการภาค ๓ ท่านก็ได้เป็นเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค ๓
อีก

ครั้นวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น
พระราชาคณะชั้นราชที่ “พระราชสุธี”

ครั้น พระโพธิวงศาจารย์ เจ้าคณะตรวจการภาค ๓ ถึงมรณภาพ จึงได้เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๓ สืบแทน โดยมีพระบัญชาแต่งตั้ง ลงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๙๑

ครั้นวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๑ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ “พระเทพเมธี”

ครั้นวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๙๓ ได้มีประกาศคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลงเขตภาคใหม่ เป็น ๕ ภาค เฉพาะภาค ๓ มี ๑๕ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม เลย สกลนคร และหนองคาย แต่งตั้งเจ้าคณะภาคใหม่ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๙๓ ก็ได้เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๓ อีก ซึ่งภาค ๓ ตามที่ปรับปรุงใหม่ จังหวัดนครจำปาศักดิ์ หายไป แต่เพิ่มจังหวัดกาฬสินธุ์ เข้า

ครั้นวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๙๒ ได้เป็นสมาชิกสังฆสภาและรองประธานสังฆสภา อันเป็นสภาพิจารณาร่างสังฆานัติ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

ครั้นวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๙๔ ได้มีสังฆานัติกำหนดปรับปรุงเขตภาคใหม่ กำหนดเป็น ๘ ภาค เฉพาะภาค ๓ คงมี ๖ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และ อุบลราชธานี และแยกการปกครองส่วนภูมิภาค ระหว่างมหานิกายกับธรรมยุตจากกัน ถึงกระนั้น ท่านก็ได้เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค ๓ โดยแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๙๔ ซึ่งนับเป็นช่วงที่เร่งรัดปรับปรุงการบริหารคณะสงฆ์ ทั้งการจัดสรรคัมภีร์ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ และแนวนโยบาย

ครั้นวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ “พระธรรมธีรราชมหามุนี ศรีปิฎกโกศล วิมลคัมภีรญาณสุนทรมหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี” ซึ่งเป็นราชทินนามที่เหมาะสมกับความเป็นนักปราชญ์ของท่านเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนามนี้ได้วางมาตั้งแต่โปรดเลื่อน พระธรรมธีรราชมหามุนี (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นพระโพธิวงศาจารย์ เป็นเวลายาวนาน ๓๐ ปี มิได้โปรดพระราชทานแก่พระเถระรูปใดเลย เมื่อเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี มีอายุ ๕๖ ปี

ครั้นต่อมา เมื่อพระคุณอาจารย์วัตร (ใช้) พระอนุสาวนาจารย์ของท่านซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ถึงมรณภาพแล้ว วันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๙๘ พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์ ป.ธ.๙) จึงได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ท่านรูปนี้ได้รับตำแหน่งทางคณะสงฆ์ถึงเจ้าคณะตรวจการภาค และรองประธานสังฆสภา มีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมอยู่หลายปี จึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส อันแสดงถึงความรู้ความสามารถพิเศษโดยแท้ แม้เป็นพระลูกวัด ก็มีโอกาสเจริญในสมณศักดิ์ และ หน้าที่การงานสูง

ครั้นต่อมา ได้มีการปรับปรุงสังฆสภาให้มีรองประธาน ๒ รูป พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์) ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานสังฆสภา รูปที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๙๘

ครั้นเมื่อรัฐบาลไทย ได้สร้างวัดไทยขึ้นในประเทศอินเดีย เพื่อเป็นอนุสรณ์คราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ สร้างเสร็จ พ.ศ. ๒๕๐๒ ให้นามว่า “วัดไทยพุทธคยา” คณะรัฐบาลและคณะสังฆมนตรี เตรียมจัดส่งพระสงฆ์ไทยไปอยู่ประจำ ณ วัดไทยพุทธคยา ในปีนั้น พระธรรม

ธีรราชมหามุนี (ธีร์) ก็ได้รับเลือกเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาเป็นรูปแรก และได้นำคณะสงฆ์ไทยไปอยู่เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ และเมื่อไปอยู่ประจำแล้ว สมเด็จพระวันรัต (สมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถร) สังฆนายก ได้โปรดให้เป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุไทยนักศึกษาในอินเดียอีกตำแหน่งหนึ่ง นับเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ไทยคณะแรกที่ไปประกาศพระศาสนาในประเทศอินเดีย พระธรรมธีรราชมหามุนีได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวที่วัดไทยพุทธคยา จนถึงวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๐๖ จึงกลับมาปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส ในขณะที่อยู่วัดไทยพุทธคยานั้น ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบท จอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรีไทย ได้ประกาศพระพุทธศาสนาด้วยภาษาอังกฤษ จนชาวอินเดียเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยอมอุปสมบทที่วัดไทยพุทธคยาก็มี และติดตามมาอุปสมบทที่วัดจักรวรรดิราชาวาสก็มี การปกครองวัดอันเป็นการภายในก็ได้วางระเบียบไว้พอควร

ครั้นเมื่อกลับมาปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสแล้ว ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะชั้นหิรัญบัฏที่ “พระอุบาลีคุณูปมาจารย์” อันเป็นผลงานแห่งการนำคณะสงฆ์ไทยไปประกาศพระพุทธศาสนาในอินเดียโดยแท้

ครั้นวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๐๙ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ซึ่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗ รวม ๔ ภาค เป็นเจ้าคณะใหญ่รูปแรกของหนนี้

ครั้นวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๑๒ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นตำแหน่งประจำสถาบันสูงสุดของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ครั้นเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะอีก ๒ ตำแหน่งคือ สมเด็จพระญาณสังวร (ของเดิมแต่รัชกาลที่ ๒ แต่งตั้งพระราชทาน) ๑ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ราชทินนามใหม่) ๑ ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ ก็ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะมีนามตามที่จารึกในสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระธีรญาณมุนี ตรีปิฎกคุณาลังการ การติวสารพุทธปรีชาวิเนตา ศีลขันธ์สมาจารวัตรสุนทรมหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัณวาสี” เมื่อเป็นสมเด็จพระราชาคณะแล้ว คงพ้นจากกรรมการมหาเถรสมาคมโดยแต่งตั้ง ดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมในฐานะกรรมการโดยตำแหน่งเป็นสมเด็จพระราชาคณะ เมื่อชนมายุ ๗๔ ปี นับแต่เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ถึงเป็นสมเด็จพระราชาคณะ เป็นเวลา ๓๔ ปี

ครั้นวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๖ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น-สิริมหาเถร) มีพระบัญชาให้พ้นจากตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ และให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก หนนี้มีพื้นที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ๕ ภาค คือ ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒

อนึ่ง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ ถึง ๒๕๑๗ ได้เป็นอนุกรรมการและประธานคณะอนุกรรมการของมหาเถรสมาคมหลายคณะ เช่น ประธานคณะอนุกรรมการพิจารณาถวายภัตตาหารแด่พระอารามหลวง

การศึกษาและการเผยแผ่

ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๘ เมื่อเป็นเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาสแล้ว ก็ได้เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาสพร้อมกัน อันเป็นตำแหน่ง สร้างสรรค์การศึกษาพระปริยัติธรรม ท่านเอาใจใส่เป็นพิเศษจนมีผู้สอบ ได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสมัยที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสหลายรูป

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตกลงดำเนินการ จัดตั้งมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ตามพระราชปณิธานของพระพุทธ-เจ้าหลวงขึ้น ที่วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยพระพิมลธรรม (ช้อย ฐานาทุดเถร) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ เป็นปฐมสมณนายก ท่านก็ได้เป็น คณบดีคณะพุทธศาสตร์เป็นรูปแรก ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อตำแหน่ง อธิการบดีว่างลง ก็ได้เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๙ มหาวิทยาลัยตั้งคณะเอเชียอาคเนย์ ขึ้นเป็นครั้งแรก ก็ได้เป็นคณบดีคณะเอเชียอาคเนย์

ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นปีแรกที่มหาวิทยาลัย ให้ปริญญาเกิตติมศักดิ์ สภามหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ในพระ-บรมราชูปถัมภ์ ก็มีมติถวายคุณฐิบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ (ปริญญาเอก) แก่ท่านซึ่งนับเป็นเกียรติพิเศษยิ่ง

ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๘ เมื่อมหาเถรสมาคม รับงานพระธรรมทูตเข้าไว้ ในอุปถัมภ์ ได้กำหนดให้สมเด็จพระวันรัต (ปยุตฺตสิริมหาเถร) วัด พระเชตุพน เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต ให้พระพรหมมุนี (พิมพ์) วัดพระศรีมหาธาตุ เป็นรองแม่กอง จัดแบ่งงานพระธรรมทูตเป็น ๔ สาย และได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าสายที่ ๗ เขตปฏิบัติงานคือ จังหวัด

เพชรบูรณ์ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและ อุบล-
ราชธานี ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ เขต
ปฏิบัติงานทุกจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๐ และภาค ๑๑
และในปีนั้น กองอำนวยการงานพระธรรมทูตได้เพิ่มรองแม่กองงาน
พระธรรมทูตอีก ๑ รูป ก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นรองแม่กองงาน
พระธรรมทูตรูปที่ ๒ เมื่อสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร)
แม่กองงานพระธรรมทูตสิ้นพระชนม์แล้ว สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (พิมพ์
ธมฺมธรรมาเถร) ได้เป็นแม่กองงานพระธรรมทูตแล้ว ท่านได้เลื่อนขึ้น
เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูตรูปที่ ๑ เมื่อสมเด็จพระมหาวิรวงศ์
พ้นจากตำแหน่งแม่กองงานพระธรรมทูตแล้ว ท่านจึงได้รับพระบัญชา
แต่งตั้งเป็นแม่กองงานพระธรรมทูต เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๑๗ และ
เมื่อกองงานพระธรรมทูตตั้งสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตขึ้น ก็ได้เป็น
“ประธานกรรมการสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต” อีกตำแหน่งหนึ่ง

ครั้น พ.ศ. ๒๕๑๘ มหาเถรสมาคม ออกระเบียบมหาเถรสมาคม
จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ขึ้น เพื่อให้คณะสงฆ์
จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลทั่วพระราชอาณาจักร หน่วย
งานนี้ มีคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง (คณะกรรมการ-
การ อ.ป.ก.) เป็นผู้ควบคุมงานในระดับสูง ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นประธาน
คณะกรรมการ อ.ป.ก. ควบคุมหน่วย อ.ป.ต. ทุกหน่วย ทั่วพระราช-
อาณาจักร จนถึงมรณภาพ

ตำแหน่งงานพิเศษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รับการ
จัดแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ (เพื่อ
แปลพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานฉลองยี่สิบห้า
พุทธศตวรรษ) สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการแปลพระไตร-
ปิฎกเป็นภาษาไทย คณะหนึ่ง ประกอบด้วย.- คณะกรรมการพิจารณา
แปล กรรมการกองแปลและกรรมการกองธุรการ ดำเนินการมาตาม
ลำดับ จนถึงฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ

ในการนี้ พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์) แต่ยังเป็นพระสุธีวรคุณ
ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นหัวหน้ากอง กรรมการกองแปลมี ๒๙ รูป
แบ่งงานเป็น ๔ แผนก คือ แผนกตรวจสำนวนคำแปล แผนกแปลพระวินัย-
ปิฎก แผนกแปลพระสุตตันตปิฎก และ แผนกแปลพระอภิธรรมปิฎก

ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๒ กรรมการกองแปล ได้แปลพระไตรปิฎกเป็น
ภาษาไทยเสร็จทั้ง ๓ ปิฎก แต่กรรมการแผนกตรวจสำนวนคำแปลมี
น้อย งานตรวจสำนวนยังมาก จึงโปรดแต่งตั้งกรรมการตรวจสำนวน
คำแปลพระวินัยปิฎก ๕ รูป พระสุตตันตปิฎก ๙ รูป และ พระอภิธรรม-
ปิฎก ๑๖ รูป รวม ๓๐ รูป พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์) แต่ยังเป็น
พระเทพเมธี ก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็น “กรรมการตรวจสำนวน
คำแปลพระสุตตันตปิฎก”

จึงกล่าวได้ว่า พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์) ได้เป็นกำลังสำคัญ
รูปหนึ่งในการแปล การตรวจสำนวน พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับ
หลวง ซึ่งจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในการฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยแท้

๑. สร้างอุโบสถทรงไทย ๑ หลัง วัดร่วมใน กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๖ เมตร มีมุขหน้าหลัง พร้อมพระประธานประจำอุโบสถ สิ้นเงิน ๑,๐๐๙,๕๕๐ บาท ผูกพันธสีมาเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยพระเจ้าลูกเธอทั้ง ๒ พระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินตัดลูกนิมิต

๒. ได้สร้างศาลาการเปรียญทรงไทย ๒ ชั้น กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๘ เมตร ๑ หลัง และสร้างกุฏิสมเด็จพระธีรญาณมุนี เป็นอาคารตึกทรงไทย ๒ ชั้น และสร้างซุ้มประตูวัดเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กกลวง รักรูปดอกประดู่ประดับกระจก มีซุ้มเหล็กข้างละซุ้ม พร้อมทั้งซุ้มน้ำของวัด รวม ๔ รายการ เป็นเงิน ๒,๕๘๐,๐๐๐ บาท

นอกจากนี้ได้ซุ้มน้ำที่วัดใหญ่สุขัง ตำบลตะกู พร้อมบูรณศาลาการเปรียญ สิ้นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๗ ก่อนจะมีมรณภาพไม่นานนัก ท่านรับและกำหนดโครงการสร้างศาลาการเปรียญวัดไผ่สีสุก ตำบลตะกู กะค่าก่อสร้าง ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท แต่พอจะเริ่มงาน ก็ถึงมรณภาพก่อน คณะศิษยานุศิษย์และผู้มีความเคารพนับถือในท่าน รับจัดหาทุนสร้างต่อไปจนกว่าจะเสร็จบริบูรณ์

งานสร้างถนน

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้นำสร้างถนนแยกจากอำเภอบึงทองชัย ไปสู่บ้านหัน บ้านตะกู ตำบลตะกู ระยะทาง ๔ กิโลเมตร โดยบริจาคกับปิย-ภักดิ์ส่วนตัว ๑๐,๐๐๐ บาท ทางราชการได้สนับสนุนเครื่องทุ่นแรง

ครั้นต่อมาทางราชการได้รับถนนสายนี้ เป็นทางหลวงแผ่นดินและได้ลาดยางตลอดสายให้ชื่อว่า “ถนนสมเด็จพระธีรญาณมุนี”

งานสร้างโรงเรียนอาชีวศึกษา

ได้เป็นผู้ริเริ่มและนำสร้างโรงเรียนชุมชนอาชีวศึกษา (ชั้นประถมศึกษา) ขึ้นที่บ้านตะกู ตำบลตะกู แลรับให้ความอุปถัมภ์มาตลอด รายการที่ให้ความอุปถัมภ์หลัก ๆ มี ซื่อที่ดิน ๕ ไร่ ๓๖ ตารางวา บริเวณโรงเรียน สร้างรั้วรอบโรงเรียน รวมเป็นเงิน ๔๗๑,๕๕๐ บาท

งานสร้างโรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี

ได้เป็นผู้ริเริ่มและนำดำเนินการสร้างโรงเรียนมัธยมขึ้นที่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลตะกู สังกัดกรมสามัญศึกษา ระยะแรกชื่อว่า “โรงเรียนตะกูวิทยาคม สมเด็จพระธีรญาณมุนีอุปถัมภ์” แล้วเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนธีรวิทยาคม” ปัจจุบันคือโรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี เริ่มเปิดเรียนเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๘ ได้อุปถัมภ์โรงเรียนนี้มาตลอด เฉพาะรายการใหญ่ ๆ คือ จัดซื้อที่ดิน ๕๙ ไร่ ๒๕ ตารางวา สร้างกำแพงและรั้วรอบโรงเรียนพร้อมทั้งทาสี สร้างอาคารตึกทรงไทย ๒ ชั้น ๑ หลังและสร้างเครื่องครุภัณฑ์สำหรับโรงเรียน เป็นเงิน ๕,๘๒๑,๘๒๖ บาท และรายย่อยอีก ๘ รายการเป็นเงิน ๒๔๔,๐๕๕ บาท รวมทั้งสิ้น ๖,๐๖๕,๘๘๑ บาท

เฉพาะตึกอาคารเรียนที่สร้างนั้น กว้าง ๙.๕ เมตร ยาว ๖๐ เมตร มีมุขข้างด้านหน้า ๒ ข้าง ยื่นออก ๔ เมตร มุขกลาง ๑ มุข ยื่น ๖ เมตร จัดเป็น ๑๖ ห้องเรียน ห้องพักครู ๒ ห้อง มีพิธีเปิดอาคารวันที่ ๒๖

สิงหาคม ๒๕๒๗ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินเปิดอาคารดังกล่าว หลังจากวันที่ท่านถึงแก่กรรมภาพแล้ว ๓ เดือน ๕ วัน

งานขุดสระน้ำสาธารณะ

เพราะท่านมีมโนปณิธานสงเคราะห์ประชาชนและสัตว์น้อยใหญ่ ด้านน้ำดื่มน้ำใช้ จึงได้ขุดสระน้ำในเขตตำบลตะกู รวม ๗ สระ คือ

สระแรก อยู่ที่วัดน้อย กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร ลึก ๓ เมตร ขุด พ.ศ. ๒๔๖๔

สระที่ ๒ อยู่ข้างเคียงกับสระแรก กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๖๖ เมตร ลึก ๓ เมตร ขุดพ.ศ. ๒๔๙๔ ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้ขุดสระแห่งนี้เชื่อมเป็นสระเดียวกันกับสระแรกและขุดให้ลึกลงอีก จึงเป็นสระใหญ่ กว้าง ๘๒ เมตร ยาว ๒๐๐ เมตร ลึก ๔ เมตร และสร้างสะพานลงตักน้ำอีก ๓ สะพาน สิ้นเงิน ๘๙๐,๐๐๐ บาท

สระที่ ๓ อยู่กึ่งกลางระหว่าง บ้านโนนแดง บ้านคอนสาร บ้านโนนรัง และบ้านอุโลก โดยซื้อที่ดิน ๘,๖๐๐ บาท กรมชลประทานช่วย ขุด เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ กว้าง ๗๕ เมตร ยาว ๑๐๕ เมตร ต่อมาเพราะน้ำไม่พอใช้ได้ขุดลึกลงเป็น ๕ เมตร สิ้นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท

สระที่ ๔ อยู่ที่บ้านแปะ โดยซื้อที่ดิน ๓ ไร่ เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ได้เริ่มขุดกว้าง ๔๒ เมตร ยาว ๑๐๐ เมตร ยังไม่ลึก โดยนายยศ อินทรโกมาลย์สุต และพลโทเฉลิม อินทะกนก เป็นผู้จัดการขุดใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ครั้นต่อมา ได้ขุดให้ลึกลงไปอีกเป็น ๔ เมตร สิ้นเงิน ๑๒๐,๐๐๐ บาท

สระที่ ๕ อยู่ที่บ้านสุขขัง กว้าง ๘๐ เมตร ยาว ๘๘ เมตร สิ้นเงิน ๑๔๖,๐๐๐ บาท ขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

สระที่ ๖ อยู่ที่บ้านหัน นายอำเภอปักธงชัยและพ่อค้าประชาชน ร่วมกันขุดถวายเป็นอนุสรณ์สมโภชสุพรรณบัฏ ขนาดกว้าง ๖๕ เมตร ยาว ๑๑๕ เมตร ลึก ๓.๕๐ เมตร ให้ชื่อว่า “สระสมเด็จพระธีรญาณมุนี” ขุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ สิ้นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท

สระที่ ๗ อยู่ในบริเวณโรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี กว้าง ๔๘ เมตร ยาว ๑๐๔ เมตร ลึก ๓ เมตร ขุด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ สิ้นเงิน ๖๐,๐๐๐ บาท

พูดถึงสระน้ำ นับว่าท่านชอบเป็นพิเศษ เคยพูดกับผู้เขียนแบบ แนะนำว่า “สระน้ำเก่าแก่ควรรักษาไว้อย่าทำลาย เพราะผู้ทำลายสระน้ำเก่าแก่ มักแพ้ยัย” พร้อมกับยกตัวอย่างในปัจจุบันให้มองเห็นชัด ยากที่ค้าน คำนั้นได้

เกี่ยวกับการต่างประเทศ

ท่านรูปนี้ เป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการต่างประเทศ มากที่สุดในยุคปัจจุบันดังจะกล่าวโดยสรุป ดังนี้

เมื่อประเทศสหภาพพม่า ทำฉันทูฐสังคายนา ณ กรุงย่างกุ้ง พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้เป็นผู้แทนสงฆ์ไทยไปสังเกตการณ์ที่จะให้การร่วมมือ แล้วเป็นผู้แทนสงฆ์ไทยไปร่วมสังคายนา และได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการ ปาฏิปฎิวิโสธกะ (ฝ่ายตรวจชำระครั้งสุดท้าย) ได้จำพรรษา ณ กรุงย่างกุ้ง ๑ พรรษา ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เป็นผู้แทนสงฆ์ไทย ไปร่วมในการประชุมใหญ่ ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ไทย

ไปร่วมประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ นับว่าได้ร่วมงานพระศาสนาที่สำคัญในประเทศนั้น

พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ประเทศออสเตรเลีย ด้วยการแสดงปาฐกถาธรรมเป็นภาษาอังกฤษ เป็นเวลา ๓ เดือน

พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๖ ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้เดินทางไปผูกพัทธสีมา ณ วัดไทยพุทธคยา อีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๑๔ เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนาพร้อมสงเคราะห์ชาวไทยและชาวต่างชาติในประเทศยุโรป ๘ ประเทศ และประเทศสิงคโปร์และอินโดนีเซีย

พ.ศ. ๒๕๑๖ เดินทางไปเผยแผ่และสงเคราะห์ชาวไทยและชาวต่างชาติในประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และอีกหลายประเทศในยุโรป (สงเคราะห์รอบโลก)

พ.ศ. ๒๕๑๘ ไปเป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทบุตร ณ วัดไทยนครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา

พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๕ ไปเป็นประธานสงฆ์ผูกพัทธสีมาในต่างประเทศ ๔ วัด คือ วัดไทยนครชิคาโก (วัดธัมมาราม) สหรัฐอเมริกา ๑ วัดไทยนครเดนเวอร์ (วัดพุทธวราราม) สหรัฐอเมริกา ๑ วัดไทย-ลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา ๑ วัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ๑

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นหัวหน้าคณะเดินทางไปไต้หวัน และฮ่องกง เพื่อทัศนศึกษา และเพื่อศาสนสัมพันธ์

พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นหัวหน้าคณะ เดินทางไปกรุงกาฏฐมันฑุ ประเทศเนปาล เพื่อร่วมศึกษาโครงการฟื้นฟูมพินีสถาน (สถานที่ประสูติ) และเดินทางไปประเทศญี่ปุ่น เพื่อศาสนสัมพันธ์

พ.ศ. ๒๕๒๔ ไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีจาริกพระไตรปิฎกลงในโบสถ์เพื่อการสืบประวัติศาสตร์ ณ อาโลกวิหาร ประเทศศรีลังกา นับว่าได้ปฏิบัติงานศาสนาที่สำคัญในประเทศนั้น

นอกนี้ ได้รับเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ คณะกรรมการวัดไทยลอส-แอนเจลิส สหรัฐอเมริกา เป็นประธานกรรมการอุปถัมภ์วัดไทยชิคาโก เป็นองค์อุปถัมภ์วัดไทยซานฟรานซิสโก (วัดมงคลรัตนาราม) และเป็นประธานที่ปรึกษาของสมัชชาสงฆ์ไทย ในสหรัฐอเมริกา

งานนิพนธ์

เพราะความเป็นนักปราชญ์ ท่านรูปนี้ ได้เรียบเรียงหนังสือต่าง ๆ ไว้จำนวนมากมาย ซึ่งแยกตามลักษณะเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. พระธรรมเทศนา ได้เรียบเรียงพระธรรมเทศนาแสดงในงานต่าง ๆ มีจำนวนมากเรื่อง

๒. บทกวี ได้ร้อยกรองไว้หลายสำนวน เช่น โคลงสุภาสิต เพลงยาว กาพย์ยานีธรรมคติ

๓. บทความ ได้เรียบเรียงไว้มาก มีทั้งด้านธรรมะ สารคดี และความรู้ทั่วไป เช่นเรื่องอินเดียในความรู้สึกของข้าพเจ้า รอยพระพุทธบาทสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อข้าพเจ้าไปเยี่ยมเจ้าคุณอุบาลีบันไดสวรรค์ ข้อสังเกตเกี่ยวกับการสวดมนต์ แคน จะกละ วัดจักรวรรดิราชาวาส (๓ เรื่อง หลังนี้ลงนิพนธ์ในสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๗-๘)

๔. วิชาการ งานเขียนของท่าน ทางวิชาการมีทั้งประวัติศาสตร์ ศาสนา หรือภาษาไทย เช่น เรื่องราวก้าวหน้า แก่นมนุษย์ ความ ประเสริฐ ๑๐ ประการแห่งพระพุทธศาสนา คุณวัด และ ความรู้เกี่ยวกับ ภาษาไทยบางประการ

นอกจากนี้ ได้เรียบเรียงคำอวยพรเนื่องในโอกาสวัดขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๔ ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่ง กระทรวงศึกษาได้นำไปใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๒๐

งานพิเศษ

เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ ได้รับพระกรุณาธิคุณโปรดให้ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ถวายพระอนุศาสน์แด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิ- ราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในคราวทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัด พระศรีรัตนศาสดาราม

งานปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช

ตามกฎหมายเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่อยู่ในพระราชอาณาจักร จะต้องมิสมเด็จพระราชอาคันตุกะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ใน พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๓ เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์) ได้ รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทน ในคราวเสด็จไปทรงปฏิบัติ ศาสนกิจในต่างประเทศ ๖ ครั้ง คือ

(๑) คราวเสด็จไปประเทศอินเดีย วันที่ ๕-๑๖ มีนาคม ๒๕๒๒

(๒) คราวเสด็จไปประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๙ ต.ค. - ๒ พ.ย. ๒๕๒๒

(๓) คราวเสด็จไปประเทศสหรัฐอเมริกา วันที่ ๓๐ มี.ค. - ๙ เม.ย. ๒๕๒๓

(๔) คราวเสด็จไปเมืองฮ่องกง วันที่ ๗-๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๓

(๕) คราวเสด็จไปประเทศมาเลเซีย วันที่ ๑๕-๒๐ มิถุนายน ๒๕๒๓

(๖) คราวเสด็จไปประเทศอังกฤษ วันที่ ๓๐ มิ.ย. - ๖ ก.ค. ๒๕๒๓

สิ่งก่อสร้างเพื่อเกียรติคุณ

นอกจากองค์พระประมุขสงฆ์ประทานเกียรติแล้ว ยังได้รับเกียรติพิเศษจากพุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ขออนุญาตสร้างเสนาสนะไว้ ณ วัดต่าง ๆ เพื่อเป็นอนุสรณ์ รวม ๗ แห่ง โดยแยกเป็นกฎ ๖ แห่ง ให้นามว่า “กฎีสมเด็จพระธีรญาณมุนี” ที่สร้างกฎ ๖ แห่งคือ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ วัดพระนารายณ์มหาราช อำเภอเมืองนครราชสีมา วัดมหาวนาราม อำเภอเมืองอุบลราชธานี วัดขุนก้อง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ วัดศรีสะเกษ อำเภอเมืองหนองคาย วัดอุดมไพรสนธ์-ธรรมาราม (บ้านเปือย) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อีก ๑ แห่งสร้างศาลาการเปรียญ คือ วัดศรีชะละเลิง อำเภอเมืองนครราชสีมา ให้ชื่อว่า “ศาลาสมเด็จพระธีรญาณมุนี”

มรณภาพ

เจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์) ซึ่งได้ดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมธีรราชมหามุนีรูปที่ ๓ เป็นพระมหาเถระที่ทรงความเป็น

นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของสังคมมณฑล แม้จะมีชนมายุสูง แต่ร่างกายก็แข็งแรง สามารถไปปฏิบัติศาสนกิจได้ตามปกติตลอดมา ครั้นวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๗ มีอาการเหนื่อยและหายใจไม่ปกติ ครั้นรุ่งเช้าได้ไปตรวจอาการที่โรงพยาบาลตากสิน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร แพทย์ลงความเห็นว่าเป็นอะไรมา แต่ต้องให้พักรับน้ำเกลือเพื่อบำรุงกำลัง ครั้นถึงตอนบ่าย มีอาการเหนื่อยและหายใจไม่ปกติมากขึ้นตามลำดับ และในที่สุดก็ถึงแก่กรรมไปด้วยอาการอันสงบด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๗ เวลา ๑๖.๔๕ น. โรงพยาบาลตากสิน นั้นสิริรวมชนมายุได้ ๘๗ ปี ๑ เดือน ๖ วัน นับว่าได้สูญเสียพระมหาเถระผู้เป็นร่มโพธิ์ทองของคณะสงฆ์และผู้เป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่รูปหนึ่ง

การศพของเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์) เป็นไปอย่างสมเกียรติยิ่ง โดยได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาการเปรียญ วัดจักรวรรดิราชาวาส ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศไม้สิบสองประกอบศพ ฉัตรเครื่องตั้งประดับ แตรรอง แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาพระราชทานน้ำหลวงสงฆ์ศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเวลากลางคืนครบ ๗ เดือน ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน พระราชทานศพ และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานครวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๒๗

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง วรปัญญา ป.ธ.๕)

พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร นามเดิม“ช่วง” นามสกุล “สุดประเสริฐ” นับเป็นรูปที่ ๔ ที่ได้รับราชทินนามนี้ ท่านรูปนี้รูปร่างทรวดทรงสันตัด อ้วนท้วมสมบูรณ์ สีเนื้อสองสี นัยน์ตาคมคมดำสนิท ท่าทางองอาจผสมด้วยความมีเสน่ห์และอำนาจ เสียงดังฟังชัดไม่แหบเครือ ขยันขันแข็งยิ่ง ชอบทัศนศึกษา หนักแน่นในเหตุผล รักความยุติธรรม อหยาศัยใจกว้างขวาง เป็นนักเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นนักบุญกุศล เป็นนักการเผยแผ่ วางใจผู้สละงาน โอบ-อ้อมอารี ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ พระศรีวิสุทธิโมลี พระราชเวที พระเทพวรเวที พระธรรมธีรราชมหามุนี และพระธรรม-ปัญญาบดี

ท่านรูปนี้ เกิดวันพุธที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๖๘ ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีฉลู ณ บ้านเลขที่ ๓๒ ตำบลราชาเทวะ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โยมบิดา “นายมีง สุดประเสริฐ” โยมมารดา “นางสำเภา สุดประเสริฐ” อาชีพกสิกรรม

ระยะเริ่มแรก

พ.ศ. ๒๔๗๔ อายุ ๗ ขวบ บิดาได้นำฝากเป็นศิษย์วัดสังฆราชา แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร เริ่มเรียนหนังสือ

ไทยเมื่ออายุ ๗ ขวบ ได้เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนประชาบาล วัดสังฆราชา เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร จบชั้นประถมปีที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๔ แล้ว ได้เรียนชั้นประถมปีที่ ๕ อยู่ชั่วระยะหนึ่ง แต่รัฐยุบเลิกเสีย จึงเลิกเรียน แต่ยังคงเป็นศิษย์วัด อยู่ ครั้นวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๘๒ อายุได้ ๑๕ ปี ได้บรรพชาที่วัดสังฆราชา เขตลาดกระบัง พระครูศีลาภิรัต (ทอง) วัดลาดกระบัง เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาแล้ว ได้อยู่จำพรรษา ณ วัดสังฆราชา ๑ พรรษา ได้เรียนนักธรรมชั้นตรี ที่วัดนั้น แต่วัดสังฆราชาไม่เป็นสำนักเรียน จึงลงชื่อสอบสังกัดสำนักเรียนวัดมหาธาตุ และสอบได้ในปีนั้น แล้วได้ย้ายเข้าไปอยู่วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี พ.ศ. ๒๔๘๔ สอบได้นักธรรมชั้นโทในสำนักเรียนวัดปากน้ำ เมื่อได้นักธรรมชั้นโทแล้ว จดเรียนและจดสอบนักธรรมชั้นเอก เพราะเร่งรัดเรียนบาลีอย่างเดียว ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ในสำนักเรียนวัดปากน้ำ จึงเป็นสามเณรเปรียญเมื่ออายุ ๑๙ ปี และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แต่ยังเป็นสามเณร ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๘ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค แล้วได้อุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘ อายุได้ ๒๐ ปี ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ โดยพระครูบริหารบรมธาตุ (ป่วน เกสโร) เจ้าอาวาสวัดนางชี เขตภาษีเจริญ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ “พระครูสมณธรรมสมาทาน” เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้รับฉายาว่า “วรปุณฺณโณ” เมื่ออุปสมบทแล้วคงอยู่วัดปากน้ำ

และได้ทำหน้าที่อาจารย์สอนบาลีประจำสำนักเรียนวัดปากน้ำ ตลอดมา พ.ศ. ๒๔๘๘ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค และเป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๙๐ สอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๖ ประโยค พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๙๒ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค

ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อสอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยคแล้ว พระมณฑลเทศาภิบาล (สด จนุทสโร) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ประสงค์ให้ท่านรับศาสนทายาท แต่ต้องการให้เรียนพระปริยัติธรรมชั้นสูง และระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีของวัดเบญจมบพิตรก่อน ได้นำเข้าเฝ้าเพื่อขอรับพระเมตตาอนุเคราะห์จากเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชกิตติโสภณมหาเถร วัดเบญจมบพิตร สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวันรัต ในระยะที่ไปอยู่วัดเบญจมบพิตร ก็ได้เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร และได้สนองงานคณะสงฆ์ในสำนักสังฆนายก พร้อมกับศึกษาระเบียบแบบแผนขนบธรรมเนียมของวัดอย่างสุขุมคัมภีรภาพ พ.ศ. ๒๔๙๕ สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค และได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการสังฆนายก ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสำนักวัดเบญจมบพิตร ตามความประสงค์ของผู้นำฝากทุกประการ

ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๘ พระมณฑลเทศาภิบาล (สด จนุทสโร) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เห็นว่า เรียนพระปริยัติธรรมจบชั้นสูงสุดของคณะสงฆ์แล้ว จึงเข้ากราบทูลเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ขอรับกลับไปอยู่วัดปากน้ำตามเดิม และในปีนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ มีอำนาจหน้าที่บริหารการศึกษาในสำนัก

เรียนแทนเจ้าอาวาสอย่างสมบูรณ์ จึงได้มีบทบาทในการบริหารการศึกษาเต็มที่แต่นั้นมา ครั้นต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ต่อมาวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๙ ก็ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ “พระศรีวิสุทธิโมลี” เป็นพระราชาคณะหนุ่ม เมื่อเป็นพระราชาคณะ อายุ ๓๑ พรรษา ๑๑

เมื่อเป็นพระราชาคณะแล้ว

เมื่อเป็นพระราชาคณะแล้ว ได้รับการกระหน่ำที่ช่วยเหลือเจ้าอาวาสทั้งในฝ่ายการศึกษา ในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่สำนักเรียน และช่วยงานปกครองและงานอื่น ๆ ตามแต่เจ้าอาวาสจะบัญชา ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ประเภทวิสคามัญ อันเป็นผลงานที่ปฏิบัติ นั้น ๆ ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๒ พระมวงคลเทพมุนี (สด จันทสโร) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ถึงมรณภาพ ทางการคณะสงฆ์ได้แต่งตั้งให้พระธรรมวโรดม (สมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถร) วัดพระเชตุพน รัชกาลารแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ ในระหว่างนี้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ได้มอบหมายงานที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้งหมดให้ท่านรับสนองเต็มที่ ท่านได้รับการสนองงานผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมาด้วยดี ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ “พระราชเวที” อันเป็นผลงานที่ท่านตั้งใจสนองงานโดยมิได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นั้นเอง

ครั้นต่อมา ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ โปรดตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๖ และเมื่อคณะสงฆ์กำหนดเขตปกครองภาคตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้กำหนดแบ่งเป็น ๑๘ ภาค นับเป็นการเริ่มงานคณะสงฆ์ตามรูปแบบใหม่ ชั้นแรก สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาณเทมมหาเถร) ในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าคณะหนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ได้แต่งตั้งให้พระธรรมปัญญาบติ (ฟื้น ชุตินฺธโร) ปัจจุบันคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาค ๑ ถึง ๑๘ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๗ ทั้งนี้เพื่อความรอบคอบในการคัดเลือกพระเถระผู้เหมาะสมแก่ตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑-๑๘ ภาคละ ๑ รูป ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาคได้เสนอรายนามพระภิกษุผู้ควรเป็นรองเจ้าคณะภาค และสมเด็จพระสังฆราชได้มีพระบัญชาแต่งตั้งทั้ง ๑๘ ภาคพร้อมกัน ท่านก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะภาค ๓ ในครั้งนั้นด้วย ซึ่งภาค ๓ อยู่ในสังกัดหนกลาง มีเขตปกครอง ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี ต่อมาวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๐๘ ได้มีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะภาคทั้ง ๑๘ ภาค ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะภาค ๓ นับว่าได้มีบทบาทเต็มทีในการปกครองคณะสงฆ์ระดับภาคตั้งแต่นั้นมา และในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งตรงตามเจตนารมณ์ของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) โดยแท้

พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ “พระเทพวรเวที” ท่านได้ปฏิบัติงานในหน้าที่เจ้าอาวาส และในหน้าที่เจ้าคณะภาค ๓ มาด้วยดี มีคะแนนนิยมสูง แม้ตำแหน่งเจ้าคณะภาคจะมีอายุคราวละ ๔ ปีก็ตาม แต่เมื่อครบวาระแล้ว ท่าน

ก็ได้รับแต่งตั้งอีกเป็นครั้งที่ ๒ ครั้น พ.ศ. ๒๕๑๖ อันเป็นปีเริ่มแรกสมัย
ที่ ๓ ของเจ้าคณะภาค ท่านก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง
เจ้าคณะภาค ๑๗ ซึ่งอยู่ในสังกัดหนใต้ ภาคนี้มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง
พังงา กระบี่ และระนอง

ครั้นวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๖ นั้น ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณ-
ศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ “พระธรรมธีรราชมหามุนี ตรี-
ปิฎกโกศล วิมลคัมภีรญาณสุนทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คาม-
วาสี” นับเป็นตำแหน่งพิเศษซึ่งว่างมา ๑๑ ปี พระธรรมธีรราชมหามุนี
ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๗ ติดต่อกันมาครบ ๓ สมัย (๑๒ ปี)
ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค
๗ ซึ่งอยู่ในสังกัดหนเหนือ ภาคนี้มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และ
แม่ฮ่องสอน

ครั้น พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นรองสมเด็จพระ-
พระราชาคณะชั้นที่รณยบัฏ ที่ “พระธรรมปัญญาบดี ศรีวิสุทธิคุณ
สุนทรวรนายก ดิลกธรรมานุสิฐ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวร-
สังฆาราม คามวาสี” อันเป็นสมณศักดิ์ที่ดำรงอยู่ในขณะนี้ ได้รับเมื่อ
อายุ ๖๓ พรรษา ๔๓ นับแต่เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญมาเป็นเวลา
๓๒ ปี

งานศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง) เป็นพระเถระที่เอาภาระงาน
การศาสนศึกษาและงานการศึกษาสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ มา
ด้วยดี ขอนำกล่าวทั้งตำแหน่งหน้าที่และงานที่ได้ปฏิบัติรวมกัน ดังนี้

เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗ แต่ยังเป็นสามเณรเปรียญ ก็ได้เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำสำนักเรียนวัดปากน้ำ ได้ปฏิบัติหน้าที่ติดต่อกันจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ และในระหว่างนี้ได้เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและประโยคบาลีสนามหลวงติดต่อกันมา เฉพาะแผนกบาลีคงเป็นกรรมการตรวจอยู่จนถึงปัจจุบัน ขณะนี้ตรวจประจำชั้น ป.ธ.๘ พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อย้ายไปอยู่วัดเบญจมบพิตร ก็ได้เป็นอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร จนถึงย้ายกลับมาเป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ เมื่อเป็นอาจารย์ใหญ่แล้ว ได้บริหารงานการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา ได้เป็นผู้นำข้อสอบบาลีสนามหลวงไปเปิดสอบในจังหวัดต่าง ๆ ติดต่อกันมาหลายปี และได้เป็นกรรมการอุปถัมภ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย

ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๘ เมื่อเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ได้เป็นเจ้าสำนักเรียนวัดปากน้ำไปพร้อมกัน อันเป็นตำแหน่งสร้างสรรค์การศึกษาโดยตรงได้เร่งรัดปรับปรุงการศึกษาวัดปากน้ำให้เจริญทั้งปริมาณและคุณภาพ โดยให้ความสะดวกแก่ครูอาจารย์และนักเรียน ทั้งอุปกรณ์การศึกษาและอื่น ๆ จัดตั้งโรงครัวทำอาหารถวายครูอาจารย์และนักเรียนทั้งในวัดและผู้อยู่นอกวัด วันหนึ่ง ๆ ใช้ข้าวสาร ๒ กระสอบ บัณฑิตวันละ ๑๕,๐๐๐ บาท และจัดตั้งห้องสมุดมงคลสิริเพื่อเป็นแหล่งวิทยาการสำหรับครูอาจารย์และนักเรียนกันคว้า ด้วยการเอาภาระพิเศษเช่นนี้ เป็นทางให้นักเรียนพระปริยัติธรรมสอบได้ในสำนักเรียนจำนวนมาก และมีผู้สอบชั้นประโยค ป.ธ.๘ ได้ในสำนักนี้ติดต่อกันมาตลอด

ครั้งเมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะภาค แต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา ก็ได้เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการตรวจธรรมสนามหลวงชั้นตรี (ของคณะมหานิกาย) และได้ผู้อำนวยการตรวจธรรมชั้นตรีของภาคนั้น ๆ มาโดยตลอด และเมื่อเป็นเจ้าคณะภาค ๗ แล้ว ได้นำข้อสอบนักธรรมชั้นตรีของภาค ๗ ไปตรวจในเขตภาค ก็เป็นผู้ดำเนินการตรวจข้อสอบนักธรรมของภาคนั้น

พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้เป็นกรรมการแห่งสังฆคิติการสงฆ์ในการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก และในการนี้ได้จัดหาทุนอุดหนุนการสังคายนาครั้งนี้ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้นมา แม่กองบาลีสนามหลวง โปรดให้วัดปากน้ำเป็นสถานที่สอบบาลีชั้นประโยค ป.ธ.๕ จึงต้องเป็นผู้ดำเนินการสอบบาลีสนามหลวงชั้นประโยค ป.ธ.๕ สนามสอบวัดปากน้ำตั้งแต่นั้นมา

พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ดำเนินการจัดหาและมอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรมให้แก่สำนักศาสนศึกษาทั่วประเทศ จังหวัดละ ๑ วัด รวม ๗๒ จังหวัด เป็น ๗๒ วัด จัดถวายวัดละ ๑ ทุน ทุนละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๗,๒๐๐,๐๐๐ บาท ทั้งนี้เพื่อสนองกุศลเจตนาของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ มอบทุนเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๔ เวลา ๐๙.๐๐ น. เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสามพระยา เจ้าคณะใหญ่หนกลาง แม่กองบาลีสนามหลวง เป็นประธานในพิธีมอบทุน นับว่าพระธรรมธีรราชกุมาร (ชวง) ได้อุปถัมภ์การศาสนศึกษาทั่วพระราชอาณาจักร ยากที่จะมีผู้กระทำได้เช่นนี้

งานการเผยแผ่

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง) เป็นพระเถระที่เอาภาระการเผยแผ่เป็นอย่างดียิ่งรูปหนึ่ง โดยเฉพาะเคยได้ศึกษาวิปัสสนาตามแนววิชารธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดาวปลากน้ำ) มาแต่สมัยเป็นสามเณรและได้ทำการเผยแผ่วิชานี้ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ท่านเป็นพระธรรมกถึกแสดงธรรมอบรมประชาชนตามงานต่าง ๆ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรูปแบบอื่น ๆ จึงขอประมวลงานการเผยแผ่ของท่านดังนี้ :-

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา ได้เป็นประธานโครงการพระธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชนวัดปากน้ำ ซึ่งเป็นโครงการเผยแผ่พระสัทธรรมวิชารธรรมกายตามแนวของหลวงพ่อดาวปลากน้ำ

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูตรูปที่ ๒ ซึ่งมีพระพุทธพจนวราภรณ์ วัดราชบพิธ เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นรองประธานคณะพระธรรมจาริก รูปที่ ๑ ซึ่งงานนี้อยู่ในความอุปถัมภ์ของกรมประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ออกอบรมชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในภาคเหนือ

นอกจากที่กล่าวนี้ ท่านได้จัดการเผยแผ่ในวัดเป็นการประจำ เช่น จัดออกหนังสือวารสารของวัดชื่อ “มงคลสาร” และจัดพิมพ์หนังสือวิชารธรรมกายแจกแก่วัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ จัดอบรมพระภิกษุสามเณรในพรรษา จัดอบรมพระภิกษุสามเณรต่อท้ายทำวัตรเช้า จัดอบรมวิชาธรรมกายแก่อุบาสกอุบาสิกาผู้มาปฏิบัติธรรมในวัดวันพระ วันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดราชการ วันละ ๔ รอบ มีผู้เข้าปฏิบัติไม่ต่ำกว่ารอบละ

๔๐๐ คน วันธรรมดาจัดอบรมวันละ ๒ รอบ ๆ ละไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คน จัดวิทยากรรอกอบบรมข้าราชการเป็นครั้งคราว รับจัดพระธรรมกถึก ไปแสดงธรรมที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ทุกวันอาทิตย์

อนึ่ง ในนามของสมาคมศิษย์หลวงพ่อดอกน้ำ ได้จัดส่งพระพุทธรูปพระประธานไปถวายแก่วัดต่าง ๆ ที่แจ้งความประสงค์มา ที่จัดส่งถวายแล้ว เฉพาะภายในประเทศ จำนวน ๒๔๑ องค์ มูลค่า ๑๐,๒๑๒,๐๐๐ บาท และนอกประเทศ ๕๘ องค์ มูลค่า ๒,๑๗๑,๙๔๖ บาท รวมเป็นเงิน ๑๒,๕๘๓,๙๔๖ บาท

งานสาธารณูปการ

ตั้งแต่ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำสืบมา จนถึงปัจจุบัน พระธรรมธีรราชหมานี่ (ช่วง) ได้ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุในวัดปากน้ำเป็นจำนวนมาก จะแยกกล่าวเฉพาะรายการพิเศษ ส่วนรายการย่อยจะขอกกล่าวโดยสรุป ดังนี้ :-

พ.ศ. ๒๕๑๖ สร้างตึกปิยวันรัต ๒ ชั้น และตึกเทพมงคลมณี ๓ ชั้น สิ้นเงิน ๓,๖๖๐,๒๓๔ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๗ สร้างหอเจริญวิปัสสนาแพทย์พงษ์ชาวิสุทธาธิปัตติ ประหยัด วรณี สุนทรเวช สิ้นเงิน ๕,๓๐๓,๔๐๔.๒๕ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๘ สร้างศาลาการเปรียญ กว้าง ๑๘ เมตร ยาว ๔๐ เมตร ๒ ชั้น ทรงไทยสมัยอยุธยา มีมุขลอย ๒ มุข มุงกระเบื้องเคลือบ ติดข้อฟ้าใบระกา ลวดลายปิดกระຈก ลงรักปิดทอง ชื่อ “ศาลาสด” สิ้นเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๒๒ สร้างตึกพิเศษธรรมกาย ทรงไทย ๓ ชั้น มีมุข ๓ มุข อาคารกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร สิ้นเงิน ๘,๑๒๐,๔๒๑ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๒ สร้างเขื่อนหน้าวัด ยาว ๑๓๐ เมตร และเทพื้นคอนกรีต ทำลานจอดรถหน้าศาลาการเปรียญรวมเป็นเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๖ สร้างตึกอเนกาลัย (เป็นที่อยู่ของแม่ชี) สูง ๕ ชั้น กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร สิ้นเงิน ๑๓,๖๑๔,๓๔๖.๕๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๔ ต่อเติมมุขด้านหน้าพระอุโบสถ กว้าง ๗.๔๐ เมตร ยาว ๑๔ เมตร สูง ๑๓ เมตร มีข้อฟ้าใบระกาสงรักปิดทอง พื้นปูหินอ่อน เสาประกอบหินอ่อน เพดานปิดทอง สิ้นเงิน ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท

- สร้างตึกสวดสวดสวดสูง ๒ ชั้น กว้าง ๕.๒๕ เมตร ยาว ๑๕ เมตร ปูพื้นรอบพระอุโบสถด้วยแผ่นหินมาเบิ้ล และต่อเติมสำนักงานประชาสัมพันธ์ กว้าง ๔ เมตร ยาว ๖ เมตร รอบ ๓ เมตร สิ้นเงิน ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท

- สร้างธรรมาสันและลวดลายลงรักปิดทอง เพื่อเป็นอนุสรณ์ฉลองอายุครบ ๑๐๐ ปี ของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดาวดึงส์) สิ้นเงิน ๑,๔๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๗ สร้างศาลาธรรมาสน์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ ๑๐๐ ปี เป็นเรือนไทย ๒ ชั้น ๓ หลัง สร้างด้วยไม้สัก สิ้นเงิน ๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท

- สร้างตึกศรีบุญรัตน์ ๒ ชั้น กว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๔ เมตร มีมุขยื่นข้างละ ๒ เมตร สิ้นเงิน ๒,๓๐๐,๐๐๐ บาท

- ขยายหน้ามุขโรงเรียนพระปริยัติธรรมภาวนานุสนธิ์ ๓ ชั้น กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร คงตามรูปเดิม ปรับปรุงตึกปิยวันรัต และสร้างกำแพงล้อมตึกธรรมคณิพิพัฒน์ ตึกปิยวันรัต ตึกศรีบุญรัตน์ รวม ๓ รายการ เป็นเงิน ๓,๒๓๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๘ สร้างมุขหน้าหอสังเวชนียมงคลเทพนิมิต กว้าง ๕ เมตร ยาว ๑๗ เมตร มีข้อฟ้าใบระกา สิ้นค่าก่อสร้าง ๓,๒๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๘ สร้างตึกอเนกาลัย ทรงไทย ๒ ชั้น กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร สิ้นเงิน ๕,๑๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๙-๓๐ สร้างตึกกวีจิตรเนกขัมม ทรงไทย ๒ ชั้น สิ้นเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท

- รื้อหอพระไตรปิฎกของเก่า สร้างใหม่เท่าของเดิม กว้าง ๕ เมตร ยาว ๘ เมตร ทำลวดลายเหมือนของเดิมฝาผนังด้านนอกลงรัก ปิดทองทึบทั้งหลัง ๔ ด้าน ส่วนด้านในเขียนภาพ ฝาเพดานทั้งด้านใน-นอกปิดทองทึบ เสาทุกด้านติดกระຈຈຈຈรึกหอไตรว่า “เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก พระชนมพรรษา ๕ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐” สิ้นเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท

- สร้างตึกจตุรทิศวิภาค สูง ๕ ชั้น กว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๑๘ เมตร ชั้นที่ ๕ เป็นห้องโถงบุหินอ่อนสำหรับเป็นที่ประชุม สิ้นเงิน ๖,๐๐๐,๐๐๐ บาท และภายหลังเปลี่ยนเป็นตึก “ธรรมบัญญัติ”

รวมรายการพิเศษที่ระบุนานี้ เป็นเงิน ๗๔,๑๙๘,๔๐๕.๗๕ บาท นอกจากนี้ท่านยังได้ก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ในวัดปากน้ำอีก ซึ่งเป็นรายการต่ำกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท รวมแล้วเป็นเงิน ๙,๕๕๖,๑๑๘

บาท รวมทั้งรายพิเศษและรายการย่อยเป็นเงินก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ในวัดทั้งสิ้น ๘๓,๗๕๔,๕๒๓.๗๕ บาท (แปดสิบสามล้านเจ็ดแสนห้าหมื่นสี่พันห้าร้อยยี่สิบสามบาทเจ็ดสิบห้าสตางค์) นับว่าได้สร้าง-สรรค์วัดปากน้ำ เป็นจำนวนมากยิ่ง ยากจะหาเจ้าอาวาสวัดอื่นกระทำได้
อย่างนี้

งานสาธารณสงเคราะห์

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง) เป็นผู้มีอริยาศัยกว้างขวาง โอบอ้อมอารี ยินดีเผื่อแผ่เจือจานในที่ทั่วไป ผลงานด้านนี้มีดังต่อไปนี้ :-

พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้เป็นผู้จัดตั้งมูลนิธิขึ้นในวัดปากน้ำ “มูลนิธิหลวงพ่อดปากน้ำ” มีวัตถุประสงค์คือ “เป็นค่าภัตตาหาร บำรุงการศึกษา พระปริยัติธรรม เผยแผ่วิชารธรรมกาย บูรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างบำเพ็ญทานการกุศล บำรุงวัดปากน้ำในกิจการทั่วไป ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์” ท่านในฐานะเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ เป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง ตั้งแต่ตั้งมูลนิธิขึ้นมาจนบัดนี้ ได้นำดอกผลมูลนิธิบ้าง บอกบุญกับบรรดาสมาชิกสมาคมศิษย์หลวงพ่อดปากน้ำบ้าง บอกศิษย์หลวงพ่อดปากน้ำบ้าง เพื่อช่วยกันบำเพ็ญสาธารณกุศลอื่นนอกจากวัดปากน้ำแล้ว ดังนี้ :-

๑. สร้างตึกอุบัติเหตุที่โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ (ปูน ปุณณสิริมหาเถร) อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พร้อมทั้งอุปกรณ์ สิ้นเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๒. สร้างตึกสถานูสรณ์ ๑ (ตึกพักฟื้นพระภิกษุอาพาธ) ณ วัดเขาพระ อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี สิ้นเงิน ๒,๖๐๐,๐๐๐

บาท และสร้างศาลาหอนันพระภิกษุอาพาธ ณ วัดเขาพระนั้น เป็นเงิน ๒๗๐,๐๐๐ บาท

๓. สร้างตึกสวดอนุสรณ์ ๒ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม) วัดพญาภู อำเภอมือเมืองน่าน สิ้นเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท

๔. สร้างตึกสวดอนุสรณ์ ๓ (หอสมุด) วัดพระบาทมิ่งเมือง อำเภอมือเมืองแพร่ สิ้นเงิน ๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท

๕. สร้างตึกสวดอนุสรณ์ ๔ ที่สำนักปฏิบัติธรรมสวนลำไย อำเภอมือเมืองลำพูน สิ้นเงิน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๖. สร้างสวนร้อยปี พระมณฑลเทศาภิบาล (สด จันทสโร) ที่พุทธมณฑล สิ้นเงิน ๑๕๓,๗๗๘ บาท

๗. สร้างศิลปปฏิบัติธรรม หลังที่ ๑๔ ที่ พุทธมณฑล สิ้นเงิน ๒๘๐,๐๐๐ บาท

๘. สมทบทุนมูลนิธิสวนหลวง ร.๙ เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙ เป็นเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๙. สร้างตึกสวดอนุสรณ์ ๕ (ศาลาอเนกประสงค์) ที่วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร สิ้นเงิน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

รวมค่าก่อสร้างเพื่อสาธารณประโยชน์นอกวัดเป็นเงิน ๒๐,๖๐๓,๗๗๘ บาท (ยี่สิบล้านหกแสนสามพันเจ็ดร้อยเจ็ดสิบแปด บาทถ้วน) นับเป็นเงินสาธารณกุศลอันสูงส่ง ยากที่จะมีพระราชอาณัติรูปอื่นใจกว้างถึง

งานเกี่ยวกับการต่างประเทศ

พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง) เป็นพระเถระที่มีบทบาทเกี่ยวกับการต่างประเทศมากรูปหนึ่ง และได้รับงานเกี่ยวกับการต่างประเทศ

มาแต่ยังเป็นพระเปรียญ ขอประมวลมากล่าวไว้ดังนี้ :-

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เป็นองค์สังคีตการกสงฆ์ไทยไปร่วมปฏิบัติงานนัฏฐสังคายนาพระไตรปิฎกที่ประเทศพม่า

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้เป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทยไปประชุมที่ประเทศเนปาล เนื่องในโอกาสที่คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทเจริญรุ่งเรืองมาครบ ๕๐ ปี และได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาพิเศษของสังฆสภาแห่งประเทศเนปาล ตลอดไป

พ.ศ. ๒๕๐๖ เดินทางไปจำพรรษาที่วัดจันทาราม อำเภอวัดเมธายา เมืองปัว ประเทศมาเลเซีย เป็นเวลา ๑ พรรษา เพื่อสังเกตการพระศาสนาและเรียนภาษาต่างประเทศ แต่การเรียนยังไม่ได้ผลเต็มที่ ต้องเดินทางกลับ

พ.ศ. ๒๕๑๘ ไปจำพรรษา ณ วัดอานันท์กุฎี กรุงเทพมหานคร นครหลวงแห่งประเทศเนปาล เพื่อสังเกตการพระศาสนา

นอกจากนี้ได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและประกาศพระศาสนาในต่างประเทศ พร้อมสงเคราะห์พระสงฆ์ในต่างประเทศ บางประเทศไปเพียงครั้งสองครั้ง บางประเทศไปหลายครั้งตามที่มีศาสนกิจ ต่างประเทศที่ได้ไปแล้ว คือ ลาว พม่า ลังกา อินเดีย เนปาล บังกลาเทศ ภูฐาน มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น ฮองกง จีน (แผ่นดินใหญ่) ไต้หวัน เกาหลี สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ อิตาลี เบลเยียม เยอรมันตะวันตก เดนมาร์ก กรีซ แคนาดา รวม ๒๗ ประเทศ เฉพาะประเทศที่เผยแผ่ได้ผล คือ สหรัฐอเมริกา ได้จัดตั้งวัดไทยเพื่อเผยแผ่วิชาธรรมกาย ๑ วัด ที่เมืองฟิลาเดลเฟีย รัฐเพนซิลวาเนีย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ชื่อ "วัดมงคลเทพมุนี"

มีพระสงฆ์ไทยอยู่จำพรรษาประจำมาจนบัดนี้ และที่ประเทศญี่ปุ่น ได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น ขึ้น ๑ แห่ง เพื่อสอนวิชาธรรมกาย และอาจกลายเป็นวัดไทยในญี่ปุ่นในกาลต่อไป

และในบางประเทศที่พระธรรมธีรราชมหายุติ (ช่วง) ได้ปฏิบัติศาสนกิจนั้น ประมุขของประเทศและประมุขสงฆ์ได้จัดถวายสมณศักดิ์แก่ท่านก็มีคือ

วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๐ ประธานาธิบดีประเทศบังกลาเทศ ได้ถวายสมณศักดิ์ตามแบบของประเทศที่ “พระศาสนธรรมหาปัญญาสาระ” ตำแหน่งนี้ ถือว่าเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นธรรม มีฐานานุกาณศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๗ รูป มียศเป็นพระครู และรัฐบาลเขาจัดนิยัตถ์ถวายแต่ท่านมอบหมายถวายคณะสงฆ์ประเทศนั้นรับ เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๒๔ ประมุขสงฆ์แห่งประเทศศรีลังกา ฝ่ายอมรปุระนิกาย ถวายสมณศักดิ์ที่ “พระชินวรสาสนโสภณเตปิฏก-วิสารถคณาปาโมกขาจารย์ะ”

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ ประมุขสงฆ์แห่งประเทศศรีลังกา นิกายสยามวงศ์ ฝ่ายอัสดลคิริยะ ถวายสมณศักดิ์ที่ “พระศาสนโชติก-สัทธรรมวิสารถวิมลกิตติสสิริ”

วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๒๕ ประมุขสงฆ์แห่งประเทศศรีลังกา นิกายสยามวงศ์ ฝ่ายมัลลวัตต ถวายสมณศักดิ์ที่ “พระธรรมกิตติสสิริเตปิฏก-วิสารถโท”

วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๒๖ ประมุขสงฆ์แห่งประเทศไทย
ฝ่ายรามัญวงศ์ ถวายสมณศักดิ์ที่ “พระติปิฎกบัณฑิตกิตติสิริ ยติ-
สังฆปติ”

วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๖ ประมุขสงฆ์แห่งประเทศไทย
นิกายสยามวงศ์ ฝ่ายโกตเต ได้ถวายสมณศักดิ์และตำแหน่งพระ
อุปัชฌาย์ของประเทศไทย ที่ “พระอุบาลีวงศาการอุปัชฌาย-
ธรรมธีรราชมหามุนีมหาเถระ”

พระธรรมธีรราชมุนี (ช่วง) ได้รับเกียรติอย่างสูงจากนิกาย
ต่าง ๆ ในประเทศไทยลัทธิทุกนิกาย และท่านได้เป็นอุปัชฌาย์ให้
บรรพชาอุปสมบทชาวศรีลังกาเป็นพระภิกษุ ๔ รูป เป็นสามเณร
๑๐ รูป

งานนิพนธ์

พระธรรมธีรราชมุนี (ช่วง) มีงานเขียนไม่มาก เพราะเร่งรัด
งานด้านอื่น งานเขียนที่ปรากฏคือ ปาฐิตเทศ ย่อหลักสูตรบาลีไวยากรณ์
แต่ต้นจนจบ เพื่อใช้เป็นสูตรสอนบาลีแก่นักเรียนวัดปากน้ำ และจดหมาย
หิมพานต์ เรียบเรียงเมื่อจำพรรษาที่ประเทศเนปาล นอกนั้นมีการ
เรียบเรียงพระธรรมเทศนาบางเรื่อง และเรียบเรียงบทความต่างเรื่อง
เพื่อพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์ต่าง ๆ

๕

พระธรรมธีรราชมหามุนี

(โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๘)

พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นามเดิมที่ปรากฏในหนังสือสุทธิ “คำย” ต่อมาเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี-มหาเถร) เปลี่ยนให้ใหม่เป็น “โชดก” นามสกุล “นามโสม” นับเป็นรูปที่ ๕ ที่ได้รับราชทินนามนี้ ท่านรูปนี้ รูปร่างเล็ก ทรวดทรงสันทัด อ้วนท้วนสมบูรณ์ ผิวพรรณดำแดง ดำเนินแปลเป็นที่ปากซ้าย นัยน์ตาดำคม ผสมสองสี ทำทางสง่าผ่าเผย กอปรด้วยสง่าราศีเพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะคือความเป็นผู้มีเสน่ห์ น่าเคารพบูชา เสียงเล็กเบาแต่ไม่แหบเครือ มีวิริยอุตสาหะดีเลิศ ชอบทั้งคันถธุระและวิปัสณาธุระรักความยุติธรรม ชอบการกุศลและสงเคราะห์ส่วนรวม วางใจผู้สละงาน โอบอ้อมอารีต่อผู้น้อย อย่าย่ต่อผู้บกพร่องเสมอ ดัดสันใจรวดเร็ว ยอมรับความบกพร่องและปรับคิณง่าย ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามลำดับ คือ พระอุดมวิชาญาณเถร พระราชสิทธิมุนี พระเทพสิทธิมุนี และพระธรรมธีรราชมหามุนี

ท่านรูปนี้ เกิดวันอังคารที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๖๑ ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๘๑ ณ บ้านหนองหลุม ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรชายคนแรก

ของนายเห้ง นามโสม นางน้อย นามโสม มีพี่สาว ๘ คน และน้องชาย ๑ คน โยมบิดามีอาชีพทางกสิกรรม

ระยะแรก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ อายุ ๑๑ ขวบ ได้เข้าเรียนหนังสือไทยที่โรงเรียนประชาบาลวัดไทรมูล (บ้านแดงใหญ่) ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านหนองหลุม ประมาณ ๓ กิโลเมตร ต่อมาเมื่อทางราชการเปิดโรงเรียนบ้านหนองหลุมแล้ว จึงได้ย้ายมาเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองหลุม ผลการเรียนปรากฏว่า ได้คะแนนที่ ๑ เกือบทุกชั้น ครั้น พ.ศ. ๒๔๗๕ อายุ ๑๔ ปี สอบได้ชั้นประถมปีที่ ๔ เดิมตั้งใจจะเข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมซึ่งตั้งอยู่ในเมือง แต่ในปีนั้นโยมบิดาได้ถึงแก่กรรมด้วยอหิวาตกโรค จึงตัดสินใจบวชเรียน และได้บรรพชาเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๗๕ ณ วัดโพธิ์กลาง ตำบลบ้านทุ่ม พระครูเลิง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์กลางเป็นพระอุปัชฌาย์ บรรพชาแล้วพักอยู่วัดโพธิ์กลางเพียงระยะแรกแล้วย้ายไปเรียนพระปริยัติธรรมที่วัดกลางในเมืองขอนแก่น พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบนักธรรมชั้นตรีได้ในสนามหลวง คณะจังหวัดขอนแก่น สังกัดวัดกลาง พ.ศ. ๒๔๗๗ ย้ายไปอยู่วัดยอดแก้ว ตำบลบ้านทุ่ม เพื่อเรียนนักธรรมโท และเรียนมูลกัจจายน์ เฉพาะมูลกัจจายน์ จ้างคฤหัสถ์สอนพิเศษ พ.ศ. ๒๔๗๗ สอบได้นักธรรมชั้นโท และเรียนมูลกัจจายน์จนจบ พ.ศ. ๒๔๗๘ ย้ายไปอยู่วัดเทพาราม กรุงเทพมหานคร เพื่อเรียนนักธรรมชั้นเอกและบาลี เพราะได้เรียนมูลกัจจายน์จบแล้ว จึงเรียนบาลีไวยากรณ์ได้รวดเร็ว เข้าเรียนชั้นระยะอันสั้น ก็ได้แปลพระธรรมปัทมฐกถา พ.ศ. ๒๔๘๐ สอบได้

เปรียญธรรม ๓ ประโยค ในสำนักวัดเทพธิตาราม จึงได้เป็นเปรียญตั้งแต่ยังเป็นสามเณร เมื่ออายุย่าง ๑๙ ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ สอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยค ในสำนักเรียนวัดเทพธิตาราม

และในปีนั้น ขุนวชิสุนทรรักษ์ เห็นว่าเป็นสามเณรผู้มีจริยาวัตรเรียบร้อยดีงาม มีความอดทนและขยันเป็นพิเศษ ควรได้เข้าอุปสมบทที่วัดใหญ่ จึงนำฝากเข้าอยู่ในสังกัดวัดมหาธาตุ เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เขมจารีมหาเถร ได้เมตตารับไว้ให้อยู่ในสังกัดคณะ ๑ ได้เป็นสามเณรอุปัฏฐากเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต ชั่วระยะหนึ่ง แล้วได้อุปสมบท ณ พันธสีมาวัดมหาธาตุ เมื่ออายุ ๒๑ ปี ในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๘๒ โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองหนเหนือ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร) สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมไตรโลกาจารย์ วัดมหาธาตุ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระธรรมปัญญาบดี (สวัสดี กิตฺติสารเถร) สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่ พระญาณสมโพธิ วัดมหาธาตุ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ สำเร็จเป็นอุปสัมบันนิกาย เวลา ๑๔.๒๖ น. ได้นายว่า "ฉาณสิทฺธิ"

ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๓ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค แล้วเข้าสอบชิงทุนมหาธาตุวิทยาลัย ได้จึงได้เป็นครูช่วยสอนบาลีชั้นมูล ๓ และได้นิตยภัตเดือนละ ๖ บาท ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนบาลีมหาธาตุวิทยาลัย เป็นเลขานุการตรวจธรรมชั้นตรีสนามตรวจวัดมหาธาตุ และสอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค ครั้นสอบได้เปรียญธรรม ๖ ประโยค ได้ขอกราบลาขออนุญาตไปช่วยปฏิบัติศาสนกิจ

ณ วัดสว่างพิทยา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทตฺตเถร) เจ้าอาวาสอนุญาต แต่ให้กลับมาสอบบาลีสนามหลวงในสำนักเรียนวัดมหาธาตุตามเดิม

พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้เดินทางไปอยู่วัดสว่างพิทยา(หนองหลุม) ได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีขึ้น มีพระภิกษุสามเณรเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก อยู่ที่นี่ ๑ ปีเศษ เห็นว่าวัดสว่างพิทยาอยู่ห่างไกลที่เจริญ ขยายการศึกษาให้กว้างขวางยากจึงย้ายไปอยู่วัดศรีนวลในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่นพร้อมนำนักเรียนไปด้วยทั้งหมด ได้เปิดสอนที่วัดศรีนวลสืบมา และได้เร่งรัดการสอนเป็นพิเศษ ทำให้การศึกษาแผนกบาลีสำนักรุ่นนั้นเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว พ.ศ. ๒๔๘๗ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค ในสำนักเรียนวัดมหาธาตุ และในปีนี้ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง (ในนามวัดมหาธาตุ) พ.ศ. ๒๔๘๘ ต้นปี ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ครั้นปลายปีได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมสนามหลวง และเลขานุการกองตรวจธรรมสนามหลวงจังหวัดขอนแก่น (ติดต่อกันถึง พ.ศ. ๒๔๙๑)

ครั้นวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๑ เป็นสาธารณูปการจังหวัดขอนแก่น เพราะกรรมการสงฆ์ว่างลงเฉพาะตำแหน่งนี้ แต่การปฏิบัติงานได้เร่งรัดงานเผยแผ่ โดยได้ออกอบรมประชาชนและพระภิกษุสามเณรอย่างจริงจัง ตั้งแต่เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัดเรื่อยมา ครั้นถึงวันที่ ๑ กันยายน ๒๔๙๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นคณาจารย์

โททางรรณา และในปีนี้ก็สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค ในสำนักเรียน
วัดมหาธาตุ

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๒ ขอลาออกจากตำแหน่งสาธารณูปการจังหวัด
ขอนแก่น แล้วย้ายกลับมาอยู่วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นสำนักเดิม ในขณะนั้น
เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) สมัยดำรง
สมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม เป็นเจ้าอาวาส และเข้าอยู่ในสังกัด
คณะ ๖ เป็นลูกคณะ และในปีนั้นได้เป็นอาจารย์แผนกบาลีมหาธาตุ
วิทยาลัย สอนชั้น ป.ธ.๔ ตอนปลายปี ย้ายขึ้นสอนชั้นประโยค ป.ธ.๕-๖
และสอนนักเรียนชั้นตรี เป็นกรรมการสอบและตรวจข้อสอบคัดเลือก
ผู้จะเข้าเป็นนักเรียนมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เป็นกรรมการออก
ข้อสอบธรรมสนามหลวงชั้นตรี เป็นกรรมการออกข้อสอบธรรมสนาม
วัดและเป็นผู้แต่งเฉลยกระทู้ธรรมชั้นโทสนามหลวง

ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ นั้น เมื่อกรรมการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษา
ไทย ได้แปลแล้วเสร็จทั้ง ๓ ปิฎก แต่กรรมการตรวจสำนวนมีน้อย จึง
โปรดแต่งตั้งกรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระวินัยปิฎก ๕ รูป พระ-
สุตตันตปิฎก ๔ รูป พระอภิธรรมปิฎก ๑๖ รูป รวม ๓๐ รูป พระธรรม-
ธีรราชมหามุนี (โชดก) แด่ยังเป็นเปรียญธรรม ๘ ประโยค ก็ได้รับ
แต่งตั้งเป็น “กรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระอภิธรรมปิฎก” ด้วย

ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๓ ย้ายจากคณะ ๖ ไปเป็นเจ้าคณะ ๕ ซึ่งเป็น
ตำแหน่งปกครองพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดในคณะนั้น ตามประเพณี
ของวัด พ.ศ. ๒๔๕๔ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในสำนักเรียน
วัดมหาธาตุ ซึ่งปีนี้ทั้งประเทศได้เพียงรูปเดียว เมื่อได้เปรียญธรรม

๙ ประโยคแล้ว เป็นเสร็จการเรียนรู้เพื่อสอบตามมโนปณิธาน จึงเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ ณ มณฑปพระธาตุ ตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ถึง ๑๙ สิงหาคม ๒๔๙๔ รวมเวลา ๗ เดือน ๑๕ วัน โดยพระภาวนาภิรามเถร (สุข) วัดระฆังโฆสิตารามเป็นอาจารย์สอน เมื่อเสร็จการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแล้ว ได้เป็นกรรมการชำระคัมภีร์พระธรรมปทัฏฐกถาฉบับมหาจุฬาย เป็นอาจารย์สอนบาลีชั้นประโยค ป.ธ. ๗ และเป็นอาจารย์สอนในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้นวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๔๙๕ ได้เป็นสมาชิกสังฆสภา ซึ่งเป็นสภาพิจารณาร่างสังฆานัตตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๕ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง ประสงค์จะตั้งสำนักสอนวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลักฐาน โดยได้เริ่มให้มีการสอนที่วัดมหาธาตุ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ แต่ยังขาดผู้มีอุดมการณ์และตั้งใจสนองงานอย่างแท้จริง ได้ขอให้ท่านสนองงานนี้ และขอให้ไปเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ประเทศพม่า เพื่อกลับมาเป็นอาจารย์ในเมืองไทย ครั้นวันที่ ๑๖ มิถุนายน เจ้าประคุณสมเด็จพระได้ไปส่งถึงประเทศพม่า พร้อมกับฝากสำนักให้พร้อมความตั้งใจของท่านที่ไปประเทศพม่า ก็เพื่อสังเกตการณ์และเพื่อนำเอาวิปัสสนากรรมฐานมาเผยแผ่ในประเทศไทย จึงเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ สำนักวิปัสสนากรรมฐานยิสสา เมืองแรงกุน ท่านพระมหาสียาตอโสภาเถร เป็นอาจารย์ให้กรรมฐานในขั้นต้นและสอนวิชาชั้นครูหรือชั้นวิปัสสนาจารย์ ท่านอาสภเถร ประธานกัมมัฏฐานาจริย ได้เป็นอาจารย์สอบอารมณ์ประจำโดยตลอด ท่านได้ศึกษาอยู่ในสำนักนั้น

๑ พรรษา ผ่านการปฏิบัติตั้งแต่ขั้นต้นจนจบขั้นวิปัสสนาจารย์อย่างสมบูรณ์ เมื่อเดินทางกลับประเทศไทย ได้ขอท่านอัสภเถร ปธาน กัมมัญฐานาจริยะและท่านอินทวังสะ ฐัมมาจารย์ะ กัมมัญฐานาจริยะ เข้ามาประเทศไทยด้วย เพื่อจะได้ช่วยในการสอนกัมมัญฐานานั้นเอง เมื่อถึงเมืองไทย ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานต่ออีก ๔ เดือน แล้วเตรียมการจัดตั้งสำนักสอนวิปัสสนากรรมฐานขึ้นที่วัดมหาธาตุ เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้ประกาศตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และกองการวิปัสสนากรรมฐานบูรระแห่งประเทศไทย ขึ้นที่วัดมหาธาตุ แต่งตั้งพระธรรมธีรราชมหามุนี แต่ยังเป็นเปรียญ เป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาบูรระ ท่านจึงต้องรับภาระอันแสนหนักยิ่ง เพราะต้องสอนผู้เข้าปฏิบัติด้วยตนเอง ต้องวางแผนขยายสำนักสาขาไปตั้งในที่ต่าง ๆ ต้องสอนและฝึกอบรมพระภิกษุผู้ควรเป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อส่งไปสอนประจำตามสำนักต่าง ๆ และคัดเลือกไว้เพื่อช่วยที่วัดมหาธาตุ ผู้คนทั้งในกรุงและหัวเมืองสนใจเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีมาก ต้องเร่งรัดฝึกอบรมครู และจัดหาห้องเพิ่มเติมภายในวัดมหาธาตุ ล้วนแต่เป็นภาระของพระอาจารย์ใหญ่ทั้งสิ้น คงเพราะงานที่ปฏิบัติในรายต่าง ๆ อำนวยผลวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ ก็ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะเปรียญฝ่ายวิปัสสนาบูรระ ที่ “พระอุดมวิद्याญาณเถร” อันเป็นราชทินนามที่เหมาะสมกับงานที่ท่านปฏิบัติอยู่โดยแท้ เป็นพระราชาคณะเมื่ออายุ ๗๗ พรรษา ๑๖

เมื่อเป็นพระราชาคณะแล้ว

เมื่อเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญแล้ว ได้รับการะงานปกครองงานการศึกษา และงานวิปัสสนาบูรระอย่างเข้มแข็ง มาตามลำดับ และ

ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ อันเกี่ยวกับงานปกครอง และได้รับสมณศักดิ์ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์ ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ชั้นอุทธรณ์อันเป็นงานให้ความยุติธรรมแก่สังคมชนชั้นสูง ซึ่งในสมัยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับก่อนพระวินัยธร มี ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา

พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ประจำวัดมหาธาตุ ในตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส

พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ “พระราชสิทธิมุนี” ซึ่งเป็นราชทินนามที่เหมาะสมกับงานในหน้าที่ของท่าน

พ.ศ. ๒๕๐๗ นำคณะไปสอนวิปัสสนากรรมฐานที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ต่อมาได้ตั้งวัดพุทธปทีปขึ้น จึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพุทธปทีป รูปแรก แม้จะกลับมาอยู่ประเทศไทยแล้ว ก็ต้องรับภาระจัดส่งพระสงฆ์ไปประจำ คอยควบคุมการปฏิบัติงาน หาทุนสร้างวัด เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเสด็จพระราชดำเนินเปิดป้ายวัด ในวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๙ แล้วจึงออกจากตำแหน่งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพฝ่ายวิปัสสนาธุระที่ “พระเทพสิทธิมุนี” ซึ่งเป็นราชทินนามที่เหมาะสมกับงานในหน้าที่ของท่านไปอย่างยิ่ง

พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อเจ้าคณะภาคดำรงตำแหน่งครบวาระที่ ๒ แล้ว ได้มีการปรับปรุงผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาคเฉพาะบางภาค ก็ได้รับ พระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๐ เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งภาค ๑๐ ในขณะนั้น มีเขตปกครอง ๔ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ นครพนม และ ยโสธร นับเป็นครั้งแรกที่ท่านได้ดำรง ตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ในระดับสูง ทั้งที่ไม่เคยได้เข้าไปจากตำแหน่งต่ำ และฝึกฝอยอยู่กับงานการเผยแผ่พระศาสนา ทั้งในรูปแบบสอน วิปัสสนากรรมฐานทั้งในรูปแบบแสดงธรรม และรูปแบบเรียบเรียง หนังสือธรรมะ และงานการศึกษา คงเป็นพระงานเหล่านี้อำนวย ผลโดยแท้ เมื่อเป็นเจ้าคณะภาค ๑๐ มีอายุ ๕๕ พรรษา ๓๔

พ.ศ. ๒๕๑๗ พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบติ (สวสดี กิตติสารเถร) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ อายุเข้าวัยชรา ประสงค์จะให้มีรอง เจ้าอาวาส ๒ รูป เพื่อแบ่งเบาภาระ ได้เสนอขอแต่งตั้งเป็นรองเจ้าอาวาส มหาเถรสมาคมได้โปรดอนุมัติให้วัดมหาธาตุมีรองเจ้าอาวาสได้ ๒ รูป และสมเด็จพระสังฆราช มีพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๗ ซึ่งเป็นพระอารามหลวงแห่งแรกที่มีรองเจ้าอาวาส ๒ รูป เมื่อเป็นรองเจ้าอาวาสแล้ว ท่านเจ้าอาวาสได้ มอบหมายงานสำคัญ ๆ ให้รับผิดชอบหลายงาน ทั้งเป็นการประจำทั้ง เป็นการเฉพาะเรื่อง ท่านได้สนองบัญชาของเจ้าอาวาสด้วยดีเป็นที่ พึงพอใจของเจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก แม้ในปัจจุบัน ก็ได้เป็นกำลังสำคัญ ของเจ้าอาวาส

ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๔ เมื่อครบวาระการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๐ ครั้งที่ ๒ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ได้เสนอปรับปรุงสับเปลี่ยน

ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๙ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๒๔ โดยสับเปลี่ยนกับพระพรหมคุณาภรณ์ วัดสระเกศ นับเป็นโอกาสอันเหมาะที่ท่านได้เป็นเจ้าคณะภาคในเขตชาตภูมิของท่าน แม้การเป็นเจ้าคณะภาค ๙ ในระยะแรก ๆ จะมีอุปสรรคบางประการ ท่านก็ได้ใช้อุตสาหะวิริยะบริหารงานฝ่าฟันอุปสรรคมาได้โดยตลอด และได้ตั้งใจปฏิบัติงานด้วยดียิ่ง มีความนิยมสูงจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการในเขตปกครอง เมื่อครบ ๔ ปีแล้วก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๙ เป็นครั้งที่ ๒ อีก

ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๔ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ได้โปรดแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารวัดมหาธาตุ ท่านก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานกรรมการบริหารรูปที่ ๑ และเมื่อกำหนดหลักบริหารวัดมหาธาตุ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะหมวดตึกนัก ซึ่งปกครอง ๑๑ คณะ คือ คณะ ๑, ๔, ๕, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๙ และ ๒๐

ครั้น พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้ยกเลิกคณะกรรมการบริหารวัดมหาธาตุ และแต่งตั้งคณะกรรมการสงฆ์วัดมหาธาตุ ขึ้นแทน ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานคณะกรรมการสงฆ์ รูปที่ ๑ และได้ปฏิบัติภาระแทนประธานกรรมการมาโดยตลอด จนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ “พระธรรมธีรราชมหามุนี คัมภีรญาณวิมล โสภณธรรมานุสิฐ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี” ซึ่งเป็นราชทินนามที่ทรงความเป็นปราชญ์และคุณอื่น ๆ อีก

หลายประการ นับเป็นราชทินนามที่เหมาะสมแก่ท่านเป็นอย่างยิ่ง เมื่อรับพระราชทานนั้น มีอายุ ๗๐ พรรษา ๔๔ นับแต่เป็นพระราชคณะชั้นสามัญมาเป็นเวลา ๓๔ ปี เป็นพระราชคณะชั้นธรรมแต่ยังเป็นพระลูกวัดเช่นเดียวกับพระธรรมธีรราชฆาตุมณี (ธีร์) วัดจักรวรรดิราชาวาส ต่างแต่เป็นเมื่ออายุสูงเท่านั้น

งานการศึกษา

พระธรรมธีรราชฆาตุมณี (โชดก) เป็นพระเถระรักการศึกษา พระปริยัติธรรม ทั้งด้านส่วนตัวและด้านเพื่อบุคคลและหมู่คณะ คือขั้นต้น ได้เรียนจบหลักสูตรของคณะสงฆ์ เป็นครูสอนมาแต่เป็นปริยัติธรรม ๔ ประโยค ถึงปัจจุบัน เมื่อครั้งไปอยู่จังหวัดขอนแก่น ก็ไปเพื่อจัดการศึกษา ได้เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและประโยคบาลี เป็นเลขานุการกองตรวจธรรมชั้นตรีอยู่หลายปี งานการศึกษาหลังจากเป็นพระราชคณะชั้นสามัญแล้ว มีดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นครูสอนบาลีมหาธาตุวิทยาลัย ประจำชั้น ป.ธ. ๗, ๘ และ ๙

เป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีชั้นต่าง ๆ มาตามลำดับ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ ถึงปัจจุบันเป็นกรรมการตรวจประโยคบาลี ชั้น ป.ธ.๘

พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นผู้อำนวยการแผนกบาลีมหาธาตุวิทยาลัย ซึ่งมีหน้าที่จัดการศึกษาแผนกบาลี สำนักเรียนวัดมหาธาตุ แทนเจ้าอาวาส ได้ปฏิบัติหน้าที่มาถึง พ.ศ. ๒๕๒๙ ในระยะที่ดำรงตำแหน่งนี้ได้มีพระศรีสุธรรมมุนี (วรวิทย์) เป็นรองผู้อำนวยการ ได้ร่วมกันสร้างตึก

มหาวิทยาลัยหลังใหม่สร้างโรงครัวพระปริยัติธรรม บูรณะโรงเรียน
ธรรมมหาราชาวิทยาลัย และจัดหาทุนและตั้งมูลนิธิศรีสรรเพชญ์
(มูลนิธิเพื่อการศึกษา) ตามอนุมัติของเจ้าอาวาส

และในฐานะผู้อำนวยการแผนกบาลีนั้น ได้เป็นผู้อำนวยการสอบ
บาลีสนามหลวงชั้น ป.ธ.๕ สนามสอบวัดมหาธาตุ มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๔
จึงได้เป็นรองประธานกรรมการสอบบาลีสนามหลวงชั้น ป.ธ.๕ สนาม
สอบวัดมหาธาตุ

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ในฐานะเจ้าคณะภาค ๑๐ และ
เจ้าคณะภาค ๔ ได้เป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการตรวจธรรมสนามหลวงชั้นตรี
โดยตำแหน่ง แต่ได้มอบหมายให้รองเจ้าคณะภาค ปฏิบัติการแทน

พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ ของ
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัยและเป็นอาจารย์พิเศษในมหาวิทยาลัยราชภัฏ
วชิรวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นประธานกรรม-
การตรวจทานพระไตรปิฎกฉบับหลวง และเป็นประธานกรรมการ
เรียบเรียงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังเขป ได้สนองพระบัญชา
ทั้ง ๒ ด้วยความละเอียดรอบคอบ งานบรรลุผลสมประสงค์

พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นประธานกรรมการตรวจชำระพระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาฯ ฉบับที่ ๓ ที่ได้รับตำแหน่งนี้

พ.ศ. ๒๕๒๘ เมื่อทรงโปรดให้มีการสังคายนาตรวจชำระพระ-
ไตรปิฎก ฉบับหลวง และโปรดทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระ
พระสังฆราช มีพระบัญชาแต่งตั้งกรรมการเพื่อดำเนินการ โดยแยก

เป็น ๓ กอง คือ กองพระวินัยปิฎก กองพระสุตตันตปิฎก และกองพระอภิธรรมปิฎก แต่ละกองมีสังฆปาโมกข์และคณะกรรมการปาลิวิโสธกะ ท่านก็ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการปาลิวิโสธกะพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งโปรดดำเนินการประชุมตรวจชำระที่ตำหนักวัดมหาธาตุ ท่านได้เป็นภาระในการนี้อย่างเข้มแข็งเป็นพิเศษ

ครั้นตรวจชำระเสร็จแล้ว ได้ดำเนินการจัดพิมพ์ โปรดมีพระบัญชาแต่งตั้งเป็นประธานคณะบรรณกร ในการจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับสังคายนา พ.ศ. ๒๕๓๐ อีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งท่านได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่นี้ ด้วยความขยันขันแข็งและเสียสละอย่างสูง เป็นกำลังสำคัญในการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับนี้

พ.ศ. ๒๕๒๙ เมื่อได้ปรับปรุงสายงานการศึกษามหาธาตุวิทยาลัย โดยมีผู้อำนวยการแผนกบาลีและผู้อำนวยการแผนกธรรม เป็นผู้จัดการศึกษาแต่ละแผนก และมีผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย เป็นผู้คอยควบคุมดูแลและให้ความอุปถัมภ์แทนเจ้าสำนักเรียน ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย และเป็นประธานกรรมการฝ่ายการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

งานเผยแผ่

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) เป็นผู้มีอัธยาศัยชอบการเผยแผ่ ตั้งแต่เป็นสามเณร กล่าวคือเมื่ออยู่วัดเทพธิดาราม และเมื่อมาอยู่วัดมหาธาตุช่วงแรก เมื่อถึงวันพระได้ไปแสดงธรรมแก่ญาติโยมจำศีลตาม

วัดต่าง ๆ ในสวนฝั่งธนบุรี ซึ่งแต่ก่อนนั้น ถึงวันพระ พระธรรมกถึก ไปแสดงธรรมแก่โยมจำศีลเอง ไม่ต้องนิมนต์ เมื่อผู้เขียนมาอยู่วัดมหาธาตุ พระราชารวก ก็เคยไปโปรดญาติโยมในรูปนี้เหมือนกัน เมื่อท่านย้ายกลับ ไปอยู่ขอนแก่นแล้ว ก็ได้เป็นพระธรรมกถึกเทศน์ปฏิภาณโวหารมีชื่อรูปหนึ่ง แม้ในปัจจุบัน ท่านยังถือหน้าที่พระธรรมกถึกเป็นสำคัญ ขอแยกกล่าวงานเผยแผ่ของท่านหลังจากเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญแล้ว ดังนี้

งานพระธรรมกถึก เมื่อเป็นพระราชาคณะแล้ว งานในหน้าที่พระธรรมกถึกของท่านยิ่งแผ่ขยายกว้างกว่าเดิม ท่านต้องรับภาระเทศน์ธรรมะทั้งภาคปฏิบัติและภาคปริยัติ ทั้งเทศน์เดี่ยวและเทศน์คู่ ทั้งเทศน์อบรมข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ตำรวจ ทหาร ครู นักเรียน พนักงานรัฐวิสาหกิจ ทั้งเทศน์อนุโมทนาศรัทธาของญาติโยมตามงานต่าง ๆ ทั้งเทศน์อบรมอันเป็นราชการ ทั้งเทศน์วันธรรมสวนะ ทั้งเทศน์อบรมผู้ปฏิบัติธรรม พระธรรมเทศนาของท่านจะเน้นหนักทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ในปัจจุบันมีผู้นิยมมาก ถ้าคิดจำนวนครั้งที่แสดงแล้ว เดือนหนึ่งประมาณ ๔๐ ถิ่นต์ นอกจากเทศน์แบบเดิมแล้ว บางครั้งท่านได้แสดงรูปแบบการบรรยายหรือการปาฐกถา แต่มีน้อยกว่าการเทศน์ นอกจากเทศน์ตามปกติแล้ว ท่านยังแสดงธรรมและบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุกระจายเสียงหลายสถานี เฉพาะภายในวัดมหาธาตุ ที่ท่านแสดงธรรมประจำทุกวันพระและวันอาทิตย์ คือ ภายในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ห้องอเนกประสงค์ศึกษามหาธาตุวิทยาลัย และที่คณะ ๕ ทั้ง ๓ แห่งนี้ แสดงแนวปฏิบัติเพื่ออบรมผู้สนใจธรรมปฏิบัติ ในพระอุโบสถมีผู้ติดตามรายการ ในวันหนึ่ง ๆ จำนวน ๑,๐๐๐ คนเศษ ที่ศึกษามหาธาตุ

วิทยาลัยวันละประมาณ ๒๐๐ คน ที่คณะ ๕ เฉพาะภาคกลางคืน วันละ ๑๐๐-๒๐๐ คน

งานวิปัสสนากรรมฐาน ตั้งแต่ท่านเป็นพระราชาคณะเป็นต้นมา ได้ขยายงานวิปัสสนากรรมฐานออกไปกว้างขวาง กล่าวคือ มีผู้รับนโยบายรับจัดตั้งสำนักสอนวิปัสสนากรรมฐานขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ เกือบทุกจังหวัด บางจังหวัดมีหลายสำนัก ท่านในฐานะพระอาจารย์ใหญ่ ต้องรับภาระสอนพระผู้จะเป็นพระอาจารย์สอนวิปัสสนากรรมฐานด้วยตนเอง ต้องฝึกอบรมแนวการสอนการปฏิบัติ แล้วคัดเลือกจัดส่งพระวิปัสสนาจารย์ไปสอนประจำอยู่ตามสำนักสาขาที่จัดตั้งขึ้น และคัดเลือกพระวิปัสสนาจารย์ไว้สอนประจำที่วัดมหาธาตุ พระวิปัสสนาจารย์สายนี้ ล้วนแต่เป็นศิษย์ของท่านทั้งนั้น ได้ออกวิปัสสนาสาร มาแต่ พ.ศ. ๒๔๔๘ มาจนบัดนี้ โดยออกปีละ ๖ เล่ม งานวิปัสสนากรรมฐานในยุคแรกเจริญอย่างทันตาเห็น แต่ พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นมา กลับอับเฉาและสลายตัวไปบางสำนัก แต่สำนักที่เป็นปีกแผ่นแล้วทรงตัวอยู่ได้ตลอดมา เฉพาะกองการวิปัสสนาธุระ ยังคงดำเนินงานต่อมาตามปกติ ในปัจจุบันนี้ ยังคงรับพระภิกษุสามเณรและญาติโยมเข้าปฏิบัติเป็นการประจำที่คณะ ๕ ซึ่งมีห้องกรรมฐานโดยเฉพาะ ส่วนที่ในพระอุโบสถ และที่ตึกมหาธาตุวิทยาลัย คงสอนประจำเฉพาะวันพระและวันอาทิตย์ และให้ความอุปถัมภ์สำนักวิปัสสนากรรมฐานอื่นอยู่หลายสำนักคือ สำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี สำนักวิเวกอาศรมปฏิบัติ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักวิปัสสนาภูระงำ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น และสำนักบางกระสอ อำเภอเมืองนนทบุรี เฉพาะหน้าที่เกี่ยวกับการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่ได้

ปฏิบัติอันสำคัญ คือ

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นพระอาจารย์ถวายพระกรรมฐานแต่สมเด็จพระราชาชนนีศรีสังวาลย์ (ปัจจุบันคือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) และเป็นอาจารย์ถวายพระกรรมฐานแก่ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดล) วัดปากน้ำ และเจ้าประคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารี) วัดปทุมคงคา

เพราะการสอนวิปัสสนากรรมฐานของท่าน เป็นเหตุให้ชาวต่างประเทศได้เข้ากรรมฐานและบรรพชาอุปสมบท ในวัดมหาธาตุจำนวนมาก และเป็นเหตุให้มีวัดพุทธปฏิบัติในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตประจำประเทศอังกฤษ ได้นำคณะเดินทางไปประเทศอังกฤษ เพื่อประกาศพระศาสนาในประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมันนี

พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นกรรมการฝึกอบรมพระธรรมทูตเพื่อไปต่างประเทศ ซึ่งมีสมเด็จพระญาณสังวรเป็นประธานกรรมการ จึงได้เป็นผู้ทำการอบรมแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่พระสงฆ์ผู้จะไปเป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศเกือบทุกรูป แต่นั้นมา

พ.ศ. ๒๕๑๙ ดันปี ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้รักษาการหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๓ ซึ่งอำนวยการปฏิบัติงานพระธรรมทูต ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔-๕ ได้รับสนองงานดังกล่าวด้วยดี

ครั้นปลายปี ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ ซึ่งมีหน้าที่อำนวยการปฏิบัติงานพระธรรมทูต ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๐-๑๑ และได้ดำรงตำแหน่งนี้มาจนถึงปัจจุบัน

งานสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) เป็นพระเถระที่เอาภาระงานสาธารณูปการและงานสาธารณสงเคราะห์อย่างกว้างขวางรูปหนึ่ง แม้มิได้เป็นเจ้าอาวาส ก็มีโอกาสร่วมผลงานในที่อื่น และในวัดมหาธาตุตามโอกาสที่เจ้าอาวาสมอบหมาย ที่ผู้เขียนจะหาข้อมูลได้ มีดังนี้

ก. ในวัดมหาธาตุ

พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๐๐ ได้หาทุนสร้างห้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นห้องขนาดเล็ก ในพระวิหารหลวง และ รอบพระวิหารคดด้านเหนือ สิ้นเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาทเศษ ภายหลังห้องเหล่านี้ได้รื้อเสีย

พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้สร้างตึกอุตมวิซ ขึ้นที่วัดมหาธาตุ คณะ ๕ โดยปรับปรุงต่อจากตึกเดิมยกलयขึ้นเป็นชั้นที่ ๒ เป็นที่ตั้งสำนักงานกลางกองการวิปัสสนาธุระ และมีห้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานพิเศษ สิ้นเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้ต่อเติมชั้นอีก ๒ ชั้น เพื่อเป็นห้องพักพระภิกษุสามเณรนักเรียน สิ้นเงิน ๔๕๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๔ ต่อเติมกุฎีตึกหลังกลางขึ้นเป็น ๓ ชั้น และปรับปรุงหลังอื่นในคณะ ๕ จัดเป็นห้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และห้องอยู่พระภิกษุสามเณรนักเรียนนักศึกษา สิ้นเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นประธานกรรมการจัดหาทุนและก่อสร้างตึกมหาธาตุวิทยาลัย เป็นอาคารทรงไทย สูง ๔ ชั้น สิ้นเงิน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธานกรรมการจัดหาทุนและบูรณะโรงเรียนธรรมมหาธาตุวิทยาลัยและสร้างโรงครัวครูพระปริยัติธรรม เป็นอาคารตึกทรงไทย สิ้นเงิน ๑,๐๗๕,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๖ บริจาคกัปปิยภัณฑ์ส่วนตัว แก่พระราชเมธี เพื่อ
บูรณะคณะ ๘ วัดมหาธาตุ เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้บริจาคกัปปิยภัณฑ์ส่วนตัวสร้างพระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาเดปิฎก เป็นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท และเป็นประธานจัดหา
ทุนสร้างพระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว เป็นเงิน ๕๕๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นประธานจัดหาทุนสร้างโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย ได้เงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

พ.ศ. ๒๕๔๔ จัดหาเงินสมทบทุนมูลนิธิ “วิปัสสนากรรมฐานมูลนิธิ”
ซึ่งตั้งมาแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่กองกลสาธิตวิปัสสนาธุระ วัดมหาธาตุ
ขณะนี้มีทุน ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นประธานกรรมการจัดหาทุน และก่อตั้งมูลนิธิเพื่อ
การศึกษาของวัดมหาธาตุชื่อ “มูลนิธิศรีสรรเพชญ์” และได้เป็นประธาน
กรรมการกำกับการ ได้หาทุนเพิ่มตามลำดับ ขณะนี้มีทุน ๒,๘๐๐,๐๐๐
บาทเศษ

รวมผลงานในวัด เป็นเงิน ๑๔,๒๓๕,๐๐๐ บาท

ข. ในวัดอื่น

๑. ที่วัดสว่างพิทยา (หนองหลุม) ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิด ได้เป็นผู้จัดหา
ทุนสร้างกุฏิ สร้างห้องสุขา สร้างอุโบสถ สร้างกุฏิกรรมฐาน สร้างเมรุ
เผาศพ และ ซื้อที่ดินขยายเขตวัด รวมเป็นเงิน ๑,๐๐๖,๐๐๐ บาท และได้
เริ่มรับอุปถัมภ์โดยจัดกุฏิไปทอดทุกปีติดต่อกันมาแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ จน
บัดนี้

๒. ที่วัดธาตุ จังหวัดขอนแก่น ได้จัดหาทุนสมทบสร้างโรงเรียน
พระปริยัติธรรม ๒ คราว เป็นเงิน ๘๕๐,๐๐๐ บาท

๓. จัดหาทุนสร้างกุฏิวัดศรีนวล จังหวัดขอนแก่น ๒ หลัง สิ้นเงิน
๑๕๐,๐๐๐ บาท

๔. จัดหาเงินสมทบทุนอุโบสถวัดโพธิ์ชัย (บ้านสาวตึก) จังหวัด
ขอนแก่น เป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท

๕. จัดหาเงินทุนสร้างโรงเรียนประชาบาล บ้านหนองหลุม
๒ หลัง เป็นเงิน ๓๕๐,๐๐๐ บาท

๖. พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นประธานจัดหาทุนสร้างตึกสมเด็จพะพุฒา-
จารย์(อาจ อาสภมหาเถร) ที่โรงพยาบาลขอนแก่น เพื่อเป็นตึกสงฆ์
อาพาธ ในวงเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท ในขณะนั้นหาทุนได้แล้ว ๘,๐๐๐,๐๐๐
บาทเศษ กะสร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๓๑ นี้

๗. เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ พระศรีสุธรรมมุนี (วรวิทย์) ขอให้อุปถัมภ์
การสร้างอาคารเรียน ที่โรงเรียนประชาบาลบ้านหนองบัว อำเภอ
กบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ได้รับเป็นผู้อุปถัมภ์และมอบให้คุณสุณีย์
ล้วยตระกูล และพระศรีสุธรรมมุนี เป็นผู้ประสานงานในการหาทุน ได้เงิน
ทั้งสิ้น ๖๐๐,๐๐๐ บาทเศษ เมื่อก่อสร้างแล้ว คงเหลือเงิน ๔๓,๐๐๐ บาท
มอบให้เป็นทุนโรงเรียนนั้น ซึ่งมีผู้เขียนผิดว่าเป็นทุนสร้างโรงเรียนพระ-
ปริยัติธรรม วัดหลวงปรีชากุลไป ชื่อนั้น เพราะผู้เขียนเข้าใจผิดโดยแท้

๘. บริจาคกับปิยภักดิ์ส่วนตัวสมทบทุนสร้างตึกสยามินทร์ ที่
โรงพยาบาลศิริราช เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๙. พ.ศ. ๒๕๐๗ สมัยเป็นหัวหน้าพระธรรมทูตประจำประเทศอังกฤษ เมื่อเตรียมการสร้างวัดพุทธปทีป ได้เป็นประธานหาทุนสร้างวัดในระยะเริ่มแรก ได้เงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ อันเป็นทุนรองรับงบประมาณแผ่นดิน เพื่อการสร้างวัด

๑๐. หาทุนอุปถัมภ์สำนักวิปัสสนากรรมฐานภูระงำ อำเภอแม่จางา-
คีรี จังหวัดขอนแก่น เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท

๑๑. หาทุนสร้างสำนักวิเวกอาศรม ตำบลบางขวัญ อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท

รวมผลงานนอกวัด เป็นเงิน ๑๓,๔๕๖,๐๐๐ บาท

รวมทั้งในและนอกวัด เป็นเงิน ๒๗,๓๓๑,๐๐๐ กับมีเศษ

งานต่างประเทศ

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) เป็นพระเถระผู้มีบทบาท
รูปหนึ่ง เกี่ยวกับการต่างประเทศ แม้จะเดินทางไปต่างประเทศน้อย
ครั้ง แต่ก็มีโอกาสได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการต่างประเทศและชาวต่างประ-
เทศมาก ทั้งได้สร้างงานเกี่ยวกับการต่างประเทศไว้เป็นหลักฐานมั่นคง
งานเกี่ยวกับการต่างประเทศของท่านมีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๕ เดินทางไปสังเกตการณ์พระศาสนา และเข้าปฏิบัติ-
วิปัสสนากรรมฐานที่ประเทศพม่า เป็นเวลา ๑ ปี ดังที่กล่าวแล้วตอน
ต้น และได้นำมาเป็นหลักสอนวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุ และ
สำนักวิปัสสนากรรมฐานอื่นซึ่งเป็นสาขา สอนและอบรมพระวิปัสสนา-
จารย์เพื่อส่งไปสอนที่สำนักสาขาต่าง ๆ ทำให้การสอนวิปัสสนากรรม-
ฐานแบบ “ยุบหนอ” “พองหนอ” ได้เจริญมั่นคงในประเทศไทยและ

แม่ไปสู่ต่างประเทศและชาวต่างประเทศมาตามลำดับจนถึงปัจจุบัน
ก็เพราะผลงานการต่างประเทศของท่านรูปนี้

พ.ศ. ๒๕๐๗ พระอานันทโพธิ์ ในนามสังฆสมาคมแห่งประเทศไทย
อังกฤษ ได้อารธนาไปสอนวิปัสสนากรรมฐานที่ประเทศอังกฤษ
ท่านได้ขออนุมัติเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจตามคำอารธนา โดยมีพระ-
มหาวิจิตร ดิสสทตฺโต ป.ธ.๕ เป็นล่ามและเลขานุการ ได้พักอยู่ที่พุทธ-
วิหารแสมพิสเทท กรุงลอนดอน ได้ทำการสอนวิปัสสนากรรมฐานแก่
ชาวอังกฤษ มีผู้เข้าปฏิบัติมาก ได้ไปทำการสอนที่มหาวิทยาลัย
เคมบริดจ์ กรุงลอนดอน สก็อตแลนด์ และไปสอนที่ประเทศเยอรมัน-
ตะวันตก ต่อมามหาเถรสมาคมและรัฐบาลไทยได้อนุมัติแต่งตั้งเป็น
หัวหน้าพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอังกฤษ ได้เปลี่ยนฐานะจาก
ไปปฏิบัติศาสนกิจแบบธรรมดา เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตไทยตาม
นโยบายของมหาเถรสมาคมและคณะรัฐบาลไทย อันเป็นเหตุให้การ
เผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พระธรรมธีรราชมหามุนี
(โชตก) จึงเป็นหัวหน้าพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอังกฤษรูปแรก
ต่อมาท่านได้ดำริการสร้างวัดไทยในประเทศอังกฤษขึ้นเพื่อเป็นศูนย์
กลางประดิษฐานและประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อได้ประชุมชาวไทย
ในประเทศอังกฤษตกลงกันแล้ว ได้เสนอแผนงานต่อรัฐบาลผ่านกรม
การศาสนา แล้วเดินทางกลับประเทศไทยเพื่อหาทุนเตรียมการสร้าง
วัดตามแผน เมื่อรัฐบาลไทยรับแล้วได้นำความกราบบังคมทูล ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับโครงการสร้างวัดไทยในประเทศอังกฤษ
ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ตั้งชื่อว่า “วัดพุทธปทีป”
ท่านก็ได้เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก เพื่อดำเนินการสร้างวัดมาจนถึง พ.ศ.

๒๕๑๐ วัดพุทธปทีปยังคงเป็นที่ประดิษฐานและศูนย์กลางประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษอย่างมั่นคงถาวรสืบมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะพระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (โชดก) เป็นผู้บุกเบิกโดยแท้

ครั้น พ.ศ. ๒๕๐๙ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดป้ายวัดพุทธปทีป และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอาสาฬหบูชา และถวายพุ่มเทียนเข้าพรรษา เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สุวฑฺฒนมหาเถร แต่ยังเป็นพระศาสนโสภณ เป็นประธานสงฆ์ พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (โชดก) ในฐานะเจ้าอาวาสวัดพุทธปทีป ก็ได้ไปในพระราชพิธีดังกล่าวนี้ด้วย

พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้เป็นกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตเพื่อไปต่างประเทศ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ได้ทำการฝึกอบรมพระธรรมทูตผู้จะไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศมาตลอด โดยเฉพาะฝึกอบรมเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน

พ.ศ. ๒๕๒๘ เดินทางไปวัดไทยลอสแอนเจลิส เมืองนอร์ทฮอลลีวูด รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พักอยู่เพื่อสอนวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดนั้นอีก ๒ เดือน ได้แสดงธรรมเกี่ยวกับแนวปฏิบัติทุกวันธัมมัสสวนะ รวม ๘ ครั้ง มีปัจจัยบูชาธรรมประมาณ ๓,๖๐๐ เหรียญ เป็นเงินไทยประมาณ ๗๑,๐๔๐ บาท ได้มอบให้คณะกรรมการเพื่อสร้างวัดทั้งสิ้น

นอกจากการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศแล้ว พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (โชดก) ได้ปรับปรุงคณะ ๕ วัดมหาธาตุ ให้เป็น

ที่ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานชั้นพิเศษ รับผู้เข้าปฏิบัติทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ มีชาวต่างประเทศไปเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่คณะ ๕ ติดต่อกันมาโดยตลอด ชาวต่างประเทศที่เดินทางมาเข้าปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานที่คณะ ๕ จำนวนมากคือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ศรีลังกา อินเดีย เยอรมันตะวันตก ฝรั่งเศส สวิสเซอร์แลนด์ ฮอลแลนด์ บราซิล และเนเธอร์แลนด์ บางคนได้บรรพชาอุปสมบทที่วัดมหาธาตุ ก็มี ท่านได้เป็นพระอุปัชฌาย์บรรพชาอุปสมบทชาวต่างประเทศเป็น พระภิกษุหลายรูป

งานนิพนธ์

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) เป็นพระเถระที่สนใจในพระไตรปิฎกอย่างแท้จริง ทั้งได้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกมาเป็นเวลา ๓๐ ปีเศษ อ่านพระไตรปิฎกจบแล้วถึง ๒ ครั้ง มีความทรงจำพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้ดีเป็นพิเศษ สามารถบอกเรื่องต่าง ๆ ว่าอยู่เล่มใดได้ และบางครั้งบอกหน้าด้วยจนมีผู้ให้สมัญญาพิเศษว่า “ตู้พระไตรปิฎกเคลื่อนที่” ได้เรียบเรียงหนังสือทางพระพุทธศาสนาไว้จำนวนมากเฉพาะที่หาข้อมูลได้แยกประเภท ดังนี้

๑. ประเภทวิปัสสนากรรมฐาน ตามที่ได้ข้อมูลมี ๒๑ เรื่อง ๒๔ เล่ม คือ ความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐาน, วิธสมาทานและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน, คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐาน, พิธีบวชและระเบียบเข้าวิปัสสนากรรมฐาน, เดือนสติผู้ปฏิบัติธรรม, คำบรรยายวิปัสสนากรรมฐาน เล่ม ๑-๔ (๔ เล่ม), คำถามตอบเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน, วิปัสสนาญาณโสภณ, ปิดประตูอบาย, ทางไปนิพพาน, ทางไปนิพพาน

(ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน), ทาง ๗ สาย, หลีกอบายภูมิสู่ทางแห่งความสุข, ขยายทางแห่งความสุข, อุดมธรรม, แนะนำอุปาสกอุปาสิกา, เพชรในดวงใจ, เพชรน้ำหนึ่ง, จิตภาวนาหรือธรรมปฏิบัติ, หลวงพ่อหน่อ และริบสร้างบารมี

๒. ประเภทธรรมเทศนา เฉพาะเรื่องที่เป็นพระธรรมเทศนาทั่วไปมี ๔ คือ เทศน์คู่อุรียสัจ, เทศน์โปรดโยม, วิหารทานนถาและอาณิสสสร้างกลด นอกจากนั้นมีเรียบเรียงพระธรรมเทศนาเพื่อเทศน์สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และเทศน์งานอื่นจำนวนมาก

๓. ประเภทวิชาการ หนังสือที่ทำนรจนาก็เป็นวิชาการที่พบมี ๘ เรื่อง คือ พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑-๔ (เล่มเดียว), อธิบายอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑-๔ (๑๑ เล่ม), มงคล ๓๘ พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์, โพชฃงค์ ๗, โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ, พระพุทธคุณ และ พระไตรรัตนาคัญ และปกิณณกรรม

๔. ประเภทสารคดี แม้ประเภทสารคดีก็เป็นสารคดีธรรม โดยนำมาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาเกือบทั้งสิ้น มี ๒๑ เรื่อง คือ ฌาปนกิจแผนใหม่, พระพุทธเจ้าทรงพยาบาลภิกษุไข้, พระมัลลย์ไปโปรดสัตว์นรก, มัจฉริยโกสิยเศรษฐี, บุรุษอาชาไนย, หนู กับ คน, ความอัศจรรย์ของพระพุทธศาสนา, วันสำคัญของพระพุทธศาสนา และหน้าที่พุทธมามกชน, ฐานะในพระพุทธศาสนา, หัวใจพระพุทธศาสนา, ประทีปทอง, อริยทรัพย์ ๗, ความสวัสดี กับ ขุมทรัพย์, คุณค่าของคน, พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ, ปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์, ๔ แผ่นดิน, บุญจัดสรร, บ่อบุญ และ เก็บเล็กผสมน้อย เล่ม ๑-๒

๕. ประเภทตอบปัญหาทั่วไป มี ๕ เรื่อง คือ ตอบปัญหาเรื่อง บุญบาป-นรกสวรรค์, ตอบปัญหาพ้อหม้าย, คำถามตอบเรื่องอาณิสส สร้างพระไตรปิฎก, คำถามตอบเรื่องอาณิสสสังกฐิน และคำถามตอบ เรื่องอาณิสสสร้างพระพุทธรูป

นอกจากนี้ยังมีเรียบเรียงคำขวัญ-คำอนุโมทนา คติธรรม เพื่อ ลงพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์ต่าง ๆ ตามที่มีผู้ขออีกจำนวนมาก

บันทึกพิเศษ ประวัติดีเรียบเรียงเสร็จตั้งแต่เดือนเมษายน ๒๕๓๑ ก่อนที่พระ-
ธรรมธีรราชมหายานีจะมรณภาพ ๒ เดือน นำมาพิมพ์ตามต้นฉบับเดิม
มิได้เปลี่ยนแปลง พระธรรมธีรราชมหายานี มรณภาพวันที่ ๓๐ มิถุนายน
๒๕๓๑

บทนิคม

ในบทนำได้กล่าวถึงเรื่องสมณศักดิ์และเรื่องพระธรรมธีรราช-
มหามุนี เป็นการเริ่มแรก แล้วแยกกล่าวประวัติของผู้ดำรงสมณศักดิ์
ที่พระธรรมธีรราชมหามุนีตามลำดับทั้ง ๕ รูป ซึ่งแต่ละรูปล้วนทรง
คุณความดีพิเศษและมีประวัติแตกต่างกันและคล้ายคลึงกันเป็นบางประ-
การ เห็นสมควรได้กล่าวสรุปไว้ในบทนี้อีกครั้งหนึ่ง

๑. พระธรรมธีรราชมหามุนี (ชิน) เป็นผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎก
มาก จนองค์พระมหากษัตริย์ทรงยอมรับว่า “รู้พระไตรปิฎกมาก”
แม้สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) และพระราชอาคันตุกะผู้ประชุมทำสังคายนา
ก็ยอมรับ ได้ถวายพระพรวางแผนปรับปรุงการคณะสงฆ์ในระยะ
บ้านเมืองระส่ำระสาย เป็นกำลังฟื้นฟูการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
ในภาคเหนือ ได้เป็นหัวหน้าคณะเจรจากับการเมืองระงับความวุ่นวาย
ระหว่างพระยาสุรคบุรี กับ พระเจ้าตากสิน เป็นผลสำเร็จ อันเป็น
ผลงานอันสำคัญ งานชิ้นสุดท้ายได้เป็นแม่กองชำระพระปรมัตถปิฎก
อันเป็นงานให้เกิดความมั่นคงแห่งพระศาสนา ในส่วนสมณศักดิ์ แรกได้
เป็นพระโพธิวงศ์ แล้วโปรดเลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระ
สังฆราชในยุคนั้นมีราชทินนามว่า “สมเด็จพระอริยวงศญาณ”
เพ็งมาเปลี่ยนเป็น “สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ” เมื่อรัชกาลที่ ๔)
เลื่อนจากตำแหน่งสูงสุด และอยู่ในระยะสถานการณ์บ้านเมืองและทาง
คณะสงฆ์กำลังวุ่นวายอย่างหนัก แล้วก็ถูกลดลงเป็นพระธรรมธีรราช-

มหามุนี (เมื่ออายุ ๕๓ ปี) แต่ได้ว่าที่พระพนรัตน์ ต่อมาต้องถูกลดลง เป็นพระธรรมไตรโลก (ชั้นสามัญญ) แต่ยังคงคติที่สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ทรงยอมรับเข้าสังกัดายนาพระธรรมวินัย และโปรดให้เป็นกองชำระ พระปรมาัตถปิฎก

๒. พระธรรมธีรราชมหามุนี (จันทร์) เป็นเปรียญ ๔ ประโยค ในสมัยสอบปากเปล่า ได้ทราบว่าเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎกพอ สมควร และมีความรู้พิเศษหลายด้าน เริ่มงานจากครูสอนพระปริยัติธรรมและเป็นพระธรรมกถึก แรกได้เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในเมืองประเทศราชของไทย ได้ปกครองสงฆ์และประกาศพระศาสนา ในต่างแดน จนได้เป็นพระครูสังฆปาโมกข์ ได้นุกเบิกจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมและภาษาไทยในเมืองนครจำปาศักดิ์และมณฑลอีสาน จนได้เป็นพระราชาคณะและผู้อำนวยการศึกษาในมณฑลอีสาน ได้เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน ได้วางแผนวางปกครองคณะสงฆ์มณฑลอีสาน เพื่อให้ศิษย์ (พระมหาอ้วน ดิสฺโส) ควบคุมการคณะเป็นผลสำเร็จ และพระมหาอ้วน ดิสฺโส ได้ควบคุมการคณะสงฆ์ในมณฑลอีสานมาตั้งแต่เป็นพระเปรียญจนถึงเป็นสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ก็เพราะท่านรูปนี้วางนโยบาย ท่านได้พัฒนาการคณะสงฆ์คณะธรรมยุตได้ดี เป็นผู้บุกเบิก ขยายวัดคณะธรรมยุต ทั้งในภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคเหนือ งานเกี่ยวกับต่างประเทศได้ปกครองเมืองนครจำปาศักดิ์ และได้เดินธุดงค์ ไปถึงประเทศพม่า เป็นพระธรรมกถึกผู้มีชื่อเสียง ได้เรียบเรียงพระธรรมเทศนาไว้มากเรื่อง และรจนานหนังสืออื่นจำนวนมาก เป็นพระราชาคณะเมื่ออายุ ๕๓ ปี เป็นพระธรรมธีรราชมหามุนีเมื่ออายุ ๖๐ ปี ได้เป็นเจ้าคณะมณฑลมากถึง ๔ มณฑล เมื่อยังเป็นชั้นสามัญญ เป็น

พระราชอาณัติชั้นสูงสุดคือ รองสมเด็จพระราชาคณะ (ชั้นสัญญาบัตร) ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรมากถึง ๑๑ ฉบับ เห็นจะเป็นพระราชอาณัติรูปแรกในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ที่โปรดให้ย้ายจากหัวเมืองมาครองพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เป็นพระธรรมกถึกผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง แม้ถูกถอดสมณศักดิ์ก็เพราะความเป็นพระธรรมกถึก แม้จะอาพาธถึงมรณภาพก็เพราะความเป็นพระธรรมกถึก ดูชีวประวัติ น่าตื่นเต้นอยู่

๓. พระธรรมธีรราชมหามุนี (ธีร์) แรกได้ศึกษามูลกัจจายน์แล้วเรียนบาลีแบบใหม่ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค และเป็นพระราชอาณัติชั้นสามัญ เมื่ออายุ ๔๒ ปี เป็นพระราชอาณัติชั้นธรรม เมื่ออายุ ๕๕ ปี เรียนและมีความรู้เชี่ยวชาญในภาษาต่าง ๆ ถึง ๙ ภาษา เป็นนักปราชญ์ชั้นเยี่ยมในสังคมชนบท ที่เด่นสุดคือทางภาษาและประวัติศาสตร์ เริ่มแรกเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและประโยคบาลีสนามหลวง เป็นกรรมการสงฆ์วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนจักรวรรดิราชาวาส แล้วได้เป็นพระราชอาณัติชั้นสามัญ จากนั้นได้ไต่เต้างานปกครองสูงขึ้นตามลำดับ คือ เป็นเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาคอีสาน แต่ยังเป็นชั้นสามัญ ซึ่งเป็นระยะเริ่มจัดการปกครองคณะสงฆ์ระบบใหม่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค แต่ยังเป็นชั้นราช เป็นพระเถระชาวภาคอีสานรูปแรกที่ได้วางรากการปกครองคณะสงฆ์ในภาคอีสานร่วมกับคณะธรรมยุต เมื่อแยกการปกครองส่วนภูมิภาคระหว่างคณะมหานิกายกับคณะธรรมยุตก็ได้ปกครองภาค ๓ ต่อมา จนถึงยุบเลิกเพื่อแบ่งภาคเป็น ๑๒ ภาค

เป็นพระเถระรูปแรกที่เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม เป็นเจ้าคณะตรวจการภาค เป็นพระอุปัชฌาย์ และเป็นรองประธานสังฆสภาก่อนที่จะได้เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง เมื่อปรับปรุงระบบการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือรูปแรก แล้วเป็นเจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก กลับมีบทบาทการปกครองหนตะวันออก (ภาคอีสาน) อีกครั้ง ได้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม โดยการแต่งตั้งและเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง รวม ๑๕ ปี ได้เป็นประธานคณะอนุกรรมการและอนุกรรมการของมหาเถรสมาคมหลายตำแหน่ง ได้เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชถึง ๖ ครั้ง ได้เป็นพระอนุศาสนาจารย์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้เป็นหัวหน้ากรรมการกองแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ซึ่งเหมือนหนึ่งการสังคายนาพระไตรปิฎก แต่ยังเป็นชั้นสามัญ และได้เป็นกรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระสุตตันตปิฎก ได้เป็นคณะบดีพุทธศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัยรูปแรก และสภามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ได้ถวายดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปริญญาเอก) อันเป็นเกียรติประวัติดียอย่างสูง ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต และเป็นประธานกรรมการสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต เป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชน เป็นกรรมการปาติปฏิวิโสธกะ (ฝ่ายตรวจชำระครั้งล่าสุด) แห่งการทำวัตรสังคายนา ณ กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า และเป็นหัวหน้าคณะสงฆ์ไปร่วมประชุมใหญ่ด้วย เป็นพระเถระรูปแรกที่เป็นหัวหน้าคณะนำคณะสงฆ์ไทยไปประกาศพระศาสนาในประเทศอินเดีย และได้วางรากฐานมั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นพระ-

เถระรูปแรกที่เดินทางไปปาฐกถาเป็นภาษาอังกฤษในต่างประเทศเป็นเวลา ๓ เดือน เป็นพระเถระรูปแรกที่ไปจำพรรษาในต่างประเทศถึง ๒ ประเทศ ซึ่งเป็นราชการอย่างสมบูรณ์ เป็นพระเถระรูปแรกที่ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทชาวต่างประเทศไว้มาก เป็นพระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและเพื่อสังเกตการณ์พระศาสนาในต่างประเทศมาก เป็นพระเถระที่ได้เป็นประธานสงฆ์ผูกพัทธสีมาวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เป็นพระสงฆ์รูปแรกที่ได้เป็นประธานสงฆ์ในพิธีจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเพื่อการสืบประวัติศาสตร์ประเทศไทย เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวงผู้มีผลงานสาธารณูปการหลายสิบล้านบาท และเป็นผู้มีผลงานกุศลสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ในแดนชาติภูมิมากพิเศษ เป็นพระเถระผู้มีผลงานทางรจนานหนังสือประเภทต่าง ๆ ไว้มาก เป็นพระมหาเถระรูปเดียวที่แม้จะมรณภาพก็ยังมียี่สิบแปดพรรษาชื่อ "...สมเด็จพระธีรญาณมุนี" ไว้มาก คือ ภูฎิ สมเด็จพระธีรญาณมุนี ๖ ศาลาสมเด็จพระธีรญาณมุนี ๑ สระสมเด็จพระธีรญาณมุนี ๑ ถนนสมเด็จพระธีรญาณมุนี ๑ โรงเรียนสมเด็จพระธีรญาณมุนี ๑ ห้องสมุดสมเด็จพระธีรญาณมุนี ๑ ท่านรูปนี้เจริญก้าวหน้าทั้งทางการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน และ สมณศักดิ์ พร้อมทั้งเกียรติชื่อเสียง แบบค่อยเจริญก้าวหน้าตามลำดับ ไม่รวดเร็วนักแต่ไม่หยุดชะงัก ไม่มีอุปสรรคขัดขวาง

พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (ธีร) เจริญก้าวหน้าตามลำดับจนถึงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรม เจริญจากชั้นธรรมจนเป็นสมเด็จพระราชาคณะ นับว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่โดยแท้ และเป็นผู้ที่มีนามมงคล "ธีร" "ฐิ" อันเป็นนามนักปราชญ์ ถึง ๘ ครั้ง คือ "เด็กชาย

ธีร์” “สามเณรธีร์” “พระมหาธีร์” “พระสุธีวรคุณ” “พระราชสุธี” “พระเทพเมธี” “พระธรรมธีรราชมหามุนี” และ “สมเด็จพระธีรญาณมุนี” จึงนับว่าเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ที่ท่านผู้เป็นปูชนียะครูฐานานายิก ได้มงคลนามอย่างนี้

๔. พระธรรมธีรราชมหามุนี (ช่วง) เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่ออายุ ๒๙ ปี เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ เมื่ออายุ ๓๑ ปี เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นธรรม เมื่ออายุ ๕๑ ปี เป็นนักปราชญ์รูปหนึ่งในสังฆมณฑล เป็นผู้มีบุพเพกตบุญญาตอย่างดียิ่ง เพราะได้เป็นอันเตวาสิก และพึงบารมีธรรมของพระเถระและพระมหาเถระผู้ทรงสมณศักดิ์และพรหมธรรมอันสูงส่งถึง ๑ ท่านและ ๒ พระองค์ กล่าวคือ หลวงพ่อเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี (สด) ผู้บุกเบิกสร้างสวรรค์วัดปากน้ำให้มีชื่อเสียงโด่งดัง ให้เป็นบุญเขตอย่างอุดมยากจะหาวัดอื่นเทียมถึง๑ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ วัดเบญจมบพิตร ๑ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถร วัดพระเชตุพน ๑ มิใช่จะดีตั้งแต่บุพเพกตบุญญาตเท่านั้น แม้อัตตสัมมาปณิธิและกตัญญูกตเวทิตาก็ดีเด่น เพราะท่านได้รับการศึกษาอบรมในสำนักใหญ่และมีชนบทรรมเนียมดี ทั้งเป็นแหล่งบัญชาการคณะสงฆ์ แรกเริ่มงานเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแต่ยังเป็นสามเณร เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและประโยคบาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสังฆนายก เมื่อเป็นเปรียญธรรม ๘ ประโยค เมื่อเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้วได้เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดปากน้ำ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้เป็นกำลังอันสำคัญยิ่งในวัด ทั้งในการปกครอง การศึกษา ในสมัยหลวงพ่อพระมงคลเทพ-

มุนี (สด) เป็นเจ้าอาวาส แม้มาในสมัยเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช
 ปุณณสิริมหาเถร วัดพระเชตุพน แต่ยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรม-
 วโรดม และที่สมเด็จพระวันรัตเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ
 ก็ได้เป็นกำลังอันสำคัญอีก โดยได้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสแทนอย่าง
 เต็มความสามารถ โดยมีให้เห็นแก่ความเหนื่อยยากใด ๆ เป็นเวลา ๗
 ปี เมื่อเป็นพระราชคณะชั้นราชแล้ว จึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ
 สืบมา วัดปากน้ำเป็นวัดที่มีพระภิกษุสามเณรและอารามิกชนอยู่อาศัย
 ปีละ ๘๐๐ เศษ ถึงกระนั้นก็ได้ปกครองมาด้วยความเรียบร้อย เมื่อ
 ปรับปรุงระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
 พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้เป็นรองเจ้าคณะภาค ๓ และเป็นเจ้าคณะภาค ๓ ติดต่อกัน
 เป็นเวลา ๘ ปี เป็นเจ้าคณะภาค ๑๗ เป็นเวลา ๑๒ ปี เป็นเจ้าคณะภาค
 ๗ อยู่ในปัจจุบัน ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาคมาด้วยความเรียบร้อยทุก
 ภาค ได้รับคะแนนนิยมสูงจากลูกคณะทุกภาค เป็นรองแม่กองงานพระ-
 ธรรมทูต รูปที่ ๒ และรองประธานคณะพระธรรมจาริก ได้จัดตั้ง
 มูลนิธิหลวงพ่อดาววัดปากน้ำ และได้เป็นประธานกรรมการมูลนิธิ ได้
 กำหนดโครงการพระธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชนวัดปากน้ำขึ้น และ
 ได้เป็นประธานโครงการเร่งรัดเผยแผ่วิชาพระสัทธรรม วิชาธรรมกาย
 ตามแนวของหลวงพ่อดาววัดปากน้ำอย่างกว้างขวาง ได้จัดการออกหนังสือ
 วารสารชื่อ “มงคลสาร” และพิมพ์หนังสือวิชาธรรมกายแจกแก่วัด
 ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้เร่งรัดปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 บาลีให้มีประสิทธิภาพ สร้างเปรียญธรรม ๙ ประโยคขึ้นในวัด ในสมัย
 ที่ เป็นเจ้าอาวาสหลายรูป และได้เป็นพระราชคณะแล้ว ก็ได้ก่อสร้าง
 และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดปากน้ำมาตามลำดับสิ้นเงิน ๘๐ ล้านบาท

เศษ รวบรวมทุนสาธารณกุศลและกุศลสงเคราะห์ช่วยเหลืออื่นเป็นเงิน ๒๐ ล้านบาทเศษ จัดสร้างพระพุทธรูป (พระประธาน) ส่งไปไว้ตาม วัดต่าง ๆ และในต่างประเทศ ๒๔๙ องค์ เป็นเงิน ๑๒ ล้านบาทเศษ จัดให้ทุนการศึกษาแก่นักศาสนศึกษาแผนกบาลี ๗๒ จังหวัด ๆ ละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๗,๒๐๐,๐๐๐ บาท จัดหาทุนสังคายนาพระไตรปิฎก ๒๐๐,๐๐๐ บาท ได้ไปจำพรรษาในต่างประเทศ ๒ ครั้ง ๆ ละ ๑ พรรษา เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจและไปเพื่อศาสนสัมพันธ์จำนวน ๒๗ ประเทศ ในบางประเทศได้จัดตั้งวัดไทยขึ้น ในบางประเทศได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ ได้รับสมณศักดิ์ และตำแหน่งพระอุปัชฌาย์จากประมุขของบางประเทศและจากประมุขสงฆ์ในต่างประเทศ รวม ๖ ครั้ง ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้บรรพชาอุปสมบทชาวต่างประเทศจำนวนหลายรูป ปัจจุบันมีอายุ ๖๓ ปี เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะที่หนุ่ม คงจักได้สร้างผลงานมีจำนวนมากยิ่ง

๕. พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก) เรียนจบมูลกัจจายน์และเป็นเปรียญธรรม ๔ ประโยค เมื่ออายุ ๓๔ ปี เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ เมื่ออายุ ๓๗ ปี และเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นธรรม เมื่ออายุ ๗๐ ปี เป็นนักปราชญ์ผู้มีบทบาทรูปหนึ่งในสังคมมณฑล ทรงจำพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้มาก เริ่มงานชิ้นต้นด้วยการเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมและเป็นพระธรรมกถึก เป็นกรรมการตรวจประโยคธรรมและประโยคบาลีสนาทมหลวง เป็นเลขานุการคณะกรรมการสงฆ์จังหวัด และเป็นสาธารณูปการจังหวัดขอนแก่น เป็นพระคณาจารย์โททางรจนา เป็นผู้หนึ่งที่ช่วยวางรากการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดขอนแก่น เมื่อกลับมาอยู่วัดมหาธาตุ ได้เป็นครูแผนกบาลีมหาธาตุวิทยาลัย สอน

ตั้งแต่ชั้น ป.ร.๔ ถึงชั้น ป.ร.๕ ตามลำดับ มีธรรมันเตवासิกมาก เป็นกรรมการตรวจสำนวนคำแปลพระอภิธรรมปิฎก เป็นเจ้าคณะ ๕ ซึ่งเป็นฐานานุกรม เป็นอาจารย์พิเศษในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสมาชิกสังฆสภาแต่ยังเป็นเปรียญ สนใจพิเศษในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทั้งในประเทศและต่างประเทศ เมื่อเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุและสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานและตั้งกองการวิปัสสนาธุระแห่งประเทศไทย ขึ้นที่วัดมหาธาตุ ได้เป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการจัดตั้ง วางรากฐาน และบุกเบิกงานสอนวิปัสสนาธุระ ทั้งในสำนักวัดมหาธาตุและสำนักสาขา ทั้งในกองการวิปัสสนาธุระแห่งประเทศไทย ได้ฝึกสอนอบรมพระภิกษุเป็นพระวิปัสสนาจารย์ไว้ไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ รูป ได้ริเริ่มออกหนังสือวิปัสสนาสาร (ราย ๒ เดือน) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ในนามผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นผู้นำหัวหน้าคณะไปสอนวิปัสสนากรรมฐานในประเทศอังกฤษ ต่อมาได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตประจำประเทศอังกฤษและเป็นเจ้าอาวาสวัดพุทธปทีปรูปแรก กล่าวโดยตรงได้เป็นผู้ให้กำเนิดวัดพุทธปทีปและเป็นผู้ประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษ ประสบผลสำเร็จ ได้ฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่พระธรรมทูตผู้จะไปอยู่วัดพุทธปทีปทุกรูป เคยไปจำพรรษาต่างประเทศ ๒ พรรษา ได้เป็นเจ้าคณะภาค ๑๐ ติดต่อกัน ๘ ปี และเป็นเจ้าคณะภาค ๙ อยู่ในปัจจุบันปกครองแต่ละภาค ได้รับความนิยมสูงจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกภาค เป็นรองเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ได้รับมอบหมายงานสำคัญให้ปฏิบัติหลายงานและเป็นที่กำลังในการปกครองวัดมาจนถึง

ปัจจุบัน เป็นรองประธานกรรมการบริหารวัดและเป็นรองประธานคณะกรรมการสงฆ์วัดมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะหมวดต่าหนัก เป็นผู้อำนวยการแผนกบาลิมหาธาตุวิทยาลัย และ ผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย มีหน้าที่ควบคุมการศึกษาในสำนักแทนเจ้าสำนักเรียน เป็นกำลังสำคัญในการตรวจชำระพระไตรปิฎกฉบับหลวงและในการเรียบเรียงพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังเขป เป็นกำลังสำคัญในการตรวจชำระพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาปิฎก และในการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก ฉบับหลวง ซึ่งโปรดให้ประชุมทำที่วัดมหาธาตุ ได้เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประชุมตรวจ เมื่อจัดพิมพ์ก็ได้เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการจัดพิมพ์ เป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในวัดมหาธาตุ ในปัจจุบันเป็นพระธรรมกถึกที่ออกแสดงธรรมมากที่สุด เดือนหนึ่งประมาณ ๔๐ กัณฑ์ เป็นผู้ดำเนินการออกวิปัสสนาสาร และเขียนเรื่องลงพิมพ์ทุกฉบับ ได้รับงานหนังสือประเภทต่าง ๆ ไว้มากถึง ๕๔ เรื่อง บางเรื่องได้รับความนิยมสูง มีผู้ออกญาจัดพิมพ์เผยแพร่จำนวนมาก เป็นผู้รักษาการหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๓ แล้วเป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖ จนถึงปัจจุบัน ได้สร้างผลงานสาธารณูปการ ผลงานกุศลสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ไว้จำนวนมาก เฉพาะที่มีข้อมูล ๒๔ ล้านบาทมีเศษ ปัจจุบันอายุเข้าปัจฉิมวัย แต่สุขภาพยังแข็งแรง และคล่องตัวในการทำงานอยู่ คงจะมีโอกาสสร้างผลงานต่าง ๆ อีกได้มากพอควร

มูลนิธิศรีสรรเพชญ์

โดยที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระราชบัญญัติวรณ (สนิท พุทธิหมลิว) ประธานคณะกรรมการกำกับการมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ ได้แนะนำข้าพเจ้าว่าควรได้บันทึกเรื่องราวความเป็นมาของมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ไว้เป็นหลักฐาน หากจะนำออกเผยแพร่ได้ ก็จะเป็นผลดียิ่ง ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้บันทึกเรื่องนี้ แต่เพราะมูลนิธินี้เป็นมูลนิธิเพื่อมหาวิทยาลัย จึงควรบันทึกเรื่องราวมหาวิทยาลัยไว้ด้วย ไม่อย่างนั้น จะไม่ทราบวามหาธาตุวิทยาลัยคืออะไร อยู่ที่ไหน ดำเนินกิจการอันใด

“มหาธาตุวิทยาลัย” ตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุ ยวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ โดยสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง โปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิต บอกพระปรีดิธรรมแก่พระภิกษุสามเณรจากในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาจัดเป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ เรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกในประเทศไทยที่ใช้นามว่า “วิทยาลัย” เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต อุทยมหาเถระ แต่ยังเป็นพระเทพโมลี เป็นนายกมหาธาตุวิทยาลัยองค์แรก มหาธาตุวิทยาลัยอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดการศึกษาพระปรีดิธรรมแผนกบาลีอันเป็นหลักของพระศาสนาตามลำดับ มีความเจริญก้าวหน้าพอสมควร ครั้นมาสมัยเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต เขมจารีมหาเถระ นายกมหาธาตุวิทยาลัยองค์ที่ ๒ การศึกษาในมหาธาตุวิทยาลัยเจริญยิ่งกว่ายุคใดๆ พระเถระที่ได้รับการศึกษาในมหาธาตุวิทยาลัยในยุคนั้น ได้เป็นกำลังสำคัญในการบริหารงานคณะสงฆ์และงานพระศาสนาจนปัจจุบัน เจ้าประคุณ-

สมเด็จพระมอหะหมัดกษัตริย์ได้จัดตั้งนิธินิคมบัติแห่งมหาธาตุวิทยาลัย (มูลนิธิ) ขึ้น ถวายไว้เป็นพระบรมราชูปถัมภ์ โดยสำนักงานพระคลังข้างที่ เป็นเจ้าหน้าที่จัดการ มหาธาตุวิทยาลัยได้อาศัยดอกผลเงินนิธินิคมบัติดังกล่าว เป็นทุนบริหารงานมาตามลำดับ แม้จะมีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขึ้นที่วัดมหาธาตุ จัดเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ดำเนินการศึกษาแบบใหม่ก็ตาม แต่มหาธาตุวิทยาลัย ก็ยังคงดำเนินการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นหลักของพระศาสนาโดยตลอด จนถึงปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทุกรูป ต้องดำรงตำแหน่งนายกมหาธาตุวิทยาลัยโดยตำแหน่ง และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักงานพระคลังข้างที่จัดดอกผลนิธินิคมบัติดังกล่าวอุดหนุนมหาธาตุวิทยาลัยมาจนทุกวันนี้ แม้การจัดตำแหน่งผู้บัญชาการ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และครู ก็ได้จัดเป็นระบบและกำหนดอัตรา และนำความขึ้นกราบบังคมทูล และมีพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงถือเบิกจ่ายเงินดอกผลนิธินิคมบัติอุปถัมภ์ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ นั้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นแก่มหาธาตุวิทยาลัย ในปัจจุบันนี้มหาธาตุวิทยาลัย ยังคงจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม อันเป็นหลักของพระศาสนา เพื่อพระพุทธศาสนาโดยแท้ มิได้เปลี่ยนแปลงเจตนารมณ์โดยประการใดเลย ในส่วนอุปถัมภ์ คงได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากดอกผลนิธินิคมบัติแห่งมหาธาตุวิทยาลัยส่วนหนึ่ง กรมการศาสนาจัดอุปถัมภ์จากงบประมาณแผ่นดิน ส่วนหนึ่ง และมหาธาตุวิทยาลัยได้จัดตั้งมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ขึ้นเพื่อใช้ดอกผลอุปถัมภ์มหาธาตุวิทยาลัย อีกส่วนหนึ่ง

อันมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ นั้น เป็นมูลนิธิที่จัดตั้งขึ้น เพื่ออุปถัมภ์ มหาวิทยาลัย เพื่อให้มหาวิทยาลัย มีกำลังจัดการศึกษาพระปริยัติศาสนาตามอุดมการณ์ของคณะสงฆ์ได้สะดวกและมีประสิทธิภาพ เป็นการแบ่งเบาภาระของนิคมบัตติแห่งมหาวิทยาลัย และเป็นทุนเผยแผ่พระศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมูลนิธิศรีสรรเพชญ์นี้ มีความเป็นมา ดังนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ พระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบติ (สวัสดิ์ กิตฺติสารเถระ) แต่ยังเป็นพระธรรมรัตนกร นายกมมหาธาตุวิทยาลัย รูปที่ ๕ ได้แต่งตั้งให้พระเทพสิทธิมนี (โชดก ญาณสิทธิ) เป็นผู้อำนวยการแผนกบาลีมหาธาตุวิทยาลัย และ พระมหาวรวิทย์ คงคปญฺโญ ป.ธ. ๘ เป็นเลขานุการแผนกบาลี มหาธาตุวิทยาลัย ในปีนั้นได้มีพิธีเปิดป้ายสำนักงานกลางมหาธาตุวิทยาลัยขึ้น โดยนายกมมหาธาตุวิทยาลัย เป็นประธานในพิธี มีเงินเหลืออยู่ส่วนหนึ่ง ได้ฝากไว้เป็นทุน เพื่อใช้ดอกผล ครั้น พ.ศ. ๒๕๑๘ นายกมมหาธาตุวิทยาลัย ได้แต่งตั้งคณะกรรมการหาทุนและก่อสร้างตึกมหาธาตุวิทยาลัย ขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย พระเทพสิทธิมนี ผู้อำนวยการแผนกบาลีเป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการแผนกธรรม พระราชาคณะในวัดมหาธาตุและครูแผนกบาลี และครูแผนกธรรม เป็นกรรมการ พระศรีสุธรรมมนี (วรวิทย์) เลขานุการแผนกบาลี เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการดังกล่าว ได้หาทุนและก่อสร้างอาคารมหาธาตุวิทยาลัย เป็นตึกทรงไทย ๔ ชั้น สิ้นเงิน ๔ ล้านบาท เสร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ในระยะที่ก่อสร้างอยู่นั้น ข้าพเจ้าคิดว่า เงินที่เก็บไว้แต่วันปิดป้ายก็มีส่วน

หนึ่ง หากจะรวบรวมเสริมเข้าจัดตั้งมูลนิธิขึ้นก็จะเป็นผลดีแก่มหาธาตุ-
 วิทยาลัยเป็นอย่างยิ่ง จึงปรึกษากับประธานกรรมการและกรรมการ
 บางท่าน เมื่อเห็นชอบร่วมกันแล้วพระเทพสิทธิมนีและข้าพเจ้า ได้รับ
 เรื่องราวไปพิจารณาหาทางดำเนินการ ครั้นมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็น
 ต่อนายกมหาวิทยาลัย ท่านเห็นชอบด้วย จึงขอรับอนุมัติดำเนินการ
 และขออนุญาตใช้ฉายาของท่านเป็นชื่อมูลนิธิว่า “มูลนิธิกิตติสาร” ท่าน
 ยินดีอนุญาต จากนั้นได้ประกาศรวมทุนจัดตั้งมูลนิธิ เริ่มตั้งแต่ต้นปี
 ๒๕๒๐ เป็นต้นมา โดยรับบริจาคและฝากเงินไว้ที่ธนาคาร พระเทพ-
 สิทธิมนีและข้าพเจ้า เป็นผู้มีอำนาจสั่งจ่าย ครั้นรับเงินพอควรแล้ว ได้
 เตรียมการเพื่อขอจดทะเบียน ครั้นเมื่อจะลงนามในตราสาร นายก-
 มหาวิทยาลัย ไม่อนุญาตให้ใช้ฉายาของท่านเป็นชื่อมูลนิธิ และให้
 เหตุผลว่า งานนี้ พระเทพสิทธิมนีเป็นแรงงานดำเนินการมาตลอด ควร
 ตั้งชื่อว่า “มูลนิธิเทพสิทธิมนี” หรือ “มูลนิธิญาณสิทธิ” เพื่อเป็นเกียรติ
 แก่ผู้เป็นแรงงาน และท่านเจ้าคุณพระเทพสิทธิมนี ก็ไม่ยินยอมให้ใช้
 ราชทินนามหรือฉายาของท่านเป็นชื่อมูลนิธิ โดยให้เหตุผลว่า ที่เป็น
 แรงงานให้ก็มุ่งประโยชน์ส่วนรวม มิได้มุ่งหมายชื่อเสียง หากยอมให้ใช้จะ
 เป็นการยกตนให้สูงกว่าอาจารย์ เมื่อทั้งนายกมหาวิทยาลัยและ
 ผู้อำนวยการแผนกบาลีมหาวิทยาลัย ปฏิเสธเช่นนี้ ผลก็ตกเป็น
 ภาระของข้าพเจ้าในการแก้ปัญหา เพราะเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่ง ข้าพเจ้า
 ต้องใช้ความคิดหนัก ที่สุดได้กราบเรียนทั้ง ๒ ท่านว่า “เมื่อการเป็นเช่นนี้
 ก็ขออนุญาต ยกถวายพระประธานในพระอุโบสถเสียเถิด” ท่านถามว่า
 “หมายความว่าอย่างไร” ข้าพเจ้าตอบว่า “ขออนุญาตเอาพระนามพระ
 ประธานในพระอุโบสถมาเป็นชื่อมูลนิธิเสีย ก็จะได้ความว่า “มูลนิธิ

ศรีสรรเพชญ์” เป็นการถวายพระเกียรติแก่พระพุทธเจ้า คำกล่าว
 ข้อนี้นั้นจะไม่มีการโต้เถียง” ท่านทั้ง ๒ เห็นชอบตามที่ข้าพเจ้ากราบเรียน
 จึงได้จัดทำตราสารใหม่เป็น “ตราสารมูลนิธิศรีสรรเพชญ์” ท่านเจ้าคุณ
 พระเทพสิทธิมนี เป็นผู้ลงนามในตราสาร เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๐
 เวลา ๐๙.๓๐ น. ณ ภายในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ต่อพระพักตร์องค์
 พระศรีสรรเพชญ์ แล้วมอบเรื่องราวให้นายสิริ เพ็ชรไชย เป็นผู้ดำเนินการ
 ยื่นคำร้องขอจดทะเบียน ครั้นวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๑ กรมการ
 ศาสนาได้อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ เมื่อนายสิริ เพ็ชรไชย ได้รับ
 อนุญาตมาแล้ว มิได้ดำเนินการขอจัดตั้งทันที วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๒๑
 จึงยื่นเรื่องราวขอจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร และ
 ได้จดทะเบียนมูลนิธิศรีสรรเพชญ์เป็นนิติบุคคล เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม
 ๒๕๒๑ เลขทะเบียนที่ ๑๑๔๔ จากนั้นพระเทพสิทธิมนี และข้าพเจ้า ได้
 โอนเงินที่ฝากธนาคารไว้ตามที่ให้คำมั่นสัญญา จำนวน ๔๑๐,๐๐๐.๐๘
 บาท (สี่แสนหนึ่งหมื่นบาทกับแปดสตางค์) และอีกส่วนหนึ่งซึ่งออกจาก
 คำมั่นสัญญา จำนวน ๒๔๐,๕๔๘.๙๓ บาท (สองแสนสี่หมื่นห้าร้อยสี่สิบ-
 แปดบาทกับเก้าสิบสามสตางค์) รวมที่พระเทพสิทธิมนีและข้าพเจ้ามอบ
 ให้รวมกัน ๖๕๐,๕๔๘.๐๑ บาท (หกแสนห้าหมื่นห้าร้อยสี่สิบเก้าบาท
 กับหนึ่งสตางค์) และข้าพเจ้าได้มอบเงินที่สะสมไว้แต่เปิดป้ายสำนัก
 งานกลางมหาธาตุวิทยาลัยและที่รวบรวมไว้ในระหว่างอีกจำนวน
 ๑๖๑,๖๗๙.๑๙ บาท (หนึ่งแสนหกหมื่นหนึ่งพันหกร้อยเจ็ดสิบเก้าบาทกับ
 สิบเก้าสตางค์) รวมมูลนิธิได้รับเงินในระยะแรกทั้งสิ้น ๘๑๒,๒๒๘.๒๐
 บาท (แปดแสนหนึ่งหมื่นสองพันสองร้อยยี่สิบแปดบาทกับยี่สิบสตางค์)
 และโอนเสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๒๑

มูลนิธิศรีสรรเพชญ์ มีสำนักงานตั้งอยู่ที่ติ๊กมหาธาตุวิทยาลัย ในบริเวณลานอโศกวัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดในตราสาร คือ

๑. เพื่ออุปถัมภ์การศึกษาพระปริยัติธรรมของมหาธาตุวิทยาลัย
 ๒. เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์อาคารเรียนในมหาธาตุวิทยาลัย
 ๓. เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรมของมหาธาตุวิทยาลัย
 ๔. เพื่อสงเคราะห์นักเรียนผู้เรียนดีแต่ยากจน
 ๕. เพื่อร่วมกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
- ทั้งนี้ ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

มูลนิธินี้- มีคณะกรรมการบริหารงาน ๒ คณะ คือ คณะกรรมการกำกับการ และคณะกรรมการจัดการ

คณะกรรมการกำกับการ มีหน้าที่ควบคุมการจัดการมูลนิธิของคณะกรรมการจัดการให้เป็นไปด้วยดี และเป็นภาระในการจัดหาทุนตลอดจนควบคุมเอกสารเกี่ยวกับการเงินของมูลนิธิตามที่กำหนดในระเบียบมูลนิธิ แต่งตั้งโดยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ ระยะเวลา พระเทพสิทธิมุนี เป็นประธานคณะกรรมการกำกับการ พระศรีสุธรรมมุนี เป็นรองประธานคณะกรรมการกำกับการ และมีกรรมการอื่นอีก ๗ รูป

คณะกรรมการจัดการ เป็นคณะกรรมการผู้มีอำนาจเต็มตามตราสาร มีหน้าที่จัดการมูลนิธิ การเลือกตั้งเป็นไปในตามที่กำหนดในตราสาร

ระยะแรก มี นายสิริ เพ็ชรไชย เป็นประธานคณะกรรมการ นายรัตน์ ปาณะพล เป็นรองประธานคณะกรรมการ และกรรมการอื่นอีก ๑๓ คน

การดำเนินงานมูลนิธิที่ผ่านมานั้น เมื่อได้ใช้ระเบียบมูลนิธิและมีคณะกรรมการกำกับแล้ว งานรับบริจาค งานหาทุน และงานการบัญชี ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระเทพสิทธิมุนี ประธานคณะกรรมการกำกับที่ได้รับไปดำเนินการทั้งสิ้น โดยประสานงานกับประธานคณะกรรมการจัดการอย่างใกล้ชิด ภาระต่างๆในการดำเนินงานมูลนิธิเป็นอันอยู่ในความรับผิดชอบของท่าน คณะกรรมการจัดการ ก็เพียงเป็นผู้ฝากและถอนเงินและประชุมประจำปี แม้ข้าพเจ้าเองก็เพียงช่วยดูแลการรับบริจาคที่ศึกษามหาธาตุวิทยาลัย มิได้ทำหน้าที่อื่น กรรมการอื่นๆก็คงรับทราบงานในเมื่อมีการประชุม ระยะแรก ทุนมูลนิธิยังมีไม่มาก ดอกผลได้ไม่มาก แต่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ นายกมมหาธาตุวิทยาลัย กำหนดปรับปรุงนิคมกัตครูและเจ้าหน้าที่สูงขึ้นกว่าเดิมเกินกว่าเท่าตัว และมีได้ขอเบิกดอกผลนิคมกัตครูแห่งมหาธาตุวิทยาลัยเพิ่ม จึงต้องใช้จ่ายดอกผลของมูลนิธิศรีสรวรเพชญ์ ปีละมากๆ จนเกือบไม่มีดอกผลสมทบต้นทุนเลย ทุนมูลนิธิศรีสรวรเพชญ์เติบโตเพราะเงินบริจาคอย่างเดียว เพราะดอกผลใช้เป็นค่านิคมกัตและค่าตอบแทนครูและเจ้าหน้าที่มหาธาตุวิทยาลัย ครั้น พ.ศ. ๒๕๒๙ ปลายปี เจ้าประคุณสมเด็จฯ นายกมมหาธาตุวิทยาลัย ได้กำหนดปรับปรุงตำแหน่งบริหารงานในมหาธาตุวิทยาลัยใหม่ โดยเพิ่มผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย รองผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย ให้

ทำหน้าที่ควบคุมการบริหารงานของแผนกบาลีและแผนกธรรม พร้อมจัดหาทุนอุปถัมภ์แทนนายกรมหาธาตุวิทยาลัย ส่วนแผนกบาลีและแผนกธรรม คงมีผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการของแต่ละแผนกเป็นภาระจัดการศึกษา พังบัญชาของมหาธาตุวิทยาลัยอีกชั้นหนึ่ง นอกนั้นกำหนดตำแหน่งอื่นอีกหลายตำแหน่ง ทำให้ต้องเพิ่มนิยภัตขึ้นกว่าเดิมมาก ในการปรับปรุงครั้งนี้ พระเทพสิทธิมนีเป็นผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย พระราชปัญญาภรณ์และข้าพเจ้า เป็นรองผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัย พระปิฎกโกศล เป็นผู้อำนวยการแผนกบาลี พระปริยัติสุธี เป็นผู้อำนวยการแผนกธรรม ข้าพเจ้าได้รับมอบให้เป็นผู้จัดหาทุนและจ่ายนิยภัตและค่าตอบแทนครูและเจ้าหน้าที่ทุกระดับในมหาธาตุวิทยาลัย และได้รับอนุมัติให้เป็นผู้ประสานงานกับสำนักงานพระคลังข้างที่ เพื่อกำหนดอัตราผู้บริหารครูและเจ้าหน้าที่มหาธาตุวิทยาลัย และนิยภัต และค่าตอบแทนจากดอกผลนิรติสรวรเพชญ์แห่งมหาธาตุวิทยาลัยใหม่ ซึ่งเดิมได้รับเดือนละ ๕,๕๗๐ บาท เป็นเดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท โดยกำหนด ๓๔ อัตรา และได้รับพระบรมราชานุญาตให้สำนักงานพระคลังข้างที่ เบิกจ่ายถวายเดือนละ ๒๐,๐๐๐ บาท ตามอัตราที่กำหนดใหม่นั้น จึงทำให้จ่ายดอกผลมูลนิรติสรวรเพชญ์น้อยลง มีดอกผลสมทบทุนมากขึ้นกว่าเดิม

ครั้นวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๓๑ ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมธีรราชฆาตุมณี (โชดก) ผู้อำนวยการมหาธาตุวิทยาลัยและประธานคณะกรรมการกำกับมูลนิรติสรวรเพชญ์ได้ถึงมรณภาพลง เป็นเหตุ

ให้ตำแหน่งที่สำคัญของมหาวิทยาลัยและของมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ว่าง
 พร้อมกัน ข้าพเจ้าได้ขอรับรองให้พระราชบัญญัติการ รองผู้อำนวยการ
 รูปที่ ๑ รับตำแหน่งสืบแทน และปรึกษากับผู้อำนวยการแผนกบาลีและ
 แผนกธรรม แล้วนำความขึ้นกราบเรียนเจ้าประคุณสมเด็จพระ
 มหาธาตุวิทยาลัย และโปรดแต่งตั้งให้ พระราชบัญญัติการ เป็นผู้
 อำนวยการมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๓๑ และต่อมา
 ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย ได้นำความขึ้นกราบเรียนเจ้าประคุณ
 สมเด็จพระ มหาธาตุวิทยาลัย เพื่อปรับปรุงผู้บริหารและโปรดมีคำสั่ง
 เลื่อนข้าพเจ้าขึ้นเป็นรองผู้อำนวยการรูปที่ ๑ แต่งตั้งให้พระสุวิมล-
 ธรรมาจารย์ เป็นรองผู้อำนวยการรูปที่ ๒ และเมื่อมีผู้อำนวยการ
 มหาธาตุวิทยาลัยแล้ว ข้าพเจ้าในฐานะรองประธานคณะกรรมการ
 กำกับการมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ เห็นว่าพระราชบัญญัติการ ซึ่งเป็น
 กรรมการกำกับการมูลนิธิมาแต่เริ่มแรก มีความเหมาะสมที่จะเป็น
 ประธานคณะกรรมการกำกับการมูลนิธิ เพราะเป็นผู้อำนวยการมหาตุ-
 วิทยาลัย ได้ขอรับรองต่อท่าน แล้วนำความขึ้นกราบเรียนเจ้าประคุณสมเด็จพระ
 เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ และโปรดมีคำสั่งแต่งตั้งให้
 พระราชบัญญัติการ เป็นประธานคณะกรรมการมูลนิธิศรีสรรเพชญ์
 เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๑ และได้แต่งตั้งให้พระปิฎกโกศล และ
 พระมหาสุภาพ เขมรสี เป็นกรรมการกำกับการมูลนิธิในคราวเดียว
 กันด้วย

ครั้นวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๑ ได้ประชุมคณะกรรมการมูลนิธิ

ศรีสรรเพชญ์ พระมหาประสิทธิ์ มหาวิโร เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมการเงิน มูลนิธิศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการกำกับการรูปก่อนแต่งตั้งไว้ ได้มอบให้พระมหาสุภาพนำหนังสือแจ้งรายการสมุดฝากเงินของมูลนิธิมอบให้ประธานกรรมการกำกับการรูปใหม่ในที่ประชุมทั้ง ๕ บัญชี มีเงินทั้งสิ้น ๒,๘๓๔,๖๒๕.๒๘ บาท (สองล้านแปดแสนสามหมื่นสี่พันหกร้อยยี่สิบห้าบาทกับยี่สิบแปดสตางค์) และในวันรุ่งขึ้นก็ได้นำบัญชีรับจ่าย สมุดทะเบียนและเอกสารอื่นๆ มามอบแก่ประธานคณะกรรมการกำกับการอีก ท่านประธานคณะกรรมการกำกับการได้มอบงานมูลนิธิที่ประธานคณะกรรมการต้องรับผิดชอบ ให้แก่ข้าพเจ้ารับมาปฏิบัติแทนทั้งสิ้น เพราะท่านถือว่าข้าพเจ้าเป็นต้นคิดริเริ่มและรู้ความเป็นมาของมูลนิธิได้ดี ส่วนท่านจะรับเฉพาะงานที่สำคัญอันเกี่ยวกับการอนุมัติจ่ายเงินและการลงนามอื่นๆ ที่จำเป็น งานมูลนิธิศรีสรรเพชญ์ข้าพเจ้าเป็นต้นคิดริเริ่มและรับรู้เรื่องราวดีในตอนต้น ส่วนตอนกลางรับรู้น้อย แต่มาบัดนี้ ต้องกลับรับรู้และตั้งตัวเป็นหลักสืบแทนโดยไม่มีทางปฏิเสธใดๆ

ดังนั้น เมื่อข้าพเจ้ารับงานมา ได้เร่งรัดปรับปรุงในส่วนที่ควรปรับปรุงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมยิ่งขึ้น ว่าโดยการจัดระบบชื่อทุนของมูลนิธิ ในขณะนี้ มีผู้บริจาคเป็นทุนมีชื่อ ทุนละ ๑,๐๐๐ บาท ถึง ๑๕๐,๐๐๐ บาท ตามทะเบียนมีแล้ว ๕๘๔ ทุน และยังรับศรัทธาผู้จะบริจาคตั้งทุนอยู่ทุกขณะ ผู้บริหารในปัจจุบัน คือ

๑. คณะกรรมการกำกับการ

๑. พระราชบัญญัติการณ	ประธานคณะกรรมการ
(สนิท พุทธิมสิริ ป.ร. ๖)	
๒. พระราชเมธี	รองประธานคณะกรรมการ
(วรวิทย์ คงคปญโญ ป.ร. ๘)	
๓. พระสุวิมลธรรมาจารย์	กรรมการ
(ผ่อง สุวิมุตโต ป.ร. ๖)	
๔. พระปริยัติสุธี	"
(แนบ ภาทวนุโณ ป.ร. ๖)	
๕. พระปิฎกโกศล	"
(ปุ่น อริยปญโญ ป.ร. ๖)	
๖. พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธุดาจารย์	"
(แหวน วราสโย ป.ร. ๕)	
๗. พระครูปลัดสวณสิริคุณ	"
(ทองสุข สุกุทธโม ป.ร. ๔)	
๘. พระมหาสุภาพ เขมวรีสี ป.ร. ๓	"
๙. พระมหาประเทือง จิตเปโม ป.ร. ๖	กรรมการและเลขานุการ

๒. คณะกรรมการจัดการ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ประธานคณะกรรมการ
๒. นายรัตน์ ปาณะพล	รองประธานคณะกรรมการ
๓. พลเอก กาจบัณฑิต ไชติญาณ	กรรมการ
๔. พลตรี บัญชา แก้วเกตุทอง	"

๕. พันเอก สิ้น อินทร์นรา	กรรมการ
๖. พันเอก วัชร กงอดิศักดิ์	"
๗. นายวิชาญ ฤทธิรงค์	"
๘. นายวรศักดิ์ จันทมิตร	"
๙. นายสุพงษ์ เนตรสว่าง	"
๑๐. นายพิฑูร มะลิวัลย์	กรรมการและเหรัญญิก
๑๑. นายประภาส สังข์น้อย	กรรมการและเลขานุการ

แต่นายประภาส สังข์น้อย ลาออก ที่ประชุมอนุมัติแล้ว เลือกตั้ง พระมหาประเทือง วิฑูโร เป็นกรรมการและเลขานุการแทน พร้อมกับ อนุมัติให้แต่งตั้งพระมหาดวงใจ จารุमानโส ป.ธ. ๘ เป็นกรรมการและ เลขานุการคณะกรรมการกำกับ การ ขณะนี้รอการจดทะเบียนที่กรุง- เทพมหานคร และการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุอยู่ ความเป็นมา ของมูลนิธิศรีสรรเพชญ์มีตั้งที่บันทึกนี้แล.

พระราชเมธี (วรวิทย์) บันทึก

๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๑

นริกัณทคาถา

นริกัณทคาถา เป็นพระบรมพุทโธวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงแสดงหลักการสร้างบุญนิธิ (ขุมทรัพย์) และอานิสงส์ไว้อย่างพิสดาร
ได้ยกพระบาลีพุทธพจน์มาตั้งและแปลเรียงความเฉพาะตอนปลายดังนี้-

ยสุส ทาเนน สีเลน
นิริ สุนิทโต โทติ
เจติยมฺหิ จ สงฺฆเ วา
มาตริ ปิตริ วาปิ

สญฺญเมณ ทเมณ จ
อิตฺติยา ปุริสสุสา วา
ปุคฺคเล อติถีสฺ วา
อโถ เชฏฐมฺหิ ภาคริ

บุญนิธิ อันสตรหรือบุรุษ ผังไว้ดีแล้ว ในเจตีย์ ในพระสงฆ์ ในแขก
ในมารดาบิดา หรือในพี่ชายพี่สาว ด้วยทาน ศีล สัจญมมะ (สมณะ)
และ ทมะ (วิปัสสนา)

เอโส นิริ สุนิทโต
ปหาย คมนิเยสุ

อเชยฺโย อนุกามิโก
เอตํ อาทาย จจฺจติ

บุญนิธิที่ผังไว้ดีแล้วนี้ ใคร ๆ ก็ล้างผลาญไม่ได้ ดิตตามตัวผู้ผังไว้ไป
เมื่อผู้ผังไว้ละโลกนี้ไป ก็นำเอาบุญนิธินี้ไปด้วยได้

อสาธารณมณฺเญสํ
กยิราถ ธีโร ปุณฺณานิ

อโจรฺหรโณ นิริ
โย นิริ อนุกามิโก

นักปราชญ์ พึงสร้างขุมทรัพย์คือบุญ ที่ไม่สาธารณะแก่คนอื่น
อันโจรลักไม่ได้ และมีปกติติดิตตามผู้สร้างไป

เอส เทวมนุสฺसानัน
ยํ ยํ เทวาทิปตฺถณฺหิตฺติ

สพฺพกามทโท นิธิ
สพฺพเมเตน ลพฺภติ

บุญนิธินี้ ให้สมบัติที่นาใครทุกอย่าง แก่ทวยเทพและมวณมนุษย์
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ปรารถนาอิฐผลใด ๆ ย่อมได้อิฐผลนั้น ๆ
เพราะบุญนิธินี้

สุวณฺณดา สุสรดา
อาริปปจํ ปรีวาโร

สุสณฺฐานัน สุรูปตา
สพฺพเมเตน ลพฺภติ

ความเป็นผู้มีพรพรรณงดงาม ความเป็นผู้มีเสียงเพราะพริ้ง ความ
เป็นผู้ทรวดทรงงดงาม ความเป็นผู้มีรูปร่างสะสวย ความเป็นผู้ใหญ่ยิ่ง
ความเป็นผู้มีปรีวาร อิฐผลทั้งปวงนี้ ย่อมได้เพราะบุญนิธินี้

ปเทสฺรชฺชํ อิตฺตฺสริยํ
เทวาชฺชวมปิ ทิพฺเพสฺสุ

จกฺกวตฺตติสฺสุํ ปิยํ
สพฺพเมเตน ลพฺภติ

ความเป็นพระราชปกครองประเทศ ความเป็นผู้มีอิสริยะ ความ
เป็นผู้มีสุข เพราะเป็นพระราชจักรพรรดิ อันเป็นที่รัก ความเป็น
เทพราชาในโลกทิพย์ อิฐผลทั้งปวงนี้ ย่อมได้เพราะบุญนิธินี้

มานุสิกา จ สมฺปตฺติ
ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ

เทวโลก จ ยา รติ
สพฺพเมเตน ลพฺภติ

มนุษย์สมบัติ ความยินดีในเทวโลก และ นิพพานสมบัติ อิฐผล
ทั้งปวงนี้ ย่อมได้ด้วยบุญนิธินี้

มิตตสมุปปทาคัมม
วิชฺชาวิมุตติวสีภาโว

โยนิโส เจ ปญฺญชโต
สพฺพเมเตน ลพฺภติ

ความที่บุคคลหากอาศัยมิตตสัมปทา แล้วประกอบความเพียรอยู่
โดยแบบคายน สำเร็จความชำนาญในวิชาและวิมุตติ อริอุผลนี้ ย่อมได้เพราะ
บุญนิธินี้

ปฏิสัมภิตา วิโมกฺขา จ
ปจฺเจกโพธิ พุทฺธภูมิ

ยา จ สวากปารมี
สพฺพเมเตน ลพฺภติ

ปฏิสัมภิตา วิโมกข์ สวากปารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และ
พุทธภูมิ อริอุผลทั้งปวงนี้ ย่อมได้เพราะบุญนิธินี้

เอวํ มหตฺติกา เอสา
ตสฺมา ธีรรา ปสฺสณฺติ

ยทิทํ ปุญฺญสมปทา
ปณฺติตา กตปุญฺญตํ

บุญญสัมปทา คือ บุญนิธินี้ มีประโยชน์มากอย่างนี้ เพราะฉะนั้น
ธีรชนคือบัณฑิตทั้งหลาย จึงสรรเสริญ ความเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้แล้ว

พระราชเมธี (วรวิทย์)

งานพระธรรมทูตสายที่ ๖

งานพระธรรมทูต เป็นงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรดำเนินการตามมติมหาเถรสมาคมและรัฐบาลถวายความอุปถัมภ์ มีทั้งงานพระธรรมทูตในประเทศและงานพระธรรมทูตในต่างประเทศ เฉพาะในประเทศ มีกองงานพระธรรมทูตเป็นศูนย์หรือเป็นหน่วยงานสูงสุด ซึ่งควบคุมพระธรรมทูตทั้งประเทศ ประมาณปีละ ๓,๐๐๐ รูป ในขณะนี้มี

๑. พระพุทธพจนวราภรณ์ วัดราชบพิธ เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต
๒. พระพรหมคุณาภรณ์ วัดสระเกศ เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต
๓. พระธรรมปัญญาบดี วัดปากน้ำ เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต

มีเลขานุการแม่กอง เลขานุการรองแม่กอง และกรมการศาสนา เป็นเจ้าหน้าที่ธุรการ นอกจากนั้นยังมีกรรมการอำนวยการงานพระธรรมทูตอีกส่วนหนึ่ง

การแบ่งส่วนงานพระธรรมทูตนั้น ทั้งประเทศแบ่งเขตรับผิดชอบออกเป็น ๙ สาย แต่ละสายมีหน้าที่อำนวยการงานพระธรรมทูต มีหัวหน้าสาย เป็นผู้รับผิดชอบ สายหนึ่งๆ มีเขตรับผิดชอบ ๒ ภาคการปกครอง คณะสงฆ์ และจัดพระธรรมทูตร่วมกันทั้งคณะมหานิกายและคณะธรรมยุต คือ

สายที่ ๑.- รับผิดชอบในเขตภาค ๑ และ ๑๔ (เว้นกรุงเทพมหานคร) คือ จังหวัดสมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร พระพิมลธรรม วัดราชวรীর่าง กรุงเทพมหานคร เป็นหัวหน้าสาย พระปริยัติสุธี วัดมหาธาตุ เป็นรองหัวหน้าสาย

สายที่ ๒.- รับผิดชอบในเขตภาค ๒-๓ คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และ อุทัยธานี พระธรรมญาณมุนี วัดกวีศราราม จังหวัดลพบุรี เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๓.- รับผิดชอบในเขตภาค ๔-๕ คือ จังหวัดนครสวรรค์ พิจิตร เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร พิจนุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ และ ตาก พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตร เป็นหัวหน้าสาย พระราชสิทธิเวที วัดนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นรองหัวหน้าสาย

สายที่ ๔.- รับผิดชอบในเขตภาค ๖-๗ คือ จังหวัดลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน เชียงใหม่ ลำพูน และ แม่ฮ่องสอน พระธรรมโมลี วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๕.- รับผิดชอบในเขตภาค ๘-๙ คือ จังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร เลย ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และ กาฬสินธุ์ พระพรหมมุนี วัดนรนาถสุนทริการาม เป็นหัวหน้าสาย พระเทพบัณฑิต วัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่น เป็นรองหัวหน้าสาย

สายที่ ๖.- จักแยกกล่าวข้างหน้า

สายที่ ๗.- รับผิดชอบในเขตภาค ๑๒-๑๓ คือ จังหวัดปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และ ตราด พระญาณวโรดม วัดเทพศิรินทราวาส เป็นหัวหน้าสาย

สายที่ ๘.- รับผิดชอบในเขตภาค ๑๔-๑๖ คือ จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และ ชุมพร พระพรหมคุณาภรณ์ วัดสระเกศ เป็นหัวหน้าสาย พระเมธีสุทธิพงศ์ และ พระปัญญาธิราภรณ์ วัดสระเกศ เป็นรองหัวหน้าสาย

สายที่ ๕.- รับผิดชอบในเขตภาค ๑๗-๑๘ คือ จังหวัดภูเก็ต ตรัง กระบี่ พังงา ระนอง สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส พระเทพวิสุทธิเมธี วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี เป็นหัวหน้าสาย

แต่ละสายมีเลขานุการ ๑ รูป เป็นผู้สนองงานธุรการ ซึ่งหัวหน้าสายรับนโยบายจากกองอำนวยการไปดำเนินการ ระดับนี้ มิได้ฝากงานกับตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ แต่ในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ คงอาศัยเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอเป็นหลักทุกสาย เจ้าคณะทั้ง ๒ ระดับนี้อยู่ในฐานะพระธรรมทูตฝ่ายอำนวยการ ส่วนพระธรรมทูตผู้ปฏิบัติการณ์ ได้คัดเลือกจากเจ้าคณะ พระสังฆาธิการระดับตำบล ระดับวัด และพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิ ในจังหวัดและในอำเภอนั้นๆ ระยะเวลาช่วงเดือนมกราคม-มิถุนายน ของทุกปี ได้จัดส่งพระธรรมทูตออกปฏิบัติหน้าที่ตามตำบล หมู่บ้าน และโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษา และส่วนราชการระดับอำเภอ จังหวัด โดยอบรมศีลธรรม วัฒนธรรม รูปแบบบรรยาย เทศนา นำพัฒนาหมู่บ้าน ผูกสมาธิ แม้จะเพียงปีละครั้ง ก็เป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชน-ข้าราชการ และครูนักเรียนได้สติ เป็นการช่วยปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมแก่เด็ก และเยาวชนของชาติ อันเป็นการพัฒนาบุคคลส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นผลดีแก่ชาติบ้านเมืองเป็นอย่างยิ่ง

เฉพาะสายที่ ๖

ในสายที่ ๖ นี้ รับผิดชอบในเขตภาค ๑๐-๑๑ คือ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ นครพนม ยโสธร มุกดาหาร นครราชสีมา บุรีรัมย์

สุรินทร์ และ ชัยภูมิ พระราชเมธี วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นหัวหน้าสาย พระอมรเมธี วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นรองหัวหน้าสาย พระครูปลัดวิชัย นาคปุณฺเฑ วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นเลขานุการ ในระดับจังหวัด เจ้าคณะจังหวัด (ม) เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัด เจ้าคณะจังหวัด (ธ) และรองเจ้าคณะจังหวัด (ม) เป็นรองหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัด ในระดับอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เป็นรองหัวหน้าพระธรรมทูตอำเภอ แต่ละอำเภอมิพระธรรมทูตฝ่ายปฏิบัติกร ซึ่งออกปฏิบัติงานตามแผนงานของ หัวหน้าพระธรรมทูตอำเภอ ซึ่งอำเภอหนึ่งจะมีหน่วยปฏิบัติการหนึ่งหน่วยบ้าง หลายหน่วยบ้าง ตามความเหมาะสมแก่ปริมาณงาน หน่วยปฏิบัติการหนึ่งจะมีพระธรรมทูต ๒ รูป จำนวนพระธรรมทูตสายนี้ ทั้งฝ่ายอำนวยการและฝ่ายปฏิบัติการ ๗๐๐ รูปเศษ เฉพาะหัวหน้าและรองหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัดมีดังนี้.-

๑. จังหวัดอุบลราชธานี

๑. พระราชรัตโนบล	วัดทุ่งศรีเมือง	หัวหน้า
๒.		รองหัวหน้า
๓. พระกิตติญาณโสภณ	วัดมหาวนาราม	รองหัวหน้า
๔.		รองหัวหน้า

๒. จังหวัดศรีสะเกษ

๑. พระเทพวรเมธี	วัดมหาพุทธาราม	หัวหน้า
๒. พระศาสนติลก	วัดโพธิ์ข่า	รองหัวหน้า
๓. พระวิบูลธรรมวาที	วัดสุพรรณรัตน์	รองหัวหน้า
๔.		รองหัวหน้า

๓. จังหวัดนครพนม

๑. พระธรรมราชานุวัตร	วัดพระธาตุพนม	หัวหน้า
๒. พระกิตติสารสุธี	วัดสารภานนิมิต	รองหัวหน้า
๓. พระพนมคณาจารย์	วัดมหาธาตุ	รองหัวหน้า
๔. พระครูศรีเจติยาภิรักษ์	วัดพระธาตุพนม	รองหัวหน้า

๔. จังหวัดยโสธร

๑. พระราชศีลโสภิต	วัดมหาธาตุ	หัวหน้า
๒. พระสุนทรธรรมภาณ	วัดศรีธรรมาราม	รองหัวหน้า
๓. พระมงคลวุฒิสาร	วัดอัมพวัน	รองหัวหน้า
๔. พระมหาสำลี ป.ธ. ๖	วัดมหาธาตุ	รองหัวหน้า

๕. จังหวัดมุกดาหาร

๑. พระมุกดาหารธรรมคณี	วัดศรีมงคลใต้	หัวหน้า
๒. พระวิสุทธิธรรมจารย์	วัดพุทธโธมมรโร	รองหัวหน้า

๖. จังหวัดนครราชสีมา

๑. พระราชสีมาภรณ์	วัดพรหมราช	หัวหน้า
๒. พระกวีวรรณ	วัดศาลาลอย	รองหัวหน้า
๓. พระศรีธรรมภรณ์	วัดพายัพ	รองหัวหน้า
๔. พระมหานวล ป.ธ. ๗	วัดบึง	รองหัวหน้า

๗. จังหวัดบุรีรัมย์

๑. พระราชธรรมโกศล	วัดอิสาน	หัวหน้า
๒. พระชินวงศาจารย์	วัดกระดังทอง	รองหัวหน้า
๓. พระครูปริยัตยานุศาสน์	วัดโพธิ์ทองบ้านบัว	รองหัวหน้า
๔. พระครูสุจิตต์ธรรมปัทมฐ์	วัดสุจิตตธรรมาราม	รองหัวหน้า

๔. จังหวัดสุรินทร์

๑. พระราชสิทธิโกศล	วัดกลาง	หัวหน้า
๒. พระรัตนกรวิสุทธิ	วัดบูรพาราม	รองหัวหน้า
๓. พระรัตนโฆสวิมล	วัดกลาง	รองหัวหน้า
๔. พระศรีธีรพงษ์	วัดศาลาลอย	รองหัวหน้า

๕. จังหวัดชัยภูมิ

๑. พระราชมงคลมุนี	วัดชัยภูมิวนาราม	หัวหน้า
๒. พระปิยทัสสี	วัดศรีแก่งคร้อ	รองหัวหน้า
๓. พระวีรชัยสุนทร	วัดทรงศิลา	รองหัวหน้า
๔. พระครูพุทธิกรชโยดม	วัดทรงธรรม	รองหัวหน้า

เขตปฏิบัติการของพระธรรมทูตสายนี้กว้างขวาง และเป็นจังหวัดชายแดนติดต่อกับประเทศที่มีการปกครองแบบสังคมนิยมถึง ๖ จังหวัด การคมนาคมยังไม่ดีพอ ถึงกระนั้น พระธรรมทูตในสายนี้ ก็ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่มาด้วยดีมีปริมาณงานสูงทุกปี ทั้งนี้ เพราะหัวหน้าพระธรรมทูตจังหวัด อำเภอกาฬสินธุ์ เอาใจใส่งานนี้พอควรแก่ฐานะ และพระธรรมทูตเชื้อพืชมัธยัญญูชาด้วยดี ขอแนะนำให้ทราบงานพระธรรมทูตเพียงเท่านี้.

พระราชเมธี (วรวิทย์)

หัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๖

พิมพ์ที่

ตำราการพิมพ์

นางสุนันทา เหลืองสวัสดิ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๓๑
๕๖๖/๒๔ ดิศทางธรณีวิทยามราช ถนนหลานหลวง กทม. ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๘๒๘๔๔๕

๕ พระธรรมธีรราชมหามุนี และปภินณกะ

มูลนิธิศรีสรรเพชญ์
มหาธาตุวิทยาลัย

คณะพระธรรมทูต สายที่ ๖

จัดพิมพ์อุทิศแด่

พระธรรมธีรราชมหามุนี
(โชคก ญาณสิทธิ)

๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๑